Rashi on Numbers
רש"י על במדבר
merged
https://www.sefaria.org/Rashi_on_Numbers
This file contains merged sections from the following text versions:
-Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann - - corrected vocalization
-https://www.nli.org.il/he/books/NNL_ALEPH001969084

רש"י על במדבר

Chapter 1

Verse 1

וידבר. במדבר סיני באחד לחדש וגו'. מִתּוֹךְ חִבָּתָן לְפָנָיו מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שָׁעָה — כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם מָנָאָן, וּכְשֶׁנָּפְלוּ בָּעֶגֶל מָנָאָן לְיַדַּע מִנְיָן הַנּוֹתָרִים, כְּשֶׁבָּא לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ עֲלֵיהֶם מָנָאָם, בְּאֶחָד בְּנִיסָן הוּקַם הַמִּשְׁכָּן וּבְאֶחָד בְּאִיָּר מָנָאָם:

Verse 2

למשפחתם. לְיַדַּע מִנְיָן כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט:
לבית אבתם. מִי שָׁאָבִיו מִשֵּׁבֶט אֶחָד וְאִמּוֹ מִשֵּׁבֶט אַחֵר יָקוּם עַל שֵׁבֶט אָבִיו (עי' בבא בתרא ק"ט):
לגלגלתם. עַ"יְ שְׁקָלִים — בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת:

Verse 3

כל יצא צבא. מַגִּיד שֶׁאֵין יוֹצֵא בַּצָּבָא פָּחוּת מִבֶּן עֶשְׂרִים:

Verse 4

ואתכם יהיו. כְּשֶׁתִּפְקְדוּ אוֹתָם יִהְיוּ עִמָּכֶם נְשִׂיא כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט:

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

אלה קרואי העדה. הַנִּקְרָאִים לְכָל דְּבַר חֲשִׁיבוּת שֶׁבָּעֵדָה:

Verse 17

האנשים האלה. אֶת שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאֵים הַלָּלוּ:
אשר נקבו. לוֹ כָּאן בשמות :

Verse 18

ויתילדו על משפחתם. הֵבִיאוּ סִפְרֵי יִחוּסֵיהֶם וְעֵדֵי חֶזְקַת לֵדָתָם, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהִתְיַחֵס עַל הַשֵּׁבֶט (עי' ילקוט תרפ"ד):

Verse 19

Verse 20

Verse 21

Verse 22

Verse 23

Verse 24

Verse 25

Verse 26

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

Verse 33

Verse 34

Verse 35

Verse 36

Verse 37

Verse 38

Verse 39

Verse 40

Verse 41

Verse 42

Verse 43

Verse 44

Verse 45

Verse 46

Verse 47

Verse 48

Verse 49

אך את מטה לוי לא תפקד. כְּדַאי הוּא לְגִיוֹן שֶׁל מֶלֶךְ לִהְיוֹת נִמְנֶה לְבַדּוֹ (תנחומא);
דְּ"אַ, צָפָה הַקָּבָּ"ה שֶׁעָתִידָה לַעֲמֹד גְּזֵרָה עַל כָּל הַנִּמְנִין מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה שֶׁיָּמוּתוּ בַּמִּדְבָּר, אָמַר אַל יִהְיוּ אֵלּוּ בִכְלָל, לְפִי שֶׁהֵם שֶׁלִּי, שֶׁלֹּא טָעוּ בָּעֵגֶל (שם; בבא בתרא קכ"א):

Verse 50

ואתה הפקד את הלוים. כְּתַרְגּוּמוֹ "מַנִּי", לְשׁוֹן מִנּוּי שְׂרָרָה עַל דָּבָר שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עָלָיו, כְּמוֹ "וְיַפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים" (אסתר ב'):

Verse 51

יורידו אתו. כְּתַרְגּוּמוֹ "יְפָרְקוּן", כְּשֶׁבָּאִין לִסַּע בַּמִּדְבָּר מִמַּסָּע לְמַסָּע הָיוּ מְפָרְקִין אוֹתוֹ וּמַהֲקָמָתוֹ, וְנוֹשְׂאִין אוֹתוֹ עַד מָקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן שָׁם הֶעָנָן, וְיַחֲנוּ שָׁם וּמְקִימִין אוֹתוֹ: והזר הקרב. לַעֲבוֹדָתָם זוֹ יומת. בִּידֵי שָׁמַיִם:

Verse 52

ואיש על דגלו. כְּמוֹ שֶׁהַדְּגָלִים סְדוּרִים בְּסֵפֶר זֶה – שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים לְכָל דֶּגֶל:

Verse 53

ולא יהיה קצף. אִם תַּעֲשׂוּ כְּמִצְוֹתַי לֹא יִהְיֶה קֶצֶף, וְאִם לָאו, שֶׁיִּכָּנְסוּ זָרִים בַּעֲבוֹדָתָם
זו', יִהְיֶה קֶצֶף, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּמַעֲשֵׂה קֹרַח (במדבר י"ז), כִּי יָצָא הַקֶּצֶף וְגו':

Chapter 2

Verse 1

Verse 2

באתת. כָּל דֶּגֶל יִהְיֶה לוֹ אוֹת מַפָּה צְבוּעָה תְּלוּיָה בּוֹ, צִבְעוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּצִבְעוֹ שֶׁל זֶה,
עֵצַע כָּל אֶחָד כְּגוֹן אַבְנוֹ הַקְּבוּעָה בַּחֹשֶׁן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יַכִּיר כָּל אֶחָד אֶת דִּגְלוֹ; ד"א:
בְּאוֹתוֹת לְבֵית אֲבוֹתָם, בְּאוֹת שֶׁמָּסַר לָהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם כְּשֶׁנִּשְׂאוּהוּ מְמִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית
נ') "וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם, יְהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן יְשָׂאוּהוּ מִן הַמִּזְרָח,
וּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְגָד מִן הַדָּרוֹם וְכוּ'", כִּדְאִיתָא בְּתַנְחוּמָא בְּפָרָשָׁה זו:
מנגד. מֵרָחוֹק מִיל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּיהוֹשֻׁעַ "אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָיו כְּאַלְפַּיִם אַמָּה"
(יהושע ג'), שֶׁיּוּכְלוּ לָבֹא בְּשַׁבָּת; מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו וְהַלְוִיִּם חוֹנִים בְּסָמוּךְ לוֹ:

Verse 3

קדמה. לְפָנִים הַקְּרוּיָה קֶדֶם: וְאֵיזוֹ זוֹ רוּחַ מִזְרָחִית, וְהַמַּעֲרָב קְרוּי אָחוֹר:

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

ראשנה יסעו. כְּשֶׁרוֹאִין הֶעָנָן מִסְתַּלֵּק, תּוֹקְעִין הַכֹּהֲנִים בַּחֲצוֹצְרוֹת, וְנוֹסֵעַ מַחֲנֵה יְהוּדָה
תְּחִלָּה, וּכְשֶׁהוֹלְכִין הוֹלְכִין כְּדֶרֶךְ חֲנָיָתָן — הַלְוִיִּם וְהָעֲגָלוֹת בָּאֶמְצַע, דֶּגֶל יְהוּדָה בַּמִּזְרָח,
וְשֶׁל רְאוּבֵן בַּדָּרוֹם, וְשֶׁל אֶפְרַיִם בַּמַּעֲרָב, וְשֶׁל דָּן בַּצָּפוֹן:

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

ונסע אהל מועד. לְאַחַר שְׁנֵי דְגָלִים הַלָּלוּ:
כאשר יחנו כן יסעו. כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, הֲלִיכָתָן כַּחֲנָיָתָן, כָּל דֶּגֶל מְהַלֵּךְ לָרוּחַ הַקָּבוּעַ לוֹ:
על ידו. עַל מְקוֹמוֹ, וְאֵין לְשׁוֹן יָד זָז מִמַּשְׁמָעוֹ, רוּחַ שֶׁל צַד קָרוּי עַל יָדוֹ – הַסְּמוּכָה לוֹ לְכָל הוֹשָׁטַת יָדוֹ, אינשו"ן איש"א בְּלַעַז:

Verse 18

Verse 19

Verse 20

וְדִסְמִיכִין עֲלוֹהִי כְּתַרְגּוּמוֹ "ועליו":

Chapter 3

Verse 1

ואלה תולדת אהרן ומשה. וְאֵינוֹ מַזְכִּיר אֶלָּא בְנֵי אַהֲרֹן וְנִקְרְאוּ תּוֹלְדוֹת מֹשֶׁה, לְפִי שֶׁלִּמְּדָן תּוֹרָה, מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ (סנהדרין י"ט):
ביום דבר ה' את משה. נַעֲשׂוּ אֵלּוּ הַתּוֹלָדוֹת שֶׁלּוֹ, שֶׁלִּמְּדָן מַה שֶּׁלָּמַד מִפִּי הַגְּבוּרָה:

Verse 2

Verse 3

Verse 4

על פני אהרן. בְּחַיָּיו:

Verse 5

Verse 6

ושרתו אתו. ומַהוּ הַשֵּׁרוּת?
ושמרו את משמרתו. לְפִי שֶׁמִּירַת הַמִּקְדָּשׁ עָלָיו שֶׁלֹּא יִקְרַב זָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית אָבִיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹן הַמִּקְדָּשׁ" (במדבר י"ח), וְהַלְוִיִּם הַלָּלוּ מְסַיְּעִין אוֹתָם, זוֹ הִיא הַשֵּׁרוּת:

Verse 7

ושמרו את משמרתו. כָּל מִנּוּי שֶׁהָאָדָם מְמֻנֶּה עָלָיו וּמֻטָּל עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ קְרוּי מִשְׁמֶרֶת בְּכָל מָקוֹם וּבִלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, כְּמוֹ שֶׁאָמוּר בְּבִגְתָן וָתֶרֶשׁ "וַהֲלֹא אֵין מִשְׁמַרְתִּי וּמִשְׁמַרְתֵּךְ שָׁוָה" (מגילה י"ג), וְכֵן מִשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה:

Verse 8

ואת משמרת בני ישראל. שֶׁכֵּן הָיוּ זְקוּקִין לְצָרְכֵי הַמִּקְדָּשׁ, אֲבָל שֶׁהַלְוִיִּם בָּאִים תַּחְתֵּיהֶם בִּשְׁלִיחוּתָם, לְפִיכָךְ לוֹקְחִים מֵהֶם הַמַּעֲשְׂרוֹת בִּשְׂכָרָן, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי שָׂכָר הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם" (במדבר י"ח):

Verse 9

נתונם המה לו. לְעָזְרָה:
מאת בני ישראל. כְּמוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר מִשְּׁאָר כָּל הָעֵדָה נִבְדְּלוּ לְכָךְ בִּגְזֵרַת הַמָּקוֹם וְהוּא נְתָנָם לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם נְתֻנִים" וְגוֹ' (במדבר ח'):

Verse 10

ואת אהרן ואת בניו תפקד. לְשׁוֹן פְּקִידוּת, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן מִנְיָן:
ושמרו את כהנתם. קַבָּלַת דָּמִים וּזְרִיקָה וְהַקְטָרָה וַעֲבוֹדוֹת הַמְּסוּרוֹת לַכֹּהֲנִים:

Verse 11

Verse 12

ואני הנה לקחתי. וַאֲנִי מֵהֵיכָן זָכִיתִי בָהֶן מתוך בני ישראל שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹכְרִין אוֹתָן לְשֵׁרוּת שֶׁלִּי? עַ"כ הַבְּכוֹרוֹת זָכִיתִי בָהֶם וּלְקַחְתִּים תְּמוּרָתָם. לְפִי שֶׁהָיָה הָעֲבוֹדָה בַּבְּכוֹרוֹת, וּכְשֶׁחָטְאוּ בָעֵגֶל נִפְסְלוּ, וְהַלְוִיִּם שֶׁלֹּא עָבְדוּ עַ"ז נִבְחֲרוּ תַּחְתֵּיהֶם (עי' זבחים קי"ב):

Verse 13

Verse 14

Verse 15

מבן חדש ומעלה. מִשָּׁיָצָא מִכְּלַל נְפָלִים הוּא נִמְנֶה לְקָרָא שׁוֹמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ; אַ"ר יְהוּדָה בְּרַבִּי שָׁלוֹם לָמוּד הוּא אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט לִהְיוֹת נִמְנֶה מִן הַבָּטֶן, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם" (במדבר כ״ו:נ״ט), — עִם כְּנִיסָתָהּ בְּפֶתַח מִצְרַיִם יָלְדָה אוֹתָהּ וְנִמְנֵית בְּשִׁבְעִים

נֶפֶשׁ, שֶׁכְּשֶׁאַתָּה מוֹנֶה חֶשְׁבּוֹנָם לֹא תִמְצָאֵם אֶלָּא שִׁבְעִים חָסֵר אֶחָד, וְהִיא הִשְׁלִימָה אֶת הַמִּנְיָן (תנחומא):

Verse 16

על פי ה'. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּבָ"ה, הֵיאַךְ אֲנִי נִכְנָס לְתוֹךְ אֱלֹהֵיהֶם לָדַעַת מִנְיָן יוֹנְקֵיהֶם? אָמַר לוֹ הַקָּבָ"ה, עֲשֵׂה אַתָּה שֶׁלְּךָ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה שֶׁלִּי, הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל פֶּתַח הָאֹהֶל וְהַשְׁכִּינָה מַקְדֶּמֶת לְפָנָיו, וּבַת קוֹל יוֹצְאָה מִן הָאֹהֶל וְאוֹמֶרֶת כָּךְ וְכָךְ תִּינוֹקוֹת יֵשׁ בְּאֹהֶל זֶה, לְכָךְ נֶאֱמַר עַל פִּי ה':

Verse 17

Verse 18

Verse 19

Verse 20

Verse 21

לגרשון משפחת הלבני. כְּלוֹמַר, לְגֵרְשׁוֹן הָיוּ הַפְּקוּדִים מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי — פְּקוּדֵיהֶם כָּךְ וְכָךְ:

Verse 22

Verse 23

Verse 24

Verse 25

המשכן. יְרִיעוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת:
והאהל. יְרִיעוֹת עִזִּים הָעֲשׂוּיוֹת לְגַג:
מכסהו. עוֹרוֹת אֵילִים וּתְחָשִׁים:
ומסך פתח. הוּא הַוִּילוֹן:

Verse 26

ואת מיתריו. שֶׁל הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל, וְלֹא שֶׁל חָצֵר:

Verse 27

Verse 28

Verse 29

משפחת בני קהת יחנו … תימנה. וּסְמוּכִין לָהֶם דֶּגֶל רְאוּבֵן הַחוֹנִים תֵּימָנָה — אוֹי לָרָשָׁע אוֹי לִשְׁכֵנוֹ, לְכָךְ לָקוּ מֵהֶם דָּתָן וַאֲבִירָם וּמָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים אִישׁ עִם קֹרַח וַעֲדָתוֹ, שֶׁנִּמְשְׁכוּ עִמָּהֶם בְּמַחֲלֹקְתָּם (תנחומא):

Verse 30

Verse 31

והמסך. הִיא הַפָּרֹכֶת, שֶׁאַף הִיא קְרוּיָה פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ:

Verse 32

ונשיא נשיאי הלוי. מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּם, וְעַל מַה הִיא נְשִׂיאוּתוֹ — פקדת שמרי משמרת — עַל יָדוֹ הִיא פְּקֻדַּת כֻּלָּם:

Verse 33

Verse 34

Verse 35

Verse 36

Verse 37

Verse 38

משה ואהרן ובניו. וּסְמוּכִין לָהֶם דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה, וְהַחוֹנִים עָלָיו יִשָּׂשכָר וּזְבוּלֻן — טוֹב לַצַּדִּיק טוֹב לִשְׁכֵנוֹ, לְפִי שֶׁהָיוּ שְׁכֵנָיו שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נַעֲשׂוּ גְּדוֹלִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר "יְהוּדָה מְחֹקְקִי" (תהלים ס, ט), "וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה וְגוֹ' מָאתַיִם" (דהי"א י"ב) — רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת, "וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר" (שופטים ה, יד) (תנחומא):

Verse 39

אשר פקד משה ואהרן. נָקוּד עַל וְאַהֲרֹן, לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה בְּמִנְיַן הַלְוִיִּם (בכורות ד') שנים ועשרים אלף. וּבִפְרָטָן אַתָּה מוֹצֵא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת יְתֵרִים — בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת, בְּנֵי קְהָת שְׁמוֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת, בְּנֵי מְרָרִי שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם; וְלָמָּה לֹא כְלָלָן עִם הַשְּׁאָר וְיִפְּדוּ אֶת הַבְּכוֹרוֹת וְלֹא יִהְיוּ זְקוּקִים הַשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתַיִם בְּכוֹרוֹת הָעוֹדְפִים עַל הַמְּנָיָן לִפְדָיוֹן? אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּמַּסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (דף ה'), אוֹתָן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת לְוִיִּם בְּכוֹרוֹת הָיוּ, וְדַיָּם שֶׁיִּפָּקְיעוּ עַצְמָם מִן הַפִּדְיוֹן:

Verse 40

פקד כל בכר זכר מבן חדש ומעלה. מִשָּׁיְצָא מִכְּלַל סְפֵק נְפָלִים:

Verse 41

Verse 42

Verse 43

Verse 44

Verse 45

ואת בהמת הלוים וגו'. לֹא פָדוּ בְּהֵמוֹת הַלְוִיִּם אֶת בְּכוֹרֵי בְהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲבָל אֶת פִּטְרֵי חֲמוֹרֵיהֶם, וְשֶׂה אֶחָד שֶׁל בֶּן לֵוִי פָּטַר כַּמָּה פִּטְרֵי חֲמוֹרִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי מָנָה הָעוֹדְפִים בָּאָדָם וְלֹא מָנָה הָעוֹדְפִים בַּבְּהֵמָה (שם ד'):

Verse 46

ואת פדויי השלשה וגו'. וְאֶת הַבְּכוֹרוֹת הַצְּרִיכִין לְהִפָּדוֹת בָּהֶם, אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתַיִם הָעוֹדְפִים בָּהֶם יְתֵרִים עַל הַלְוִיִּם, מֵהֶם תִּקַּח חמשת שקלים לגלגלת; כָּךְ הָיְתָה מְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, עֶשְׂרִים כֶּסֶף, שֶׁהָיָה בְּכוֹרָהּ שֶׁל רָחֵל (ב"ר פ"ד):

Verse 47

Verse 48

Verse 49

העדפים על פדויי הלוים. עַל אוֹתָן שֶׁפָּדוּ הַלְוִיִּם בְּגוּפָן:

Verse 50

חמשה ושמים ושלש מאות ואלף. כָּךְ סְכוּם הַחֶשְׁבּוֹן: חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת — לְמָאתַיִם בְּכוֹרוֹת אֶלֶף שֶׁקֶל, לְשִׁבְעִים בְּכוֹרוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל, וְשָׁלֹשׁ בְּכוֹרוֹת חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל; אָמַר, כֵּיצַד אֶעֱשֶׂה? בְּכוֹר שֶׁאָמַר לוֹ תֵּן חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים, יֹאמַר לִי "אֲנִי מִפְדּוּיֵי הַלְוִיִּם". מֶה עָשָׂה? הֵבִיא שְׁנַיִם וְעָשָׂרִים אֶלֶף פְּתָקִין וְכָתַב עֲלֵיהֶם "בֶּן לֵוִי" וּמָאתַיִם וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה פְּתָקִין כָּתַב עֲלֵיהֶן "חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים", בְּלָלָן וּנְתָנָן בַּקֻּלְפִּי, אָמַר לָהֶם, בּוֹאוּ וּטְלוּ פִּתְקֵיכֶם לְפִי הַגּוֹרָל (סנהדרין י"ז):

Chapter 4

Verse 1

Verse 2

נשא את ראש וגו'. מָנָה מֵהֶם אֶת הָרְאוּיִין לַעֲבוֹדַת מַשָּׂא, וְהֵם מִבֶּן שְׁלֹשִׁים וְעַד בֶּן
חֲמִשִּׁים שָׁנָה, וְהַפָּחוּת מִשְּׁלֹשִׁים לֹא נִתְמַלֵּא כֹּחוֹ, מִכָּאן אָמְרוּ (אבות פ"ה) "בֶּן שְׁלֹשִׁים
לַכֹּחַ", וְהַיּוֹתֵר עַל בֶּן חֲמִשִּׁים כֹּחוֹ מַכְחִישׁ מֵעַתָּה:

Verse 3

Verse 4

קדש הקדשים. הַמְקֻדָּשׁ שֶׁבְּכֻלָּן – הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת וְהַפָּרֹכֶת וּכְלֵי שָׁרֵת:

Verse 5

ובא אהרן ובניו וגו'. יַכְנִיסוּ כָּל כְּלֵי וּכְלֵי לְנַרְתֵּקוֹ הַמְפֹרָשׁ לוֹ בְּפָרָשָׁה זוֹ, וְלֹא
יְצָטָרְכוּ הַלְוִיִּם בְּנֵי קְהָת אֶלָּא לָשֵׂאת:
בנסע המחנה. כְּשֶׁהֲנָנָן מִסְתַּלֵּק, הֵן יוֹדְעִין שֶׁיִּסָּעוּ:

Verse 6

Verse 7

קערת וכפת וקשות ומנקית. כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי בְּמָלְאכֶת הַמִּשְׁכָּן:
הנסך. הַכְּסוּי, לְשׁוֹן מָסָךְ, כְּדִכְתִיב "אֲשֶׁר יֵסַךְ בָּהֵן" (שמות כ"ה):

Verse 8

Verse 9

מלקחיה. כְּמִין צְבַת שֶׁמּוֹשֵׁךְ בָּהּ אֶת הַפְּתִילָה לְכָל צַד שֶׁיִּרְצֶה:
מחתתיה. כְּמִין כַּף קְטַנָּה, וְשׁוֹלֶיהָ פְּשׁוּטִין וְלֹא סְגַלְגַּלִּים, וְאֵין לָהּ מְחִצָּה לְפָנֶיהָ אֶלָּא
מִצִּדֶּיהָ, וְחוֹתָה בָּהּ אֶת דֶּשֶׁן הַנֵּרוֹת כְּשֶׁמְּטִיבָן:
נרתיה. לוצי"ש בְּלַעַז, שֶׁנּוֹתְנִים בָּהֶן הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילוֹת:

Verse 10

אל מכסה עור תחש. כְּמִין מַרְצוּף:

Verse 11

Verse 12

את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש. בְּתוֹךְ הַמִּשְׁכָּן שֶׁהוּא קֹדֶשׁ, וְהֵן כְּלֵי הַקְּטֹרֶת
שֶׁמְּשָׁרְתִין בָּהֶם בְּמִזְבַּח הַפְּנִימִי:

Verse 13

ודשנו את המזבח. מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת:
ודשנו. יִטְלוּ אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעָלָיו:
ופרשו עליו בגד ארגמן. וְאֵשׁ שֶׁיָּרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם רְבוּצָה תַּחַת הַבֶּגֶד כַּאֲרִי בְּשָׁעַת הַמַּסָּעוֹת,
וְאֵינָהּ שׁוֹרֶפְתּוֹ, שֶׁהָיוּ כוֹפִין עָלֶיהָ פְּסַכְתֵּר שֶׁל נְחֹשֶׁת (יומא כ"א):

Verse 14

מחתת. שֶׁבָּהֶם חוֹתִין גְּמָלִים לִתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן, הָעֲשׂוּיָה כְּמִין מַחֲבַת שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת, וּמִלְפָנֶיהָ שׁוֹאֶבֶת אֶת הַגְּחָלִים:
מזלגת. צִנּוֹרִיּוֹת שֶׁל נְחֹשֶׁת שֶׁבָּהֶן מַכִּין בָּאֲבָרִים שֶׁעַל הַמִּזְבֵּחַ לְהָפְכָן, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּלוּ יָפֶה וּמַהֵר:
יעים. הֵם מַגְרֵפוֹת, וּבְלַעַז וודי"ל, וְהֵן שֶׁל נְחֹשֶׁת, וּבָהֶן מְכַבְּדִין אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ:

Verse 15

לכסת את הקדש. הָאָרוֹן וְהַמִּזְבֵּחַ:
ואת כל כלי הקדש. הַמְּנוֹרָה וּכְלֵי שָׁרֵת:
ומתו. שֶׁאִם יִגְּעוּ — חַיָּבִין מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם:

Verse 16

ופקדת אלעזר. שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עֲלֵיהֶם לָשֵׂאת אוֹתָם, שֶׁמֶן וּקְטֹרֶת וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וּמִנְחַת הַתָּמִיד וְעָלָיו מֻטָּל לְצַוּוֹת וּלְזָרֵז וּלְהַקְרִיב בְּעֵת חֲנָיָתָן (תלמוד ירושלמי שבת פ"י) —:
פקדת כל המשכן. וְעוֹד הָיָה מְמֻנֶּה עַל מַשָּׂא בְנֵי קְהָת, לְצַוּוֹת אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ, וְהוּא הַמִּשְׁכָּן וְכֹל אֲשֶׁר בּוֹ, כָּל הַסְּדוּרִים לְמַעְלָה בְּפָרָשָׁה זוֹ, אֲבָל מַשָּׂא בְנֵי גֵּרְשׁוֹן וּמְרָרִי שֶׁאֵינָהּ מִקֻּדֶּשֶׁת הַקֳּדָשִׁים עַ"פִּ אִיתָמָר הָיָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא:

Verse 17

Verse 18

אל תכריתו. אַל תְּגָרְמוּ לָהֶם שֶׁיָּמוּתוּ:

Verse 19

Verse 20

ולא יבאו לראות כבלע את הקדש. לְתוֹךְ נַרְתֵּק שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה בְּפָרָשָׁה זוֹ, וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד פְּלוֹנִי וְכִסּוּ אוֹתוֹ בְּמִכְסֶה פְּלוֹנִי, וּבְלוּעַ שֶׁלּוֹ הוּא כִּסּוּיוֹ:

Verse 21

Verse 22

נשא את ראש בני גרשון גם הם. כְּמוֹ שֶׁצִּוִּיתִיךָ עַל בְּנֵי קְהָת, לִרְאוֹת כַּמָּה יֵשׁ שֶׁהִגִּיעוּ לִכְלַל עֲבוֹדָה:

Verse 23

Verse 24

Verse 25

את יריעת המשכן. עֶשֶׂר תְּחִתּוֹנוֹת:
ואת אהל מועד. יְרִיעוֹת עִזִּים הָעֲשׂוּיוֹת לְאֹהֶל עָלָיו:

מכסהו. עוֹרוֹת אֵילִים מְאָדָּמִים:
מסך פתח. וִילוֹן הַמָּזָךְ:

Verse 26

אשר על המשכן. כְּלוֹמַר הַקְּלָעִים וְהַמָּסָךְ שֶׁל חָצֵר, הַסּוֹכְכִים וּמְגִנִּים עַל הַמִּשְׁכָּן וְעַל מִזְבֵּחַ
הַנְּחֹשֶׁת סָבִיב:
ואת כל אשר יעשה להם. כְּתַרְגּוּמוֹ "וְיָת כָּל דִּי יִתְמְסַר לְהוֹן" — לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן:

Verse 27

על פי אהרון ובניו. וְאֵיזֶה מֵהֶבָּנִים מְמֻנֶּה עֲלֵיהֶם? ביד איתמר בן אהרון הכהן :

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

ויתדתם ומיתריהם. שֶׁל עַמּוּדִים; שֶׁהָרֵי יִתְדוֹת וּמֵיתְרֵי הַקְּלָעִים בְּמַשָּׂא בְנֵי גֵרְשׁוֹן הָיוּ,
וְיִתֵּדוֹת וּמֵיתָרִים הָיוּ לַיְרִיעוֹת וְלַקְּלָעִים מִלְּמַטָּה, שֶׁלֹּא תַגְבִּיהֵם הָרוּחַ, וְיִתֵּדוֹת וּמֵיתָרִים
הָיוּ לָעַמּוּדִים סָבִיב לִתְלוֹת בָּהֶם הַקְּלָעִים בִּשְׁפָתָם הָעֶלְיוֹנָה בִּכְלוּנְסוֹת וְקוּנְדָּסִין, כְּמוֹ
שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמָלֹאכֶת הַמִּשְׁכָּן:

Verse 33

Verse 34

Verse 35

Verse 36

Verse 37

Verse 38

Verse 39

Verse 40

Verse 41

Verse 42

Verse 43

Verse 44

Verse 45

Verse 46

Verse 47

עבדת עבדה. הִיא הַשִּׁיר בִּמְצִלְתַּיִם וְכִנּוֹרוֹת, שֶׁהִיא עֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה אַחֶרֶת (ערכין י"א):
ועבדת משא. כְּמַשְׂמָעוֹ:

Verse 48

Verse 49

ופקדיו אשר צוה ה' את משה. וְאוֹתָן הַפְּקוּדִים הָיוּ בְּמִצְוָה מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים:

Chapter 5

Verse 1

Verse 2

צו את בני ישראל וגו'. פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֶמְרָה בַּיּוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וּשְׁמוֹנָה פָּרָשִׁיּוֹת נֶאֶמְרוּ בוֹ בַּיּוֹם, כְּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין בְּפֶרֶק הַנִּזְקִין (גיטין דף ס'):
וישלחו מן המחנה. שֶׁלֹּשׁ מַחֲנוֹת הָיוּ שָׁם בַּשָּׁעַת חֲנִיָּתָן, תּוֹךְ הַקְּלָעִים הִיא מַחֲנֵה שְׁכִינָה, חֲנִיַּת הַלְוִיִּם סָבִיב כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּפָרָשַׁת בְּמִדְבַּר סִינַי, הִיא מַחֲנֵה לְוִיָּה, וּמִשָּׁם וְעַד סוֹף

מַחֲנֶה הַדְּגָלִים לְכָל אַרְבַּע הָרוּחוֹת הִיא מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל; הַצָּרוּעַ נִשְׁתַּלַּח חוּץ לְכֻלָּן, הַזָּב מֻתָּר
בְּמַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל וּמֻשְׁלָּח מִן הַשְּׁתַּיִם, וְטָמֵא לָנֶפֶשׁ מֻתָּר אַף בְּשֶׁל לְוִיָּה, וְאֵינוֹ מְשֻׁלָּח אֶלָּא מִשֶּׁל
שְׁכִינָה, וְכָל זֶה דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ מִן הַמִּקְרָאוֹת בְּמַסֶּ' פְּסָחִים (דף ס"ז)
טמא לנפש. "תְּמָאָב לִטְמֵי נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא", אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן עַצְמוֹת אָדָם בִּלְשׁוֹן
אֲרַמִּי. וְהַרְבֵּה יֵשׁ בִּב"ר, "אַדְרִיאָנוּס שְׁחִיק טַמְיָא", שְׁחִיק עֲצָמוֹת:

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

למעל מעל בה'. הֲרֵי חָזַר וְכָתַב כָּאן פָּרָשַׁת גּוֹזֵל וְנִשְׁבָּע עַל שֶׁקֶר, הִיא הָאֲמוּרָה בְּפָרָשַׁת
וַיִּקְרָא "וּמָעֲלָה מַעַל בַּה' וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ וְגוֹ'", וְנִשְׁנֵית כָּאן בִּשְׁבִיל שְׁנֵי דְּבָרִים
שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָהּ, הָאֶחָד שֶׁכָּתַב "וְהִתְוַדּוּ", לְמֵד שֶׁאֵינוֹ חַיָּב חֹמֶשׁ וְאָשָׁם עַ"פִּ עֵדִים עַד שֶׁיּוֹדֶה
בַּדָּבָר, וְהַשֵּׁנִי עַל גֶּזֶל הַגֵּר שֶׁהוּא נָתוּן לַכֹּהֲנִים (עי' ספרי):

Verse 7

את אשמו בראשו. הוּא הַקֶּרֶן שֶׁנִּשְׁבָּע עָלָיו (ב"ק ק"י):
לאשר אשם לו. לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לוֹ (כתובות י"ט):

Verse 8

ואם אין לאיש גאל. שֶׁמֵּת הַתּוֹבֵעַ שֶׁהִשְׁבִּיעוֹ וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים:
להשיב האשם אליו. כְּשֶׁנִּמְלַךְ זֶה לְהִתְוַדּוֹת עַל עֲוֹנוֹ; וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם
בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים, אוֹ בֵּן, אוֹ אָח, אוֹ שְׁאֵר בָּשָׂר הַקָּרוֹב מִמִּשְׁפַּחַת אָבִיו לְמַעְלָה
עַד יַעֲקֹב? אֶלָּא זֶה הַגֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים (סנהדרין ס"ח)
האשם המושב. זֶה הַקֶּרֶן וְהַחֹמֶשׁ (בבא קמא ק"י):
לה' לכהן. קְנָאוֹ הַשֵּׁם וּנְתָנוֹ לַכֹּהֵן שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר (ספרי):
מלבד איל הכפרים. הָאָמוּר בְּוַיִּקְרָא שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהָבִיא:

Verse 9

וכל תרומה וגו'. אָמַר ר' יִשְׁמָעֵאל וְכִי תְרוּמָה מַקְרִיבִין לַכֹּהֵן? וַהֲלֹא הוּא הַמְּחַזֵּר
אֲחֲרֶיהָ לְבֵית הַגְּרָנוֹת, וּמַה תַּ"ל אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן? אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (שמות
כ"ג), "תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ", וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה יֵּעָשֶׂה בָּהֶם, תַּ"ל "לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה", בָּא
הַכָּתוּב וְלִמֵּד עַל הַבִּכּוּרִים שֶׁיִּהְיוּ נְתָנִין לַכֹּהֵן (ספרי):

Verse 10

ואיש את קדשיו לו יהיו. לְפִי שֶׁנֶּאֶמְרוּ מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה, יָכוֹל יָבוֹאוּ וְיִטְּלוּם
בְּזָרוֹעַ, תַּ"ל "וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ", מַגִּיד שֶׁטּוֹבַת הֲנָאָתָן לַבְּעָלִים, וְעוֹד מִדָּרָשִׁים
הַרְבֵּה דָּרְשׁוּ בוֹ בְּסִפְרֵי; וּמ"אַ וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ, מִי שֶׁמְּעַכֵּב מַעֲשְׂרוֹתָיו וְאֵינוֹ
נוֹתְנָן, לוֹ יִהְיוּ הַמַּעֲשְׂרוֹת — סוֹף שֶׁאֵין שָׁדֵהוּ עוֹשֶׂה אֶלָּא אֶחָד מֵעֲשָׂרָה שֶׁהָיְתָה לְמוּדָה
לַעֲשׂוֹת (תנחומא ראה):
איש אשר יתן לכהן. מַתָּנוֹת הָרְאוּיוֹת לוֹ:
לו יהיה. מָמוֹן הַרְבֵּה (ברכות סג.):

Verse 11

Verse 12

איש איש כי תשטה אשתו. מה כתוב למעלה מן הענין? "ואיש את קדשיו לו יהיו", אם
אתה מעכב מתנות הכהן, תייך שתיטרך לבא אצלו לקבל לו את הסוטה:
איש איש. לימדך שמועלת בשתים – באיש מלמטה שלמעלה, ואישה מלמטה:
כי תשטה אשתו. שנו רבותינו אין המנאפין נואפין עד שתכנס בהן רוח שטות, דכתיב
"כי תשטה" וכתוב בו "נאף אשה חסר לב" (משלי ו'); ופשוטו של מקרא: כי תשטה —
תט מדרכי צניעות ותחשד בעיניו, כמו "שטה מעליו ועבר" (שם ד'), "אל יסט אל
דרכיה" (שם ז'):
ומעלה בו מעל. ומהו המעל? ושכב איש אתה :

Verse 13

ושכב איש. פרט לקטן ומי שאינו איש (ספרי):
אתה שכבת זרע. שכיבתה פוסלת אותה, ואין שכיבת אחותה פוסלת אותה (כמעשה בשתי
אחיות שהיו דומות זו לזו):
ונעלם מעיני אישה. פרט לסומא, הא אם היה רואה ומעמעם אין המים בודקין אותה
(ספרי):
ונסתרה. שעור שתארא לטמאת בית:
ועד אין בה. הא אם יש בה אפלו עד אחד שאמר נטמאת לא היתה שותה (סוטה ד'):
ועד אין בה. בטמאה, אבל יש עדים לסתירה (שם ב'):
נתפשה. נאנסה, כמו "ותתפשה ושכב עמה" (דברים כ"ב):

Verse 14

ועבר עליו. קדם לסתירה:
רוח קנאה וקנה. פרשו רבותינו לשון התראה, שמתרה בה, אל תסתרי עם איש פלוני:
והוא נטמאה או עבר עליו וגו'. כלומר הוא התרה בה, ועברה על התראתו, ואין
ידוע אם נטמאה אם לאו:

Verse 15

קמח. שלא יהא מסלת:
שערים. ולא חטים, היא עשתה מעשה בהמה וקרבנה מאכל בהמה (סוטה י"ד)
לא יצק עליו שמן. שלא יהא קרבנה מהדר, שהשמן קרוי אור, והיא עשתה בחשך
ולא יתן עליו לבנה. שהאמהות נקראו לבונה, שנאמר "ואל גבעת הלבונה" (שה"ש
ד'), והיא פרשה מדרכיהן
כי מנחת קנאת הוא. הקמח הזה, קמח לשון זכר
מנחת קנאת. מעוררת עליה שתי קנאות, קנאת המקום וקנאת הבעל (ספרי):

Verse 16

Verse 17

מים קדשים. שקדשו בכיור, לפי שנעשה מנחשת מראות הצובאות, וזו פרשה מדרכיהן,
שהיו נבעלות לבעליהן במצרים תחת התפוח וזו קלקלה לאחר, תבדק בו
בכלי חרש. היא השקת את הנואף יין משבח בכוסות משבחים, לפיכך תשתה מים המרים
במקדה בזוזה של חרס (סוטה ט'):

Verse 18

והעמיד הכהן וגו'. והלא כבר נאמר "והעמדה לפני ה'"? אלא מסיעין היו אותה
ממקום למקום כדי לגעגעה ותטרח דעתה ותודה (סוטה ח'):
ופרע. סותר את קליעת שערה, כדי לבזותה, מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי
להן (כתובות ע"ב):
לפני ה'. בשער נקנור, הוא שער העזרה המזרחי, דרך כל הנכנסים (סוטה ז'):

ונתן על כפיה. לְיַגְּעָהּ, אוּלַי תִּטָּרֵף דַּעְתָּהּ וְתוֹדֶה, וְלֹא יִמָּצֵא שֵׁם הַמְיֻחָד עַל הַמַּיִם (שם י"ד):
המרים. עַל שֵׁם סוֹפָן, שֶׁהֵם מָרִים לָהּ (שם כ'):
המארירים. הַמְחַפְּרִים אוֹתָהּ מִן הָעוֹלָם, לְשׁוֹן "סִלּוֹן מַמְאִיר" (יחזקאל כ"ח), וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ מַיִם אֲרוּרִים, שֶׁהֲרֵי קְדוּשִׁים הֵן, וְלֹא אֲרוּרִים כָּתַב הַכָּתוּב, אֶלָּא מְאָרְרִים אֶת אֲחֵרִים, וְאַף אֶנְקְלוֹס לֹא תִרְגֵּם "לִיטָיָא" אֶלָּא "מְלַטְטָיָא" — שֶׁמַּרְאוֹת קְלָלָה בְּגוּפָהּ שֶׁל זוֹ:

Verse 19

והשביע אתה וגו'. וּמַה הִיא הַשְּׁבוּעָה? אִם לֹא שָׁכַב הִנָּקִי, הָא אִם שָׁכַב, חִנָּקִי, שֶׁמִּכְלַל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן, אֶלָּא שֶׁמִּצָּוָה לִפְתֹּחַ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה לִזְכוּת (שם י"ז; שבועות ל"ו; סנהדרין ל"ג):

Verse 20

ואת כי שטית. כִּי מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן אִם:

Verse 21

בשבעת האלה. שְׁבוּעָה שֶׁל קְלָלָה:
"יתן ה' אותך לאלה. שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל מְקַלְלִין בְּיִדְּ — "וְבוֹאֲךְ כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לְפְלוֹנִית ולשבעה. שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל נִשְׁבָּעִין בְּיִדְּ —"אִם לֹא יָאֲרַע לִי כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵרַע לִפְלוֹנִית", וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וְהִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה לִבְחִירַי" (ישעיהו ס"ה), שֶׁהַצַּדִּיקִים נִשְׁבָּעִים בְּפֻרְעָנוּתָן שֶׁל רְשָׁעִים, וְכֵן לְעִנְיַן הַבְּרָכָה, "וְנִבְרְכוּ וְגוּ'" (בראשית י"ב), "בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר" (שם מ"ח):
את ירכך. בִּקְלָלָה הִקְדִּים יָרֵךְ לַבֶּטֶן, לְפִי שֶׁבָּהּ הִתְחִילָה בָּעֲבֵרָה תְּחִלָּה (סוטה ח'):
צבה. כְּתַרְגּוּמוֹ, נְפוּחָה:

Verse 22

לצבות בטן. כְּמוֹ לְהַצְבוֹת בֶּטֶן, זֶהוּ שְׁמוּשׁ פָּתָח שֶׁהַלָּמ"ד נִקּוּדָה בוֹ. וְכֵן "לַנָּחֹתָם הַדֶּרֶךְ" (שמות י"ג), "לַרְאֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָהּ" (דברים א'), וְכֵן "לַנֹּפֶל יָרֵךְ" — לְהַנְפִּיל יָרֵךְ, שֶׁהַמַּיִם מַצְבִּים אֶת הַבֶּטֶן וּמַפִּילִים אֶת הַיָּרֵךְ:
לצבות בטן ולנפל ירך. בִּטְנוֹ וִירֵכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא נִבְעֶלֶת, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "אֶת יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת בִּטְנֵךְ צָבָה" הֲרֵי שֶׁל נִבְעֶלֶת אָמוּר (סוטה כ"ח):
אמן אמן. קַבָּלַת שְׁבוּעָה – אָמֵן עַל הָאָלָה אָמֵן עַל הַשְּׁבוּעָה, אָמֵן אִם מֵאִישׁ זֶה אָמֵן אִם מֵאִישׁ אַחֵר, אָמֵן שֶׁלֹּא סָטִיתִי אֲרוּסָה וּנְשׂוּאָה שׁוֹמֶרֶת יָבָם וּכְנוּסָה (שם י"ח):

Verse 23

Verse 24

והשקה את האשה. אֵין זֶה סֵדֶר הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי בַּתְּחִלָּה מַקְרִיב מִנְחָתָהּ, אֶלָּא הַכָּתוּב מְבַשֵּׂרְךָ שֶׁכְּשֶׁיַּשְׁקֶנָּה יָבֹאוּ בָהּ לְמָרִים; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בֶּטֶן וְיָרֵךְ, מִנַּיִן לְשְׁאָר כָּל הַגּוּף? תַּ"ל ובאו בה — בְּכֻלָּהּ, אִ"כָּ מַה תַּ"ל בֶּטֶן וְיָרֵךְ? לְפִי שֶׁהֵן הִתְחִילוּ בָעֲבֵרָה תְּחִלָּה לְפִיכָךְ הִתְחִיל מֵהֶם הַפֻּרְעָנוּת (ספרי):
למרים. לִהְיוֹת לָהּ רָעִים וּמָרִים:

Verse 25

והניח. מוֹלִיךְ וּמֵבִיא מַעֲלֶה וּמוֹרִיד, וְאַף הִיא מְנִיפָה עִמּוֹ, שֶׁיָּדָהּ לְמַעְלָה מִיָּדוֹ שֶׁל כֹּהֵן:
והקריב אתה. זוֹ הִיא הַגָּשָׁתָהּ בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית שֶׁל מִזְבֵּחַ קֹדֶם קְמִיצָה, כְּשְׁאָר מְנָחוֹת (סוטה י"ד):

Verse 26

אזכרתה. הוּא הַקֹּמֶץ, שֶׁעַ"יְ הַקְּטָרָתוֹ הַמִּנְחָה בָּאָה לְזִכָּרוֹן לְגָבוֹהַּ (ספרי):

Verse 27

והשקה את המים. לְרַבּוֹת, שֶׁאִם אָמְרָה אֵינִי שׁוֹתָה לְאַחַר שֶׁנִּמְחֲקָה מְגִלָּה, מְעַרְעֲרִין אוֹתָהּ
וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ בְּעַל כָּרְחָהּ, אֶלָּא א"כ אָמְרָה טְמֵאָה אֲנִי (ספרי; סוטה כ')
וצבתה בטנה וגו'. אַע"פ שֶׁבַּקְּלָלָה הִזְכִּיר יָרֵךְ תְּחִלָּה, הַמַּיִם אֵין בּוֹדְקִין אֶלָּא כְּדֶרֶךְ
כְּנִיסָתָן בָּהּ (שם ט')
והיתה האשה לאלה. כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל אָלִין בָּהּ
בקרב עמה. הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין אָדָם הַמִּתְנַוֵּל בְּמָקוֹם שֶׁנִּכָּר, לְאָדָם הַמִּתְנַוֵּל בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ נִכָּר

Verse 28

ואם לא נטמא האשה. בְּסְתִירָה זוֹ
וטהרה הוא. מִמָּקוֹם אַחֵר
ונקתה. מִמַּיִם הַמְאָרְרִים, וְלֹא עוֹד אֶלָּא ונזרעה זרע — אִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּצַעַר תֵּלֵד
בְּרֶוַח, אִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת שְׁחֹרִים, מֵעַתָּה יוֹלֶדֶת לְבָנִים

Verse 29

Verse 30

או איש. כְּמוֹ "אוֹ נוֹדַע" (שמות כ"א), כְּלוֹמַר אִם אִישׁ קַנַּאי הוּא, לְכָךְ והעמיד את
האשה.

Verse 31

ונקה האיש מעון. אִם בְּדָקוּהָ הַמַּיִם, אַל יְדַאֵג לוֹמַר "חָבַתִּי בְּמִיתָתָהּ", נָקִי הוּא מִן
הָעוֹנֶשׁ; דָּ"אַ: מְשֻׁשְׁקֶנָּה תְּהֵא אֲצִילוֹ בְּהֶתֵּר, וְנִקָּה מֵעָוֹן, שֶׁהַסּוֹטָה אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ (ספרי)

Chapter 6

Verse 1

Verse 2

כי יפלא. יַפְרִישׁ; לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת נָזִיר לְפָרָשַׁת סוֹטָה? לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה
בְּקִלְקוּלָהּ יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, שֶׁהוּא מֵבִיא לִידֵי נאוּף (סוטה ב')
נדר נזיר. אֵין נְזִירָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא פְּרִישָׁה, אַף כָּאן שֶׁפֵּרֵשׁ מִן הַיַּיִן
להזיר לה'. לְהַבְדִּיל עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן לְשֵׁם שָׁמַיִם

Verse 3

מיין ושכר. כְּתַרְגּוּמוֹ "מֵחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק", שֶׁהַיַּיִן מְשַׁכֵּר כְּשֶׁהוּא יָשָׁן
וכל משרת. לְשׁוֹן צְבִיעָה בְּמַיִם וְכָל מַשְׁקֶה; וּבְלָשׁוֹן מִשְׁנָה יֵשׁ הַרְבֵּה, אֵין שׁוֹרִין דְּיוֹ
וְסַמָּנִים (שבת י"ז), נָזִיר שֶׁשָּׂרָה פִּתּוֹ (נזיר ל"ד)

Verse 4

חרצנים. הֵם הַגַּרְעִינִין
זג. הֵם קְלִפּוֹת שֶׁמִּבַּחוּץ, שֶׁהַחֲרַצָּנִים בְּתוֹכָן כְּעִנְבָּל בְּזוּג

Verse 5

קדש יהיה. הַשֵּׂעָר שֶׁלּוֹ, לְגַדֵּל הַפֶּרַע שֶׁל שְׂעַר רֹאשׁוֹ (ספרי; תענית י"א)

פרע. נָזוּד פַּתָּח קָטָן אַף שֶׁהוּא דָּבוּק לִשְׂעָר רֹאשׁוֹ — פֶּרַע שֶׁל שֵׂעָר, וּפֵרוּשׁ שֶׁל פֶּרַע, גִּדּוּל שֶׁל שֵׂעָר, וְכֵן "אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע" (ויקרא כ"א), וְאֵין קָרוּי פֶּרַע פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם (ספרי; סנהדרין כ"ב):

Verse 6

Verse 7

Verse 8

כל ימי נזרו קדש הוא. זוֹ קְדֻשַּׁת הַגּוּף, מִלְּטַמֵּא לְמֵתִים (ספרי):

Verse 9

בפתע. זֶה אֹנֶס:
פתאום. זֶה שׁוֹגֵג, וְיֵ"א פֶּתַע פִּתְאֹם דָּבָר אֶחָד הוּא – מִקְרֶה שֶׁל פִּתְאוֹם:
וכי ימות מת עליו. בָּאֹהֶל שֶׁהוּא בוֹ:
ביום טהרתו. בְּיוֹם הַזָּאָתוֹ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בַּשְּׁמִינִי שֶׁהוּא טָהוֹר לְגַמְרֵי, תַּ"ל "בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי", אִי שְׁבִיעִי יָכוֹל אֲפִלּוּ לֹא הִזָּה, תַּ"ל "בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ" (ספרי):

Verse 10

וביום השמיני יבא שתי תרים. לְהוֹצִיא אֶת הַשְּׁבִיעִי, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת הַשְּׁשִׁיעִי? קָבַע זְמַן לַקְּרֵבִין וְקָבַע זְמַן לַמַּקְרִיבִין, מַה קְּרֵבִין הִכְשִׁיר שְׁמִינִי וּמִשְּׁמִינִי וָהָלְאָה, אַף מַקְרִיבִין שְׁמִינִי וּמִשְּׁמִינִי וָהָלְאָה (שם):

Verse 11

מאשר חטא על הנפש. שֶׁלֹּא נִזְהַר מִטֻּמְאַת הַמֵּת, רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר, שֶׁצָּעַר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן (ספרי; נזיר י"ט):
וקדש את ראשו. לַחֲזֹר וּלְהַתְחִיל מִנְיַן נְזִירוּתוֹ:

Verse 12

והזיר לה' את ימי נזרו. יַחֲזֹר וְיִמְנֶה נְזִירוּתוֹ כְּבַתְּחִלָּה:
והימים הראשנים יפלו. לֹא יַעֲלוּ מִן הַמִּנְיָן:

Verse 13

יביא אתו. יָבִיא אֶת עַצְמוֹ, וְזֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֻתִּים שֶׁהָיָה רַבִּי יְשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ כֵּן, כַּיּוֹצֵא בוֹ "וְהִשְׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה" (ויקרא כ"ב) — אֶת עַצְמָם, כַּיּוֹצֵא בוֹ "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי" (דברים ל"ד) — הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ:

Verse 14

Verse 15

ומנחתם ונסכיהם. שֶׁל עוֹלָה וּשְׁלָמִים; לְפִי שֶׁהָיוּ בְכֻלָּל, וְיָצְאוּ לִדּוֹן בְּדָבָר חָדָשׁ — שֶׁיְּטָעֲנוּ לָהֶם — הֻזְּרָן לְכֻלָּן, שֶׁיְּטָעֲנוּ נְסָכִים כְּדִין עוֹלָה וּשְׁלָמִים (ספרי):
חלות מצות ורקיקי מצות. עֻשָּׂר מִכָּל מִין:

Verse 16

Verse 17

זבח שלמים לה' על סל המצות. יִשְׁחַט אֶת הַשְּׁלָמִים עַל מָנַת לְקַדֵּשׁ אֶת הַלֶּחֶם (עי' מנחות מ"ו):
את מנחתו ואת נסכו. שֶׁל אַיִל:

Verse 18

וגלח הנזיר פתח אוהל מועד. יָכוֹל יְגַלֶּחַ בָּעֲזָרָה, תַּלְמוּד לוֹמַר "וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד". אֲשֶׁר תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. תַּחַת הַדּוּד שֶׁהוּא מְבַשֵּׁל בּוֹ, לְפִי שֶׁשַּׁלְמֵי נָזִיר הָיוּ מִתְבַּשְּׁלִין בָּעֲזָרָה, שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל הַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ אַחַר שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה וּלְהָנִיף לִפְנֵי ה' (עי' נזיר מ"ה):

Verse 19

הזרע בשלה. לְאַחַר שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה (חולין פ"ח):

Verse 20

קדש הוא לכהן. הַמֻּלָּה וְהָרָקִיק וְהַזְּרוֹעַ תְּרוּמָה הֵן לַכֹּהֵן:
על חזה התנופה. מִלְּבַד חָזֶה וְשׁוֹק הָרְאוּיִים לוֹ מִכָּל שְׁלָמִים מוּסָף עַל שַׁלְמֵי נָזִיר הַזְּרוֹעַ חֲזֵה, לְפִי שֶׁהָיוּ שַׁלְמֵי נָזִיר בִּכְלָל, וְיָצְאוּ לִדּוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ — לְהַפְרָשַׁת זְרוֹעַ — הֶצְרֵךְ לְהַחֲזִירָן לִכְלָלָן לִדּוֹן אַף בְּחָזֶה וְשׁוֹק (ספרי):

Verse 21

מלבד אשר תשיג ידו. שֶׁאִם אָמַר הֲרֵינִי נָזִיר עַל מָנַת לְגַלֵּחַ עַל מֵאָה עוֹלוֹת וְעַל מֵאָה שְׁלָמִים, כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה — מוּסָף עַל תּוֹרַת נְזִרוֹ: עַל תּוֹרַת הַנָּזִיר, מוּסָף וְלֹא יָחֹסֵר, שֶׁאִם אָמַר הֲרֵינִי נָזִיר חֲמֵשׁ נְזִירוֹת עַל מָנַת לְגַלֵּחַ עַל שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת הַלָּלוּ, אֵינִי קוֹרֵא בּוֹ "כַּאֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה" (שם):

Verse 22

Verse 23

אמור. כְּמוֹ זָכוֹר, שָׁמוֹר, בְּלַעַז דישנ"ט:
אמור להם. שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם שׁוֹמְעִים (שם):
אמור. מָלֵא — לֹא תְבָרְכֵם בְּחִפָּזוֹן וּבַהֲלוּת, אֶלָּא בְּכַוָּנָה וּבְלֵב שָׁלֵם (תנחומא):

Verse 24

יברכך. שֶׁיִּתְבָּרְכוּ נְכָסֶיךָ:
וישמרך. שֶׁלֹּא יָבֹאוּ עָלֶיךָ שׁוֹדְדִים לִטֹּל מָמוֹנְךָ; שֶׁהַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְעַבְדּוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁמְרוֹ מִכָּל אָדָם, וְכֵיוָן שֶׁבָּאִים לִסְטִים עָלָיו וְנוֹטְלִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ, מַה הֲנָאָה יֵשׁ לוֹ בְּמַתָּנָה זוֹ? אֲבָל הַקָּבָּ"ה, הוּא הַנּוֹתֵן, הוּא הַשּׁוֹמֵר; וְהַרְבֵּה מִדְרָשִׁים דָּרְשׁוּ בּוֹ בְּסִפְרֵי:

Verse 25

יאר השם פניו אליך. יַרְאֶה לְךָ פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, פָּנִים צְהֻבּוֹת:
ויחנך. יִתֶּן לְךָ חֵן (תנחומא):

Verse 26

ישא ה' פניו אליך. יִכְבֹּשׁ כַּעֲסוֹ:

Verse 27

(ספרי) ושמו את שמי. יְבָרְכוּם בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ:
ואני אברכם. לְיִשְׂרָאֵל, וְאַסְכִּים עִם הַכֹּהֲנִים; דְּ"אַ, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם — לַכֹּהֲנִים (חולין מ"ט):

Chapter 7

Verse 1

ויהי ביום כלות משה. כלת כְּתִיב — יוֹם הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן הָיוּ יִשְׂרָאֵל כְּכַלָּה הַנִּכְנֶסֶת לַחֻפָּה (פסיקתא; תנחומא):
כלות משה. בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכָל חֲכַם לֵב עָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, וּתְלָאוֹ הַכָּתוּב בְּמֹשֶׁה, לְפִי שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עָלָיו, לִרְאוֹת תַּבְנִית כָּל דָּבָר וְדָבָר כְּמוֹ שֶׁהֶרְאָהוּ בָהָר, לְהוֹרוֹת לְעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה, וְלֹא טָעָה בְּתַבְנִית אַחַת; וְכֵן מָצִינוּ בְּדָוִד, לְפִי שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עַל בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "זְכוֹר ה' לְדָוִד אֵת כָּל עֻנּוֹתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַה'" וְגוֹ' (תהילים קל"ב), לְפִיכָךְ נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א י"ב) "רְאֵה בֵיתְךָ דָוִד" (תנחומא):
כלות משה להקים. וְלֹא נֶאֱמַר בְּיוֹם הָקִים, מְלַמֵּד שֶׁכָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים הָיָה מֹשֶׁה מַעֲמִידוֹ וּמְפָרְקוֹ, וּבְאוֹתוֹ הַיּוֹם הֶעֱמִידוֹ וְלֹא פֵרְקוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר "כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים" — אוֹתוֹ הַיּוֹם כָּלוּ הֲקָמוֹתָיו, וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן הָיָה, בַּשֵּׁנִי נִשְׁרְפָה הַפָּרָה, בַּשְּׁלִישִׁי הִזּוּ הַזָּיָה רִאשׁוֹנָה, וּבַשְּׁבִיעִי גִּלְּחוּ (ספרי):

Verse 2

הם נשיאי המטת. שֶׁהָיוּ שׁוֹטְרִים עֲלֵיהֶם בְּמִצְרַיִם וְהָיוּ מֻכִּים עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ה') וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (ספרי):
הם העמדים על הפקדים. שֶׁעָמְדוּ עִם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּשֶׁמָּנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאִתְּכֶם יִהְיוּ וְגוֹ'" (במדבר א'):

Verse 3

שש עגלת צב. אֵין צָב אֶלָּא מְחֻפִּים, וְכֵן "וּבַצָּבִים וּבַפָּרָדִים" (ישעיה ס"ו); עֲגָלוֹת מְכֻסּוֹת קְרוּיוֹת צַבִּים:
ויקריבו אותם לפני המשכן. שֶׁלֹּא קִבֵּל מֹשֶׁה מִיָּדָם עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַמָּקוֹם; אָמַר רַבִּי נָתָן מָה רָאוּ הַנְּשִׂיאִים לְהִתְנַדֵּב כָּאן בַּתְּחִלָּה, וּבְמֶלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן לֹא הִתְנַדְּבוּ תְּחִלָּה? אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ הַנְּשִׂיאִים, יִתְנַדְּבוּ צִבּוּר מַה שֶּׁיִּתְנַדְּבוּ, וּמַה שֶּׁמַּחְסִרִין, אֲנוּ מַשְׁלִימִין, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁהִשְׁלִימוּ צִבּוּר אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם" (שמות ל"ו), אָמְרוּ מֵעַתָּה מַה לָּנוּ לַעֲשׂוֹת? הֵבִיאוּ אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְהַמִּלּוּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן, לְכָךְ הִתְנַדְּבוּ כָּאן תְּחִלָּה (ספרי):

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

כפי עבדתם. שֶׁהָיָה מַשָּׂא בְּנֵי גֵרְשׁוֹן קַל מִשֶּׁל מְרָרִי, שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים הַקְּרָשִׁים וְהָעַמּוּדִים וְהָאֲדָנִים:

Verse 8

Verse 9

כי עבדת הקדש עלהם. מַשָּׂא דְּבַר הַקֹּדֶשׁ — הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְגו', לְפִיכָךְ בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ:

Verse 10

ויקריבו הנשאים את חנכת המזבח. לְאַחַר שֶׁהִתְנַדְּבוּ הָעֲגָלוֹת וְהַבָּקָר לָשֵׂאת הַמִּשְׁכָּן, נִשְׁאָם לִבָּם לְהִתְנַדֵּב קָרְבְּנוֹת הַמִּזְבֵּחַ לְחֻנְּכוֹ:
ויקריבו הנשיאם את קרבנם לפני המזבח. כִּי לֹא קִבֵּל מֹשֶׁה מִיָּדָם עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַגְּבוּרָה (ספרי):

Verse 11

יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח. וַעֲדַיִן לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה הֵיאַךְ יַקְרִיבוּ, אִם כְּסֵדֶר תּוֹלְדוֹתָם, אִם כְּסֵדֶר הַמַּסָּעוֹת, עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַקָּבָּ"ה יַקְרִיבוּ לַמַּסָּעוֹת, אִישׁ יוֹמוֹ (שם):

Verse 12

ביום הראשון. אותו הַיּוֹם נָטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת, רֹאשׁוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, רֹאשׁוֹן לַנְּשִׂיאִים וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּסֵדֶר עוֹלָם:
למטה יהודה. יֵשׁ סוֹפוֹ הַכָּתוּב עַל שִׁבְטוֹ, וְלֹא שֶׁגָּבָה מִשִּׁבְטוֹ וְהִקְרִיב, אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר "לְמַטֵּה יְהוּדָה" אֶלָּא שֶׁגָּבָה מִשִּׁבְטוֹ וְהֵבִיא, תַּ"ל "זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן" — מִשֶּׁלּוֹ הֵבִיא (שם):

Verse 13

שניהם מלאים סלת. לְמִנְחַת נְדָבָה:

Verse 14

עשרה זהב. כְּתַרְגּוּמוֹ, מִשְׁקַל עֶשֶׂר שְׁקָלֵי הַקֹּדֶשׁ הָיָה בָּהּ:
מלאה קטרת. לֹא מָצִינוּ קְטֹרֶת לְיָחִיד וְלֹא עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אֶלָּא זוֹ בִּלְבָד, וְהוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה (מנחות נ'):

Verse 15

פר אחד. מְיֻחָד שֶׁבְּעֶדְרוֹ (עי' ספרי):

Verse 16

שעיר עזים אחד לחטאת. לְכַפֵּר עַל קֶבֶר הַתְּהוֹם — טֻמְאַת סָפֵק (עי' ספרי):

Verse 17

Verse 18

הקריב נתנאל בן צוער … הקרב את קרבנו. מַה תַּ"ל "הִקְרִיב" בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר בְּכָל הַשְּׁבָטִים? לְפִי שֶׁבָּא רְאוּבֵן וְעֵרֵר וְאָמַר: אַחַר שֶׁקָּדָמַנִי יְהוּדָה, אַקְרִיב אֲנִי אַחֲרָיו, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה נֶאֱמַר לִי שֶׁיַּקְרִיבוּ כְּסֵדֶר מַסָּעוֹת — לְדִגְלֵיהֶם, לְכָךְ אָמַר הִקְרִיב אֶת קָרְבָּנוֹ, וְהוּא חָסֵר יו"ד, שֶׁהוּא מַשְׁמַע הַקֵּרֵב, לְשׁוֹן צִוּוּי, שֶׁמִּפִּי הַגְּבוּרָה נִצְטַוָּה "הַקֵּרֵב". וּמַהוּ הִקְרִיב הִקְרִיב שְׁנֵי פְעָמִים? שֶׁבִּשְׁבִיל שְׁנֵי דְּבָרִים זָכָה לְהַקְרִיב שְׁנֵי לַשְּׁבָטִים, אַחַת שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לַעִתִּים" וּבִיסּוֹדוֹ שֶׁל (דבהי"א י"ב). וְאַחַת שֶׁהֵם נָתְנוּ עֵצָה לַנְּשִׂיאִים לְהִתְנַדֵּב קָרְבָּנוֹת הַלָּלוּ רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן מָצָאתִי, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר נִתְנָאֵל בָּן צוּעָר הִשִּׂיאָן עֵצָה זוֹ:

Verse 19

קערת כסף. מִנְיָן אוֹתִיּוֹתָיו בְּגִימַטְרִיָּא תתק"ל, כְּנֶגֶד שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן שלשים ומאה משקלה. עַל שֵׁם שֶׁכְּשֶׁהֶעֱמִיד תּוֹלָדוֹת לְקִיּוּם הָעוֹלָם בָּא ק"ל שָׁנָה הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד" וְגוֹ' (בראשית ה'):
מזרק אחד כסף. בְּגִימַטְרִיָּא תק"ד, עַל שֵׁם נֹחַ שֶׁהֶעֱמִיד תּוֹלָדוֹת בָּן ת"ק שָׁנָה, וְעַל שֵׁם עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרַת הַמַּבּוּל קֹדֶם תּוֹלְדוֹתָיו — כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אֵצֶל "וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה" (שם ו') — לְפִיכָךְ נֶאֱמַר — מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף, וְלֹא נֶאֱמַר מִזְרָק כֶּסֶף אֶחָד כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּקְּעָרָה, לוֹמַר שֶׁאַף אוֹתִיּוֹת שֶׁל אֶחָד מִצְטָרְפוֹת לַמִּנְיָן שבעים שקל. כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִבָּנָיו:

Verse 20

כף אחת. כְּנֶגֶד הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִיָּדוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה:
עשרה זהב. כְּנֶגֶד עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת מלאה קטרת. גִּימַטְרִיָּא שֶׁל קְטֹרֶת תרי"ג מִצְוֹת, וּבִלְבַד שֶׁתַּחֲלִיף קו"ף בְּדָלֶ"ת עַ"י א"ת ב"ש ג"ר ד"ק:

Verse 21

פר אחד. כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר" (שם י"ח):
איל אחד. כְּנֶגֶד יִצְחָק, "וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל" וְגוֹ' (שם כ"ב):
כבש אחד. כְּנֶגֶד יַעֲקֹב, "וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב" (שם ל'):

Verse 22

שעיר עיזים. לְכַפֵּר עַל מְכִירַת יוֹסֵף שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים" (שם ל"ז):

Verse 23

ולזבח השלמים בקר שנים. כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁנָּתְנוּ שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם:
אלים כבשים ועתדים. שְׁלֹשָׁה מִינִים כְּנֶגֶד כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, וּכְנֶגֶד תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים, שָׁלֹשׁ חֲמִשִּׁיּוֹת כְּנֶגֶד חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי וַחֲמֻשֶּׁת הַדִּבְּרוֹת הַכְּתוּבִין עַל לוּחַ אֶחָד וַחֲמִשָּׁה הַכְּתוּבִים עַל הַשֵּׁנִי; עַד כָּאן בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן:

Verse 24

ביום השלישי נשיא וגו'. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי הָיָה הַנָּשִׂיא הַמַּקְרִיב זְבוּלֻן, וְכִי כֻּלָּם, אֲבָל בְּנְתַנְאֵל שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ הִקְרִיב נְתַנְאֵל, נוֹפֵל אַחֲרָיו הַלָּשׁוֹן לוֹמַר נָשִׂיא יִשָּׂשכָר, לְפִי שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר שְׁמוֹ וְהַקְרָבָתוֹ, וּבְשֶׁאָר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן הִקְרִיב, נוֹפֵל עֲלֵיהֶן לָשׁוֹן זֶה — נָשִׂיא לְבֶנֵי פְלוֹנִי — אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה הַנָּשִׂיא הַמַּקְרִיב לְשֵׁבֶט פְּלוֹנִי:

Verse 25

Verse 26

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

Verse 33

Verse 34

Verse 35

Verse 36

Verse 37

Verse 38

Verse 39

Verse 40

Verse 41

Verse 42

Verse 43

Verse 44

Verse 45

Verse 46

Verse 47

Verse 48

Verse 49

Verse 50

Verse 51

Verse 52

Verse 53

Verse 54

Verse 55

Verse 56

Verse 57

Verse 58

Verse 59

Verse 60

Verse 61

Verse 62

Verse 63

Verse 64

Verse 65

Verse 66

Verse 67

Verse 68

Verse 69

Verse 70

Verse 71

Verse 72

Verse 73

Verse 74

Verse 75

Verse 76

Verse 77

Verse 78

Verse 79

Verse 80

Verse 81

Verse 82

Verse 83

Verse 84

ביום המשח אתו. בּוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּמְשַׁח הִקְרִיב, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם "אַחֲרֵי הִמָּשַׁח" (פסוק פ"ח)?
שֶׁנִּמְשַׁח תְּחִלָּה וְאַ"כָּ הִקְרִיב, אוֹ אַחֲרֵי הִמָּשַׁח — לְאַחַר זְמַן וְלֹא בָא לְלַמֵּד בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֶלָּא
לוֹמַר שֶׁנִּמְשַׁח בַּיּוֹם? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (ויקרא ז') "בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם", לָמַדְנוּ שֶׁנִּמְשַׁח בַּיּוֹם,
:וּמַתַּ"ל "בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ"? בַּיּוֹם שֶׁנִּמְשַׁח הִקְרִיב (ספרי)
(שם) קערת כסף שתים עשרה. הֵם הֵם שֶׁהִתְנַדְּבוּ, וְלֹא אֵרַע בָּהֶם פְּסוּל:

Verse 85

שלשים ומאה הקערה האחת וגו'. מַה תַּ"ל? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה" וְלֹא פֵּרֵשׁ בְּאֵיזוֹ
שֶׁקֶל, לְכָךְ תָּזַר וּשְׁנָאָהּ כָּאן, וְכָלַל בְּכֻלָּן — כל כסף הכלים, בשקל הקדש :
כל כסף הכלים וגו'. לְמֶדְךָ שֶׁהָיוּ כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ מְכֻוָּנִים בְּמִשְׁקָלָן — שׁוֹקְלָן אֶחָד אֶחָד,
(שם) וְשׁוֹקְלָן כֻּלָּן כְּאֶחָד — לֹא רַבָּה וְלֹא מְעֵט:

Verse 86

כפות זהב שתים עשרה. מָה נֶּאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב, הִיא שֶׁל זָהָב
וּמִשְׁקָלָהּ עֲשָׂרָה שְׁקָלִים שֶׁל כֶּסֶף, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כַּף אַחַת שֶׁל כֶּסֶף וּמִשְׁקָלָהּ עֲשָׂרָה שְׁקָלֵי זָהָב
(שם) — וְשִׁקְלֵי זָהָב אֵיזוֹ מִשְׁקָלָם שָׁוֶה לְשֶׁל כֶּסֶף — תַּ"ל "כַּפּוֹת זָהָב" — שֶׁל זָהָב הָיוּ:

Verse 87

Verse 88

Verse 89

ובבא משה. שְׁנֵי כְתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת זֶה, שְׁלִישִׁי בָּא וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם, כָּתוּב אֶחָד
אוֹמֵר "וַיְדַבֵּר ה' אֶלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד" (ויקרא א') — וְהוּא חוּץ לַפָּרֹכֶת — וְכָתוּב אֶחָד
אוֹמֵר "וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת" (שמות כ"ה), בָּא זֶה וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם: מֹשֶׁה בָּא אֶל
אֹהֶל מוֹעֵד, וְשָׁם שׁוֹמֵעַ אֶת הַקּוֹל הַבָּא מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים — הַקּוֹל יוֹצֵא מִן
הַשָּׁמַיִם לְבֵין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים, וּמִשָּׁם יָצָא לְאֹהֶל מוֹעֵד (ספרי)
וישמע את הקול. יָכוֹל קוֹל קוֹל נָמוּךְ, תַּ"ל "אֶת הַקּוֹל", הוּא הַקּוֹל שֶׁנִּדַּבֵּר עִמּוֹ בְּסִינַי,
וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לַפֶּתַח הָיָה נִפְסָק וְלֹא הָיָה יוֹצֵא חוּץ לְאֹהֶל
מדבר. כְּמוֹ מִתְדַּבֵּר, כְּבוֹדוֹ שֶׁל מַעְלָה לוֹמַר כֵּן, מְדַבֵּר בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וּמֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ
מֵאֶלָיו:
וידבר אליו. לְמַעֵט אֶת אַהֲרֹן מִן הַדִּבְּרוֹת (עי' ספרי):

Chapter 8

Verse 1

Verse 2

בהעלתך. לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת הַמְּנוֹרָה לְפָרָשַׁת הַנְּשִׂיאִים? לְפִי שֶׁכְּשָׁרָאָה אַהֲרֹן חֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים
חָלְשָׁה אָז דַּעְתּוֹ, שֶׁלֹּא הָיָה עִמָּהֶם בַּחֲנֻכָּה לֹא הוּא וְלֹא שִׁבְטוֹ, אָמַר לוֹ הַקָּבָ"ה חַיֶּיךָ שֶׁלְּךָ
גְּדוֹלָה מִשֶּׁלָּהֶם, שֶׁאַתָּה מַדְלִיק וּמֵטִיב אֶת הַנֵּרוֹת (עי' תנחומא)
בהעלתך. עַל שֵׁם שֶׁהַלַּהַב עוֹלֶה, כָּתוּב בְּהַדְלָקָתָן לְשׁוֹן עֲלִיָּה, שֶׁצָּרִיךְ לְהַדְלִיק עַד שֶׁתִּהֵא
שַׁלְהֶבֶת עוֹלָה מֵאֵלֶיהָ (שבת כ"א), וְעוֹד דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן שֶׁמַּעֲלָה הָיְתָה לִפְנֵי
הַמְּנוֹרָה, שֶׁעָלֶיהָ הַכֹּהֵן עוֹמֵד וּמֵטִיב (ספרי)
אל מול פני המנורה. אֶל מוּל נֵר הָאֶמְצָעִי, שֶׁאֵינוֹ בָּקָנִים אֶלָּא בְּגוּף שֶׁל מְנוֹרָה (עי'
מנחות צ"ח):
יאירו שבעת הנרות. שִׁשָּׁה שֶׁעַל שִׁשֶּׁת הַקָּנִים, שְׁלָשָׁה הַמִּזְרָחִיִּים פּוֹנִים לְמוּל הָאֶמְצָעִי —
הַפְּתִילוֹת שְׁבָהֶן — וְכֵן שְׁלָשָׁה הַמַּעֲרָבִיִּים רָאשֵׁי הַפְּתִילוֹת לְמוּל הָאֶמְצָעִי, וְלָמָּה? כְּדֵי שֶׁלֹּא
יֹאמְרוּ, לְאוֹרָהּ הוּא צָרִיךְ (עי' תנחומא):

Verse 3

ויעש כן אהרן. לְהַגִּיד שִׁבְחוֹ שֶׁל אַהֲרֹן שֶׁלֹּא שִׁנָּה (ספרי):

Verse 4

וזה מעשה המנרה. שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּבָ"ה בְּאֶצְבַּע, לְפִי שֶׁנִּתְקַשָּׁה בָּהּ, לְכָךְ נֶאֱמַר "וְזֶה":
מקשה. בטדי"ץ בְּלַעַז, לְשׁוֹן "דָּא לְדָא נָקְשָׁן" (דניאל ה'), עֲשֻׂיַּת שֶׁל כִּכַּר זָהָב הָיְתָה,
וּמַקִּישׁ בְּקֶרְנָס, וְחוֹתֵךְ בְּכַשִּׁיל, לְפַשֵּׁט אֵבָרֶיהָ כְּתִקְנָן, וְלֹא נַעֲשֵׂית אֵבָרִים אֵבָרִים עַ"י
חֲבוּר (עי' ספרא):
עד ירכה. יְרֵכָהּ הִיא הַשָּׁדָה שֶׁעַל הָרַגְלַיִם, חָלוּל, כְּדֶרֶךְ מְנוֹרוֹת כֶּסֶף שֶׁלְּפָנֵי הַשָּׁרִים
עד ירכה עד פרחה. כְּלוֹמַר גּוּפָהּ שֶׁל מְנוֹרָה כֻּלָּהּ וְכָל הַתָּלוּי בָּהּ
עד ירכה. שֶׁהוּא אֵבֶר גָּדוֹל
עד פרחה. שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה דַּק שָׁבָּהּ, הַכֹּל מִקְשָׁה; וְדֶרֶךְ "עַד" לְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן זֶה, כְּמוֹ "מִגָּדִישׁ
וְעַד קָמָה וְעַד כֶּרֶם זַיִת" (שופטים ט"ו):
כמראה אשר הראה וגו'. כַּתַּבְנִית אֲשֶׁר הֶרְאָהוּ בָּהָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ"ה) — וּרְאֵה
וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם וְגוֹ' (ספרי)
כן עשה את המנרה. מִי שֶׁעָשָׂאָהּ; וּמִ"אֵ, עַל יְדֵי הַקָּבָ"ה נַעֲשֵׂית מֵאֵלֶיהָ (תנחומא):

Verse 5

Verse 6

קח את הלוים. קָחֵם בִּדְבָרִים — אַשְׁרֵיכֶם שֶׁתִּזְכּוּ לִהְיוֹת שַׁמָּשִׁים לַמָּקוֹם:

Verse 7

הזה עליהם מי חטאת. שֶׁל אֵפֶר הַפָּרָה מִפְּנֵי טְמֵאֵי מֵתִים שֶׁבָּהֶם:
והעבירו תער. מָצָאתִי בְּדִבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לְפִי שֶׁנִּתְּנוּ כַּפָּרָה עַל הַבְּכוֹרוֹת שֶׁעָבְדוּ עֲ"ז, וְהִיא קְרוּיָה זִבְחֵי מֵתִים, וְהַמְּצֹרָע קָרוּי מֵת, הִזְקִיקָם תִּגְלַחַת כְּמְצוֹרָעִים:

Verse 8

ולקחו פר בן בקר. וְהוּא עוֹלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַעֲשֵׂה … וְאֶת הָאֶחָד עֹלָה", וְהוּא קָרְבַּן צִבּוּר בַּעֲ"ז:
ופר שני. מַה תַּ"ל שֵׁנִי? לוֹמַר לְךָ מָה עוֹלָה לֹא נֶאֱכֶלֶת, אַף חַטָּאת לֹא נֶאֱכֶלֶת. וּבְזוֹ יֵשׁ סֶמֶךְ לִדְבָרָיו בְּת"כ; וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה, שֶׁשָּׁעִיר הָיָה לָהֶם לְהָבִיא לְחַטַּאת עַ"ז עִם פַּר הָעוֹלָה:

Verse 9

והקהלת את כל עדת. לְפִי שֶׁהַלְוִיִּם נִתָּנִים קָרְבַּן כַּפָּרָה תַּחְתֵּיהֶם, יָבֹאוּ וְיַעַמְדוּ עַל קָרְבָּנָם וְיִסְמְכוּ אֶת יְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם:

Verse 10

Verse 11

והניף אהרן את הלוים תנופה. כְּדֶרֶךְ שֶׁאֲשָׁם מְצֹרָע טָעוּן תְּנוּפָה חַי; שָׁלֹשׁ תְּנוּפוֹת נֶאֱמְרוּ בְּפָרָשָׁה זוֹ: הָרִאשׁוֹנָה — לִבְנֵי קְהָת, לְכָךְ נֶאֱמַר בָּם "וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדַת ה'", לְפִי שֶׁעֲבוֹדַת קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים עֲלֵיהֶם — הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְגו'; הַשְּׁנִיָּה — לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן, לְכָךְ נֶאֱמַר בָּם "תְּנוּפָה לַה'", שֶׁאַף עֲלֵיהֶם הָיְתָה עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ — יְרִיעוֹת וּקְרָסִים הַנִּרְאוֹת בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, וְהַשְּׁלִישִׁית — לִבְנֵי מְרָרִי:

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

נתנים נתנים. נְתוּנִים לְמַשָּׂא, נְתוּנִים לָשִׁיר:
פטרת. פְּתִיחַת:

Verse 17

כי לי כל בכור. שֶׁלִּי הָיוּ הַבְּכוֹרוֹת בְּקַו הַדִּין, שֶׁהֲגִנּוֹתִי עֲלֵיהֶם בֵּין בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם
וְלָקַחְתִּי אוֹתָם לִי — עַד שֶׁטָּעוּ בָּעֵגֶל, וְעַכְשָׁו "וָאַקַּח אֶת הַלְוִיִּם":

Verse 18

Verse 19

ואתנה וגו'. חֲמִשָּׁה פְּעָמִים נֶאֱמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִקְרָא זֶה, לְהוֹדִיעַ חִבָּתָן, שֶׁנִּכְפַּל
אַזְכָּרוֹתֵיהֶן בְּמִקְרָא אֶחָד כְּמִנְיַן חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, וְכָךְ רָאִיתִי בִּבְ"ר
ולא יהיה בבני ישראל נגף. שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לָגֶשֶׁת אֶל הַקֹּדֶשׁ, שֶׁאִם יִגְּשׁוּ יִהְיֶה נֶגֶף:

Verse 20

ויעש משה ואהרן וכל עדת וגו'. מֹשֶׁה הֶעֱמִידָן וְאַהֲרֹן הֵנִיפָן, וְיִשְׂרָאֵל סָמְכוּ אֶת
יְדֵיהֶם:

Verse 21

Verse 22

כאשר צוה ה' … כן עשו. לְהַגִּיד שֶׁבַח הָעוֹשִׂין וְהַנַּעֲשֶׂה בָהֶן, שֶׁאֶחָד מֵהֶם לֹא עִכֵּב:

Verse 23

Verse 24

זאת אשר ללוים. שָׁנִים פּוֹסְלִים וְאֵין הַמּוּמִין פּוֹסְלִים בָּהֶם (ספרי; חולין כ"ד)
מבן חמש ועשרים. וּבְמָקוֹם אַחֵר אוֹמֵר "מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה" (במדבר ד'), הָא כֵיצַד? מִבֶּן
כ"ה בָּא לִלְמֹד הִלְכוֹת עֲבוֹדָה וְלוֹמֵד חָמֵשׁ שָׁנִים וּבָן שְׁלֹשִׁים עוֹבֵד, מַכָּאן לְתַלְמִיד שֶׁלֹּא
רָאָה סִימָן יָפֶה בְּמִשְׁנָתוֹ בְּחָמֵשׁ שָׁנִים שׁוּב אֵינוֹ רוֹאֶה (ספרי; חולין כ"ד):

Verse 25

ולא יעבד עוד. עֲבוֹדַת מַשָּׂא בַּכָּתֵף, אֲבָל חוֹזֵר הוּא לִנְעִילַת שְׁעָרִים וְלָשִׁיר וְלִטְעֹן
עֲגָלוֹת, וְזֶהוּ וְשֵׁרֵת אֶת אֶחָיו — עִם אֶחוֹהִי, כְּתַרְגּוּמוֹ:

Verse 26

לשמר משמרת. לַחֲנוֹת סָבִיב לָאֹהֶל וּלְהָקִים וּלְהוֹרִיד בִּשְׁעַת הַמַּסָּעוֹת:

Chapter 9

Verse 1

בחדש הראשון. פָּרָשָׁה שֶׁבְּרֹאשׁ הַסֵּפֶר לֹא נֶאֱמְרָה עַד אִיָּר, לְמַדְתָּ שֶׁאֵין סֵדֶר מֻקְדָּם וּמְאֻחָר
בַּתּוֹרָה, וְלָמָּה לֹא פָתַח בְּזוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהִיא גְּנוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ
יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לֹא הִקְרִיבוּ אֶלָּא פֶּסַח זוֹ בִּלְבָד (ספרי; תוספתא קידושין ל"ח):

Verse 2

במועדו. אַף בְּשַׁבָּת, בְּמוֹעֲדוֹ — אַף בְּטֻמְאָה (ספרי):

Verse 3

וככל משפטיו. אֵלּוּ מִצְוֹת שֶׁבְּגוּפוֹ — שֶׁה תָּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה — ככל חקתיו:
(מִצְוֹת שֶׁבְּגוּפוֹ — שֶׁה תָּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה; שֶׁעַל גּוּפוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר, כְּגוֹן שְׁבָעַת יָמִים לְמַצָּה וּלְבִעוּר חָמֵץ וְעַל קְרְבּוֹ; שֶׁחוּץ לְגוּפוֹ — מַצָּה וּבִעוּר חָמֵץ):

Verse 4

וידבר משה וגו'. מַה תַּ"ל? וַהֲלֹא נֶאֱמַר "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי ה'", אֶלָּא כְּשֶׁשָּׁמַע פָּרָשַׁת מוֹעֲדִים מִסִּינַי אָמַר לָהֶם, וְחָזַר וְהִזְהִירָם בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה (ספרי):

Verse 5

Verse 6

לפני משה ולפני אהרן. כְּשֶׁשָּׁנִיהֶן יוֹשְׁבִין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ בָּאוּ וּשְׁאָלוּם, וְלֹא יִתֵּן לוֹמַר זֶה אַחַר זֶה, שֶׁאִם מֹשֶׁה לֹא הָיָה יוֹדֵעַ אַהֲרֹן מְנַיִן לוֹ (ספרי; בבא בתרא קי"ט):

Verse 7

למה נגרע. אָמַר לָהֶם אֵין קָדָשִׁים קְרֵבִים בְּטֻמְאָה, אָמְרוּ לוֹ יְזָרֵק הַדָּם עָלֵינוּ בְּכֹהֲנִים טְהוֹרִים וְיֹאכַל הַבָּשָׂר לְטְהוֹרִים, אָמַר לָהֶם "עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה" — כְּתַלְמִיד הַמֵּבִיא לִשְׁמֹעַ מִפִּי רַבּוֹ; אַשְׁרֵי יִלּוּד אִשָּׁה שֶׁכָּךְ מֻבָטָח, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָיָה רוֹצֶה הָיָה מְדַבֵּר עִם הַשְּׁכִינָה; וּרְאוּיָה הָיְתָה פָּרָשָׁה זוֹ לֵאָמֵר עַ"י מֹשֶׁה כִּשְׁאָר כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּה, אֶלָּא שֶׁזָּכוּ אֵלּוּ שֶׁתֵּאָמֵר עַל יְדֵיהֶן, שֶׁמְּגַלְגְּלִין זְכוּת עַ"י זַכַּאי (שם):

Verse 8

Verse 9

Verse 10

או בדרך רחקה. נָקוּד עָלָיו, לוֹמַר, לֹא שֶׁרְחוֹקָה וַדַּאי, אֶלָּא שֶׁהָיָה חוּץ לְאַסְקֻפַּת הָעֲזָרָה כָּל זְמַן שְׁחִיטָה (פסח' צ"ג); פֶּסַח שֵׁנִי מַצָּה וְחָמֵץ עִמּוֹ בַּבַּיִת, וְאֵין שָׁם יוֹם טוֹב, וְאֵין אִסּוּר חָמֵץ אֶלָּא עִמּוֹ בַּאֲכִילָתוֹ (שם צ"ה):

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

וכי יגור אתכם גר ועשה פסח. יָכוֹל כָּל הַמִּתְגַּיֵּר יַעֲשֶׂה פֶּסַח מִיָּד, תַּ"ל "חֻקָּה אַחַת"
וְגוֹ', אֶלָּא כָּךְ מַשְׁמָעוֹ — "וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר" וּבָא לַעֲשׂוֹת פֶּסַח עִם חֲבֵרָיו, "כְּחֻקַּת
הַפֶּסַח וּכְמִשְׁפָּטוֹ יַעֲשֶׂה" (ספרי):

Verse 15

המשכן לאהל העדת. הַמִּשְׁכָּן הֶעָשׂוּי לִהְיוֹת אֹהֶל לְלוּחוֹת הָעֵדוּת:
יהיה על המשכן. כְּמוֹ הֹוֶה עַל הַמִּשְׁכָּן, וְכֵן לְשׁוֹן כָּל הַפָּרָשָׁה:

Verse 16

Verse 17

העלות הענן. כְּתַרְגּוּמוֹ אִסְתַּלָּקוּת, וְכֵן "וְנַעֲלָה הֶעָנָן", וְלֹא יְתָכֵן לִכְתֹּב וּלְפִי עֲלוֹת
הֶעָנָן, וְעָלָה הֶעָנָן, שֶׁאֵין זֶה לְשׁוֹן סִלּוּק אֶלָּא צְמוּחַ וַעֲלִיָּה, כְּמוֹ "הִנֵּה עָב קְטַנָּה כְּכַף
אִישׁ עֹלָה מִיָּם" (מלכים א י"ח):

Verse 18

על פי ה' יסעו. שֶׁנִּינוּ בְּמֶלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן: כֵּיוָן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נוֹסְעִים, הָיָה עַמּוּד הֶעָנָן
מִתְקַפֵּל וְנִמְשָׁךְ עַל גַּבֵּי בְּנֵי יְהוּדָה כְּמִין קוֹרָה, תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ, לֹא הָיָה מְהַלֵּךְ עַד
שֶׁמֹּשֶׁה אוֹמֵר קוּמָה ה' — זוֹ בְּסִפְרֵי — וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה:
ועל פי ה' יחנו. כֵּיוָן שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל חוֹנִים עַמּוּד הֶעָנָן הָיָה מִתְּמֵר וְעוֹלֶה וְנִמְשָׁךְ עַל
גַּבֵּי בְּנֵי יְהוּדָה כְּמִין סֻכָּה, וְלֹא הָיָה נִפְרָשׂ עַד שֶׁמֹּשֶׁה אוֹמֵר "שׁוּבָה ה' רִבְבוֹת אַלְפֵי
יִשְׂרָאֵל", הֲוֵי אוֹמֵר "עַ"פִ ה' וּבְיַד מֹשֶׁה" (בריית דמל"ה פי"ג):

Verse 19

Verse 20

וי"ש. כְּלוֹמַר, וּפְעָמִים:
ימים מספר. יָמִים מוּעָטִים:

Verse 21

Verse 22

או ימים. שָׁנָה, כְּמוֹ "יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ" (ויקרא כ"ה):

Chapter 10

Verse 1

Verse 2

"עשה לך. שֶׁיִּהְיוּ תוֹקְעִין לְפָנָיִךְ כְּמֶלֶךְ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ (
עשה לך. מִשָּׁלְךָ:
(עשה לך. אַתָּה עֲשֵׂה וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם וְלֹא אַחֵר
למקרא העדה. כְּשֶׁתִּרְצֶה לְדַבֵּר עִם סַנְהֶדְרִין וּשְׁאָר הָעָם וְתִקָּרֵאם לָאֶסֹּף אֵלֶיךָ, תִּקָּרֵאם עַ"יְ
תֻּצוֹצְרוֹת:

ולמסע את המחנות. בְּשָׁעַת סִלּוּק מַסָּעוֹת תִּתְקְעוּ בָהֶם לְסִימָן, נִמְצֵאתָ אַתָּה אוֹמֵר עַ"פִּ שְׁלֹשָׁה
הָיוּ נוֹסְעִים — עַל פִּי הַקָּבָּ"ה וְעַ"פִּ מֹשֶׁה וְעַ"פִּ הַחֲצוֹצְרוֹת (ברייתא דמל"ה פי"ג)
מקשה. מִן הָעֹשֶׁת תַּעֲשֶׂה בְּהַקָּשַׁת הַקֶּרֶנֶס:

Verse 3

ותקעו בהן. בְּשְׁתֵּיהֶן, וְהוּא סִימָן לְמִקְרָא הָעֵדָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ כָּל הָעֵדָה אֶל
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד":

Verse 4

ואם באחת יתקעו. הוּא סִימָן לְמִקְרָא הַנְּשִׂיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ הַנְּשִׂיאִים", וְאַף
הֵן יְעִידָתָן אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה הוּא בָּא בְּסִפְרֵי:

Verse 5

ותקעתם תרועה. סִימָן מַסַּע הַמַּחֲנוֹת תְּקִיעָה תְּרוּעָה וּתְקִיעָה, כָּךְ הוּא נִדְרָשׁ בְּסִפְרֵי מִן
הַמִּקְרָאוֹת הַיְתֵרִים:

Verse 6

Verse 7

ובהקהיל את הקהל וגו'. לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר "וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הָעֵדָה וּלְמַסַּע אֶת הַמַּחֲנוֹת",
מַה מִּקְרָא הָעֵדָה תּוֹקְעִין בְּב' כֹּהֲנִים וּבִשְׁתֵּיהֶם — שֶׁנֶּאֱמַר "וְתָקְעוּ בָהֶן" וְגו' — אַף מַסַּע
הַמַּחֲנוֹת בִּשְׁתֵּיהֶם, יָכוֹל מַה מַּסַּע הַמַּחֲנוֹת תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין וְתוֹקְעִין, אַף מִקְרָא הָעֵדָה תּוֹקְעִין
וּמְרִיעִין וְתוֹקְעִין — וּמַעֲתָּה אֵין חִלּוּק בֵּין מִקְרָא הָעֵדָה לְמַסַּע אֶת הַמַּחֲנוֹת — תַּ"ל "וּבְהַקְהִיל
אֶת הַקָּהָל" וְגו', לוֹמַר שֶׁאֵין תְּרוּעָה לְמִקְרָא הָעֵדָה, וְהוּא הַדִּין לַנְּשִׂיאִים, הֲרֵי סִימָן
לִשְׁלָשְׁתָּם, מִקְרָא הָעֵדָה בִּשְׁתַּיִם וְשֶׁל נְשִׂיאִים בְּאַחַת — וְזוֹ וָזוֹ אֵין בָּהֶם תְּרוּעָה — וּמַסַּע
הַמַּחֲנוֹת בִּשְׁתַּיִם עַ"י תְּרוּעָה וּתְקִיעָה (ספרי):

Verse 8

ובני אהרן … יתקעו. בַּמִּקְרָאוֹת וּבַמַּסָּעוֹת הַלָּלוּ:

Verse 9

Verse 10

על עלתיכם. בְּקָרְבָּן צִבּוּר הַכָּתוּב מְדַבֵּר (ערכין י"א)
אני ה' אלהיכם. מִכָּאן לָמְדָנוּ מַלְכִיּוֹת עִם זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "וּתְקַעְתֶּם" —זוֹ
שׁוֹפָרוֹת, "לְזִכָּרוֹן" — זוֹ זִכְרוֹנוֹת, "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" — זוֹ מַלְכִיּוֹת וְכוּ' (ספרי):

Verse 11

בחדש השני. נִמְצֵאתָ אַתָּה אוֹמֵר, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ חָסֵר עֲשָׂרָה יָמִים עָשׂוּ בְּחוֹרֵב, שֶׁהֲרֵי
בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן חָנוּ שָׁם וְלֹא נָסְעוּ עַד עֶשְׂרִים בְּאִיָּר לַשָּׁנָה הַבָּאָה:

Verse 12

למסעיהם. כַּמִּשְׁפָּט הַמְפֹרָשׁ לְמַסַּע דִּגְלֵיהֶם, מִי רֹאשׁוֹן וּמִי אַחֲרוֹן:
במדבר פארן. קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה בְּמִדְבַּר פָּארָן הָיָה, וְשָׁם חָנוּ מִמַּסָּע זֶה:

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

והורד המשכן. כֵּיוָן שֶׁנּוֹסַע דֶּגֶל יְהוּדָה, נִכְנְסוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו וּפָרְקוּ אֶת הַפָּרֹכֶת וְכִסּוּ בָּהּ אֶת הָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר "וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה" (במדבר ד'), וּבְנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי פּוֹרְקִין הַמִּשְׁכָּן וְטוֹעֲנִין אוֹתוֹ בָּעֲגָלוֹת, וְהָאָרוֹן וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁל מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת עוֹמְדִים מְכֻסִּין וּנְתוּנִין עַל הַמּוֹטוֹת עַד שֶׁנָּסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן, וְאַ"כַּ "וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים" (עי' תנחומא):

Verse 18

Verse 19

Verse 20

Verse 21

נשאי המקדש. נוֹשְׂאֵי דְּבָרִים הַמְקֻדָּשִׁים:
והקימו את המשכן. בְּנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי שֶׁהָיוּ קוֹדְמִים לָהֶם מַסַּע שְׁנֵי דְגָלִים, הָיוּ מְקִימִין אֶת הַמִּשְׁכָּן הֶעָנָן שׁוֹכֵן, וְסִימָן הַחֲנָיָה נִרְאֶה בְּדֶגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה, וְהֵם חוֹנִים וַעֲדַיִן בְּנֵי קְהָת בָּאִים מֵאַחֲרֵיהֶם עִם שְׁנֵי דְגָלִים הָאַחֲרוֹנִים, הָיוּ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי מְקִימִין אֶת הַמִּשְׁכָּשׁ; וּכְשֶׁבָּאִים בְּנֵי קְהָת מוֹצְאִים אוֹתוֹ עַל מְכוֹנוֹ, וּמַכְנִיסִין בּוֹ הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת, וְזֶהוּ מַשְׂמָעוּת הַמִּקְרָא — וְהֵקִימוּ מְקִימֵי הַמִּשְׁכָּן אוֹתוֹ עַד טֶרֶם בֹּאם שֶׁל בְּנֵי קְהָת:

Verse 22

Verse 23

Verse 24

Verse 25

מאסף לכל המחנת. תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי: לְפִי שֶׁהָיָה שִׁבְטוֹ שֶׁל דָּן מְרֻבֶּה בְּאֻכְלוֹסִים, הָיָה נוֹסֵעַ בָּאַחֲרוֹנָה, וְכָל מִי שֶׁהָיָה מְאַבֵּד דָּבָר הָיָה מַחֲזִירוֹ לוֹ; אֵית מַאן דַּאֲמַר כְּתֻבָּה הָיוּ

מְהַלְּכִין, וּמַפִּיק לָהּ מִן "כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ", וְאִית דְּאָמְרֵי כְּקוֹרָה הָיוּ מְהַלְּכִין, וּמַפִּיק לָהּ מִן "מְאַסֵּף לְכָל הַמַּחֲנֹת" (תלמוד ירושלמי ערובין ה'):

Verse 26

Verse 27

Verse 28

אלה מסעי. זֶה סֵדֶר מַסְעֵיהֶם:
ויסעו. בַּיּוֹם הַהוּא נָסְעוּ:

Verse 29

חבב. הוּא יִתְרוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה" (שופטים ד'), וּמַה תַּ"ל "וַתָּבֹאנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן"? מְלַמֵּד שֶׁהַתִּינוֹקוֹת קוֹרִין לַאֲבִי אֲבִיהֶן אַבָּא; וְשֵׁמוֹת הַרְבֵּה הָיוּ לוֹ, "יִתְרוֹ" עַל שֵׁם שֶׁיִּתֵּר פָּרָשָׁה אַחַת בַּתּוֹרָה, "חוֹבָב" עַל שֶׁחִבֵּב אֶת הַתּוֹרָה וְכוּ' (ספרי): נסעים אנחנו אל המקום. מִיָּד — עַד שֶׁלֹּשָׁה יָמִים אָנוּ נִכְנָסִין לָאָרֶץ, שֶׁבְּמַסָּע זֶה הָרִאשׁוֹן נָסְעוּ עַל מְנָת לִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא שֶׁחָטְאוּ בְּמִתְאוֹנְנִים; וּמִפְּנֵי מָה שִׁתֵּף מֹשֶׁה עַצְמוֹ עִמָּהֶם? שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְזְרָה גְּזֵרָה עָלָיו וּכְסָבוּר שֶׁהוּא נִכָּנָס (עי' שם):

Verse 30

אל ארצי ואל מולדתי. אִם בִּשְׁבִיל נְכָסַי, אִם בִּשְׁבִיל מִשְׁפַּחְתִּי:

Verse 31

אל נא תעזב. אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ לֹא נִתְגַּיֵּר יִתְרוֹ מֵחֲבָה, סָבוּר הָיָה שֶׁיֵּשׁ לַגֵּרִים חֵלֶק בָּאָרֶץ, עַכְשָׁו שֶׁרָאָה שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק, הִנִּיחָם וְהָלַךְ לוֹ (שם):
כי על כן ידעת חנתנו במדבר. כִּי נָאֶה לְךָ לַעֲשׂוֹת זֹאת, עַל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ חֲנוֹתֵנוּ בַּמִּדְבָּר וְרָאִיתָ נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לָנוּ:
כי על כן ידעת. כְּמוֹ עַל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ, כְּמוֹ "כִּי עַל כֵּן לֹא נְתַתִּיהָ לְשָׁלָה בְּנִי" (בראשית ל"ח), "כִּי עַ"כַּ בָּאוּ" (שם י"ט), "כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ" (שם ל"ג):
והיית לנו לעינים. לְשׁוֹן עָבָר, כְּתַרְגּוּמוֹ; דָּ"אַ: לְשׁוֹן עָתִיד — כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁיִּתְעַלֵּם מֵעֵינֵינוּ, תִּהְיֶה מֵאִיר עֵינֵינוּ; דָּ"אַ: שֶׁתְּהֵא חָבִיב עָלֵינוּ כְּגַלְגַּל עֵינֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר" (ספרי) (דברים י'):

Verse 32

והיה הטוב ההוא. מַה טּוֹבָה הֵטִיבוּ לוֹ? אָמְרוּ, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְחַלְּקִין אֶת הָאָרֶץ, הָיָה דֶּשֶׁנָּה שֶׁל יְרִיחוֹ ת"ק אַמָּה עַל ת"ק אַמָּה וְהִנִּיחוּהוּ מְשֻׁלָּחָלק, אָמְרוּ מִי שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֶלְקוֹ הוּא יִטְלֶנּוּ, וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ נְתָנוּהוּ לְבְנֵי יִתְרוֹ לְיוֹנָדָב בֶּן רֵכָב שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים" וְגוֹ' (שופטים א'):

Verse 33

דרך שלשת ימים. מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים הָלְכוּ בְּיוֹם אֶחָד, שֶׁהָיָה הַקָּבָ"ה חָפֵץ לְהַכְנִיסָם לָאָרֶץ (ספרי) מִיָּד:
וארון ברית ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים. זֶה הָאָרוֹן הָיוֹצֵא עִמָּהֶם לַמִּלְחָמָה וּבוֹ שִׁבְרֵי לוּחוֹת מוּנָחִים, וּמַקְדִּים לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, לְתַקֵּן לָהֶם מָקוֹם חֲנָיָה (שם; תלמוד ירושלמי שקלים ו'):

Verse 34

וענן ה' עליהם יומם. שִׁבְעָה עֲנָנִים כְּתוּבִים בְּמַסְעֵיהֶם, אַרְבָּעָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, וְאֶחָד לְמַעְלָה, וְאֶחָד לְמַטָּה, וְאֶחָד לִפְנֵיהֶם מַנְמִיךְ אֶת הַגָּבוֹהַּ וּמַגְבִּיהַּ אֶת הַנָּמוּךְ וְהוֹרֵג נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים (ספרי; מכילתא שמות י"ג):
מן המחנה. מִמְּקוֹם חֲנִיָּתָן:

Verse 35

ויהי בנסע הארן. עָשָׂה לוֹ סִימָנִיּוֹת מִלְּפָנָיו וּמִלְּאַחֲרָיו לוֹמַר שֶׁאֵין זֶה מְקוֹמוֹ, וְלָמָּה נִכְתַּב כָּאן? כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין פָּרָשָׁנוּת לְפָרָשָׁנוּת וְכוּ', כְּדְאִיתָא בְּכָל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קט"ו):
קומה ה'. לְפִי שֶׁהָיָה מַקְדִּים לִפְנֵיהֶם מַהֲלַךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים, הָיָה מֹשֶׁה אוֹמֵר עָמֹד וְהַמְתֵּן לָנוּ וְאַל תִּתְרַחֵק יוֹתֵר. תַּנְחוּמָא בְּוַיַּקְהֵל:
ויפצו איביך. הַמְכַנְּסִין:
וינסו משנאיך. אֵלּוּ הָרוֹדְפִים:
משנאיך. אֵלּוּ שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל הַשּׂוֹנֵא אֶת יִשְׂרָאֵל שׂוֹנֵא אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ" (תהלים פ"ג), וּמִי הֵם? "עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד":

Verse 36

שובה ה'. מְנַחֵם תִּרְגְּמוּ לְשׁוֹן מַרְגּוֹעַ, וְכֵן "בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן" (ישעיהו ל')
רבבות אלפי ישראל. מַגִּיד שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל פְּחוֹתִים מִשְּׁנֵי אַלָפִים וּשְׁתֵּי רְבָבוֹת (יבמות ס"ד):

Chapter 11

Verse 1

ויהי העם כמתאננים. אֵין הָעָם אֶלָּא רְשָׁעִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה" (שמות י"ז), וְאוֹמֵר "הָעָם הַזֶּה הָרַע" (ירמיהו י"ג); וּכְשֶׁהֵם כְּשֵׁרִים קְרוּאִים "עַמִּי", שֶׁנֶּאֱמַר "שַׁלַּח עַמִּי" (שמות ח׳:ט״ז), "עַמִּי מֶה עָשִׂיתִי לָךְ" (מיכה ו'):
כמתאננים. אֵין מִתְאוֹנְנִים אֶלָּא לְשׁוֹן עֲלִילָה — מְבַקְּשִׁים עֲלִילָה הֵיאַךְ לִפְרֹשׁ מֵאֲחֲרֵי הַמָּקוֹם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּשִׁמְשׁוֹן (שופטים י"ד), "כִּי תֹאֲנָה הוּא מְבַקֵּשׁ" (ספרי):
רע באזני ה'. תּוֹאֲנָה שֶׁהִיא רָעָה בְּאָזְנֵי ה', שֶׁמִּתְכַּוְּנִים שֶׁתָּבֹא בְּאָזְנָיו וְיִקְנֶט, אָמְרוּ:
אוי לָנוּ, כַּמָּה לַבַּטְנוּ בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה, שְׁלֹשָׁה יָמִים שֶׁלֹּא נָחְנוּ מֵעִנּוּי הַדֶּרֶךְ:
ויחר אפו. אֵנִי הָיִיתִי מִתְכַּוֵּן לְטוֹבָתְכֶם — שֶׁתִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ מִיָּד בקצה המחנה. בְּמֻקְצִין שֶׁבָּהֶם לִשְׁפָלוּת, אֵלּוּ עֶרֶב רַב, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, בַּקְּצִינִים שֶׁבָּהֶם וּבַגְּדוֹלִים (עי' ספרי):

Verse 2

ויצעק העם אל משה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁכָּעַס עַל בְּנוֹ, וְהָלַךְ הַבֵּן אֵצֶל אוֹהֲבוֹ שֶׁל אָבִיו וְאָמַר לוֹ צֵא וּבַקֵּשׁ עָלַי מֵאַבָּא:
ותשקע האש. שָׁקְעָה בִּמְקוֹמָהּ, שֶׁאִלּוּ חָזְרָה לְאַחַת הָרוּחוֹת הָיְתָה מְקַפֶּלֶת וְהוֹלֶכֶת כָּל אוֹתוֹ הָרוּחַ (ספרי):

Verse 3

Verse 4

והאספסף. אֵלּוּ עֶרֶב רַב שֶׁנֶּאֶסְפוּ עֲלֵיהֶם בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם:
וישבו גם בני ישראל ויבכו. עִמָּהֶם:
מי יאכלנו בשר. וְכִי לֹא הָיָה לָהֶם בָּשָׂר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "וְגַם עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר" וְגוֹ' (שמות י"ב), וְאִ"תּ אֲכָלוּם, וַהֲלֹא בְּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ נֶאֱמַר "וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן" וְגוֹ' (במדבר ל"ב)? אֶלָּא שֶׁמְּבַקְּשִׁים עֲלִילָה (ספרי):

Verse 5

אשר נאכל במצרים חנם. אי"ת שֶׁמִּצְרִיִּים נוֹתְנִים לָהֶם דָּגִים חִנָּם, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "וְתֶבֶן
לֹא יִנָּתֵן לָכֶם" (שמות ה'), אֵם תֶּבֶן לֹא הָיוּ נוֹתְנִין לָהֶם חִנָּם, דָּגִים הָיוּ נוֹתְנִין לָהֶם
חִנָּם? וּמַהוּ אוֹמֵר חִנָּם, חִנָּם מִן הַמִּצְוֹת (ספרי):
את הקשאים. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן מִפְּנֵי מָה הַמָּן מְשֻׁתָּנֶה לְכָל דָּבָר חוּץ מֵאֵלּוּ? מִפְּנֵי שֶׁהֵן
קָשִׁים לַמְּנִיקוֹת, אוֹמְרִים לְאִשָּׁה אַל תֹּאכְלִי שׁוּם וּבָצָל מִפְּנֵי הַתִּינוֹק, מָשָׁל לְמֶלֶךְ וְכוּ',
כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי:
הקשאים. הֵם קוקומבר"ש בְּלַעַז:
אבטיחים. בודיק"ש:
החציר. כְּרִישִׁין, פוריל"ש (תַּרְגּוּמוֹ יָת בּוּצִינָיָא וְכוּ'):

Verse 6

אל המן עינינו. מָן בַּשָּׂר, מָן בָּעֵרֶב:

Verse 7

והמן כזרע גד. מִי שֶׁאָמַר זֶה לֹא אָמַר זֶה, יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים "בִּלְתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ"
וְהַקָּבָּ"ה הִכְתִּיב בַּתּוֹרָה "וְהַמָּן כִּזְרַע גַּד" וְגוֹ', כְּלוֹמַר רְאוּ בָּאֵי עוֹלָם עַל מָה מִתְלוֹנְנִים
בָּנַי, וְהַמָּן כָּךְ וְכָךְ הוּא מָשׁוּב:
כזרע גד. עָגֹל כְּגִידָּא — זָרַע קולייַנדר"ו:
הבדלח. שֵׁם אֶבֶן טוֹבָה קריסט"ל:

Verse 8

שטו. אֵין שִׁיּוּט אֶלָּא לְשׁוֹן טִיּוּל, אישבנ"יר — בְּלֹא עָמָל:
וטחנו ברחים וגו'. לֹא יָרַד בָּרַחַיִם וְלֹא בַקְּדֵרָה וְלֹא בַמְּדוֹכָה, אֶלָּא מְשֻׁתָּנֶה הָיָה טַעֲמוֹ
לַנִּטָּחָנִין וְלַנִּדּוֹכִין וְלַמְּבֻשָּׁלִין (ספרי)
בפרור. קְדֵרָה:
לשד השמן. לְחְלוּחַ שֶׁל שֶׁמֶן, כָּךְ פֵּרְשׁוּ דוֹנָשׁ, וְדוֹמֶה לוֹ "נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ"
(תהילים ל"ב), וְהַלָּמ"ד יְסוֹד, — נֶהְפַּךְ לְחְלוּחִי בְּחַרְבוֹנֵי קַיִץ. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּהוּ
לְשׁוֹן שָׁדַיִם, אַךְ אֵין עִנְיָן שָׁדַיִם אֵצֶל שֶׁמֶן; וְאֶל"ל לְשַׁד הַשֶּׁמֶן לְשׁוֹן "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן"
(דברים ל"ב), שֶׁאִם כֵּן הָיָה הַמ"ם נָקוּד קָמָץ וְטַעֲמוֹ לְמַטָּה תַּחַת הַמ"ם, עֶכְשָׁו שֶׁהַמ"ם
נָקוּד פַּתָּח קָטָן וְהַטַּעַם תַּחַת הַשִּׁי"ן, לְשׁוֹן שֶׁמֶן הוּא, וְהַשִּׁי"ן הַנִּקּוּדָה בְּקָמָץ גָּדוֹל וְאֵינָהּ
נְקוּדָה בְּפַתָּח קָטָן מִפְּנֵי שֶׁהוּא סוֹף פָּסוּק. דָּ"אַ: לְשַׁד לְשׁוֹן נוֹטָרִיקוֹן — לִישׁ שֶׁמֶן דְּבַשׁ,
כְּעֵסָה הַנִּלּוֹשָׁה בְּשֶׁמֶן וּקְטוּפָה בְּדְבַשׁ. וְתַרְגּוּם שֶׁל אֶנְקְלוֹס דְּמִתַּרְגֵּם "דְּלִישׁ בְּמִשְׁחָא" נוֹטָה
לְפִתְרוֹנוֹ שֶׁל דוֹנָשׁ, שֶׁהָעֵסָה הַנִּלּוֹשָׁה בְּשֶׁמֶן לַחְלוּחִית שֶׁמֶן יֵשׁ בָּהּ:

Verse 9

Verse 10

בכה למשפחתיו. מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת נֶאֱסָפִים וּבוֹכִים לְפִרְסֵם תַּרְעֻמְתָּן בְּגָלוּי. וְרַבּוֹתֵינוּ
אָמְרוּ (יומא ע"ה) לְמִשְׁפְּחֹתָיו, עַל עִסְקֵי מִשְׁפָּחוֹת —עַל עֲרָיוֹת הַנֶּאֱסָרוֹת לָהֶם:

Verse 11

Verse 12

כי תאמר אלי. שֶׁאַתָּה אוֹמֵר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ; וְהֵיכָן אָמַר לוֹ כֵּן? "לָךְ נְשֵׂה אֶת הָעָם"
(שמות ל"ב), וְאוֹמֵר "וַיְצַוּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם ו') — עַל מְנָת שֶׁיִּהְיוּ סוֹקְלִים אֶתְכֶם
וּמְחָרְפִים אֶתְכֶם (ספרי):
על האדמה אשר נשבעת לאבתיו. אַתָּה אוֹמֵר לִי לְשָׂאתָם בְּחֵיקִי:

Verse 13

Verse 14

ואם ככה את עושה לי. תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כִּנְקֵבָה כְּשֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּבָ"ה הַפֻּרְעָנוּת שֶׁהוּא עָתִיד לְהָבִיא עֲלֵיהֶם עַל זֹאת, אָמַר לְפָנָיו, אִם כֵּן, הָרְגֵנִי תְּחִלָּה:
ואל אראה ברעתי. בְּרָעָתָם הָיָה לוֹ לִכְתֹּב, אֶלָּא שֶׁכִּפְּנָה הַכָּתוּב, וְזֶה אֶחָד מִתִּקּוּנֵי סוֹפְרִים בַּתּוֹרָה לְכִנּוּי וּלְתִקּוּן לָשׁוֹן:

Verse 16

אספה לי. הֲרֵי תְּשׁוּבָה לִתְלוּנָתְךָ שֶׁאָמַרְתָּ לֹא אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי; וְהַזְּקֵנִים הָרֹאשׁוֹנִים הֵיכָן הָיוּ? וַהֲלֹא אַף בְּמִצְרַיִם יָשְׁבוּ עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג') "לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל"? אֶלָּא בְּאֵשׁ תַּבְעֵרָה מַתּוּ; וּרְאוּיִים הָיוּ לְכָךְ מִפִּינַי, דִּכְתִיב "וַיָּחֻזּוּ אֶת הָאֱלֹהִים" (שם כ"ד) — שֶׁנֶּהֱגוּ קַלּוּת רֹאשׁ כְּנוֹשֵׁךְ פִּתּוֹ וּמְדַבֵּר בְּפִנֵי הַמֶּלֶךְ, וְזֶהוּ "וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ", וְלֹא רָצָה הַקָּבָ"ה לִתֵּן אֲבֵלוּת בְּמַתָּן תּוֹרָה וּפָרַע לָהֶם כָּאן (תנחומא):
אשר ידעת כי הם וגו'. אוֹתָן שֶׁאָתָּה מַכִּיר שֶׁנִּתְמַנּוּ עֲלֵיהֶם שׁוֹטְרִים בְּמִצְרַיִם בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ וְהָיוּ מְרַחֲמִים עֲלֵיהֶם וּמֵכִים עַל יָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות ה'), עַתָּה יִתְמַנּוּ בִּגְדֻלָּתָן כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּצְטַעֲרוּ בְּצָרָתָן (עי' ספרי):
ולקחת אתם. קְחֵם בִּדְבָרִים, "אַשְׁרֵיכֶם שֶׁנִּתְמַנֵּיתֶם פַּרְנָסִים עַל בָּנָיו שֶׁל מָקוֹם":
והתיצבו שם עמך. כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ יִשְׂרָאֵל וְיִנָּהֲגוּ בָהֶם גְּדֻלָּה וְכָבוֹד, וְיֹאמְרוּ חֲבִיבִין אֵלּוּ שֶׁנִּכְנְסוּ עִם מֹשֶׁה לִשְׁמֹעַ דִּבּוּר מִפִּי הַקָּבָ"ה (שם):

Verse 17

וירדתי. זוֹ אַחַת מֵעֶשֶׂר יְרִידוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה (שם):
ודברתי עמך. וְלֹא עִמָּהֶם (שם):
ואצלתי. כְּתַרְגּוּמוֹ "וַאֲרַבֵּי", כְּמוֹ "וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות כ"ד):
ושמתי עליהם. לְמָה מֹשֶׁה דּוֹמֶה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה? לְנֵר שֶׁמּוּנָּח עַל גַּבֵּי מְנוֹרָה וְהַכֹּל מַדְלִיקִין מִמֶּנּוּ וְאֵין אוֹרוֹ חָסֵר כְּלוּם (ספרי):
ונשאו אתך. הַתְנֵה עִמָּהֶם עַל מְנָת שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם טֹרַח בָּנַי, שֶׁהֵם טַרְחָנִים וְסַרְבָנִים (שם):
ולא תשא אתה לבדך. הֲרֵי תְּשׁוּבָה לְמַה שֶּׁאָמַרְתָּ לֹא אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי:

Verse 18

התקדשו. הַזְמִינוּ עַצְמְכֶם לְפֻרְעָנוּת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיהו י"ב) "וְהַקְדֵּשֶׁם לְיוֹם הֶרֶגָה" (ספרי):

Verse 19

Verse 20

עד חדש ימים. זוֹ בַכְּשֵׁרִים, שֶׁמִּתְמַצְּיִן עַל מִטּוֹתֵיהֶן וְאַחַר כָּךְ נִשְׁמָתָן יוֹצְאָה, וּבָרְשָׁעִים הוּא אוֹמֵר "הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם" (פסוק ל"ג), כָּךְ הִיא שְׁנוּיָה בְּסִפְרֵי, אֲבָל בְּמֶכִילְתָּא שְׁנוּיָה חִלּוּף, הָרְשָׁעִים אוֹכְלִים וּמִצְטַעֲרִין שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהַכְּשֵׁרִים הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם (עי' יומא ע"ה):
עד אשר יצא מאפכם. כְּתַרְגּוּמוֹ "דִּי תְקוֹצוּן בֵּיהּ", יְהֵא דוֹמֶה לָכֶם כְּאִלּוּ אֲכַלְתֶּם מִמֶּנּוּ יוֹתֵר מִדַּאי עַד שֶׁיּוֹצֵא וְנִגְעָל לַחוּץ דֶּרֶךְ הָאַף:
והיה לכם לזרא. שֶׁתְּהֵיוּ מְרַחֲקִין אוֹתוֹ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁקֵּרַבְתֶּם, וּבְדִבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן רָאִיתִי שֶׁיֵּשׁ לָשׁוֹן שְׁקוֹרִין לַחֲרֵב זָרָא:
את ה' אשר בקרבכם. אִם לֹא שָׁנִּטְעֹתִי בֵּינֵיכֶם, לֹא גָבַהּ לְבַבְכֶם לִכָּנֵס לְכָל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ (ספרי):

Verse 21

שש מאות אלף רגלי. לֹא חָשׂ לִמְנוֹת אֶת הַפָּרָט שִׁלְשֶׁת אֲלָפִים הַיְתֵרִים; וְרַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן
פֵּרֵשׁ, שֶׁלֹּא בָכוּ אֶלָּא אוֹתָן שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם:

Verse 22

הצאן ובקר ישחט. זֶה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁהָיָה רַבִּי עֲקִיבָא דּוֹרֵשׁ וְאֵין רַבִּי שִׁמְעוֹן
דּוֹרֵשׁ כְּמוֹתוֹ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר שש מאות אלף רגלי ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו
חדש ימים הצאן ובקר, הַכֹּל כְּמַשְׁמָעוֹ, מִי מַסְפִּיק לָהֶם? כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ"ה)
"וּמָצָא כְּדֵי גְּאֻלָּתוֹ". וְאֵיזוֹ קָשָׁה, זוֹ אוֹ שִׁמְעוֹ נָא הַמּוֹרִים? אֶלָּא לְפִי שֶׁלֹּא אָמַר בָּרַבִּים,
חֻסַּךְ לוֹ הַכָּתוּב וְלֹא נִפְרַע מִמֶּנּוּ, וְזוֹ שֶׁל מְרִיבָה הָיְתָה בְּגָלוּי, לְפִיכָךְ לֹא חֻסַּךְ לוֹ
הַכָּתוּב; רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, חַס וְשָׁלוֹם, לֹא עָלְתָה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק כָּךְ, מִי
שֶׁכָּתוּב בּוֹ "בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא" (במדבר י"ב) יֹאמַר אֵין הַמָּקוֹם מַסְפִּיק לָנוּ? אֶלָּא כָּךְ
ואתה אמרת בשר אתן לְחֹדֶשׁ יָמִים, וְאַחַר כָּךְ תַּהֲרֹג אֻמָּה 'אָמַר, שש מאות אלף רגלי וגו
גְּדוֹלָה כָּזוֹ, הצאן ובקר ישחט להם כְּדֵי שֶׁיֶּהֱרְגוּ וּתְהִי אֲכִילָה זוֹ מַסְפֶּקְתָּן עַד עוֹלָם?
וְכִי שְׁבֶטֶךְ הוּא זֶה? אוֹמְרִים לוֹ לַחֻמּוֹר טֹל כֹּר שְׂעוֹרִים וְנַחְתֵּךְ רֹאשֶׁךְ? הֻשִׁיבוֹ הַקָּבָ"ה,
וְאִם לֹא אֶתֵּן יֹאמְרוּ שֶׁקָּצָרָה יָדִי, הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֶׁיַּד ה' תִּקָּצֵר בְּעֵינֵיהֶם? יֹאבְדוּ הֵם
וּמֹאָה כַּיּוֹצֵא בָהֶם וְאַל תְּהִי יָדִי קְצָרָה לִפְנֵיהֶם אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת:

Verse 23

עתה תראה היקרך דברי. רָבָן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר, אִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד
עַל הַטָּפֵל, מֵאַחַר שֶׁאֵינָן מְבַקְּשִׁים אֶלָּא עֵילָה, לֹא תַסְפִּיק לָהֶם, סוֹפָן לָדוּן אַחֲרֵיךָ: אִם
אַתָּה נוֹתֵן לָהֶם בְּשַׂר בְּהֵמָה גַּסָּה, יֹאמְרוּ דַּקָּה בַקְּשָׁנוּ, וְאִם אַתָּה נוֹתֵן לָהֶם דַּקָּה, יֹאמְרוּ
גַּסָּה בַקְּשָׁנוּ, חַיָּה וָעוֹף בַּקְּשָׁנוּ, דָּגִים וַחֲגָבִים בַּקְּשָׁנוּ, אָמַר לוֹ, אִם כֵּן יֹאמְרוּ שֶׁקָּצָרָה
יָדִי, אָמַר לְפָנָיו, הֲרֵינִי הוֹלֵךְ וּמְפַיְּסָן, אָמַר לוֹ עתה תראה היקרך דברי — שֶׁלֹּא יְשַׁמְּעוּ
לְךָ. הָלַךְ מֹשֶׁה לְפַיְּסָן, אָמַר לָהֶם היד ה' תקצר, "הֵן הִכָּה צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם וְגוֹ' הֲגַם
לֶחֶם יוּכַל תֵּת" (תהלים ע"ח), אָמְרוּ, פְּשָׁרָה הִיא זוֹ, אֵין בּוֹ כֹּחַ לְמַלֹּאות שְׁאֵלָתֵנוּ;
וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר ויצא משה וידבר אל העם, כֵּיוָן שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ לוֹ, ויאסף שבעים איש וגו'
(עי' ספרי):

Verse 24

Verse 25

ולא יספו. לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם לְבַדּוֹ, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּסִפְרֵי, וְאֶנְקְלוֹס תִּרְגֵּם "וְלָא
פָּסְקִין", שֶׁלֹּא פָּסְקָה נְבוּאָה מֵהֶם:

Verse 26

וישארו שני אנשים. מֵאוֹתָן שֶׁנִּבָּחֲרוּ, אָמְרוּ אֵין אָנוּ כְּדַאי לִגְדֻלָּה זוֹ (עי' סנהדרין
י"ז):
והמה בכתבים. בַּמְבֹרָרִים שֶׁבָּהֶם לְסַנְהֶדְרִין, וְנִכְתְּבוּ כֻּלָּם נְקוּבִים בְּשֵׁמוֹת וְעַ"י גּוֹרָל,
לְפִי שֶׁהַחֻשְּׁבוֹן עוֹלֶה לְי"ב שְׁבָטִים שִׁשָּׁה שִׁשָּׁה לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, חוּץ מִשֶּׁנֵּי שְׁבָטִים שֶׁאֵין
מַגִּיעַ אֲלֵיהֶם אֶלָּא חֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה, אָמַר מֹשֶׁה אֵין שֵׁבֶט שׁוֹמֵעַ לִי לִפְחוֹת מִשִּׁבְטוֹ זָקֵן אֶחָד, מֶה
עָשָׂה, נָטַל ע"ב פְּתָקִין וְכָתַב עַל שִׁבְעִים "זָקֵן" וְעַל שְׁנַיִם תָּלָק וּבֵרֵר מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט
שִׁשָּׁה, וְהָיוּ ע"ב, אָמַר לָהֶם, טִלּוּ פִּתְקֵיכֶם מִתּוֹךְ קַלְפַּי, מִי שֶׁעָלָה בְיָדוֹ "זָקֵן" יִתְקַדֵּשׁ,
מִי שֶׁעָלָה בְיָדוֹ חָלָק אָמַר לוֹ, הַמָּקוֹם לֹא חָפֵץ בָּךְ (ספרי; סנהדרין י"ז):

Verse 27

וירץ הנער. י"א גֵּרְשׁוֹם בֶּן מֹשֶׁה הָיָה (עי' ילקוט):

Verse 28

כלאם. הַטֵּל עֲלֵיהֶם צָרְכֵי צִבּוּר וְהֵם כָּלִים מֵאֲלֵיהֶם; דָּ"אַ, תְּנֵם אֶל בֵּית הַכֶּלֶא, לְפִי שֶׁהָיוּ
מִתְנַבְּאִים מֹשֶׁה מֵת וִיהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ (עי' ספרי):

Verse 29

המקנא אתה לי. הֲקִנְאָתִי אַתָּה מְקַנֵּא:
לי. כְּמוֹ בִּשְׁבִילִי; כָּל לְשׁוֹן קִנְאָה אָדָם הַנּוֹתֵן לֵב עַל הַדָּבָר, אוֹ לְנֶקֶם, אוֹ לַעֲזֹר,
אנפר"מנט בְּלַעַז, אוֹזֵז בְּעִבְרִי הַמַּשָּׂא:

Verse 30

ויאסף משה. מְפֻתָּח אֹהֶל מוֹעֵד:
אל המחנה. נִכְנְסוּ אִישׁ לְאָהֳלוֹ:
ויאסף. לְשׁוֹן כְּנִיסָה אֶל הַבַּיִת, כְּמוֹ "וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ" (דברים כב, ב), וְאָב
לְכֻלָּם "יִצְבֹּר וְלֹא יֵדַע מִי אֹסְפָם" (תהלים לט, ז), מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הֵבִיא עֲלֵיהֶם פֻּרְעָנוּת עַד
שֶׁנִּכְנְסוּ הַצַּדִּיקִים אִישׁ לְאָהֳלוֹ (ספרי):

Verse 31

ויגז. וַיַּפְרִיחַ, וְכֵן "כִּי גָז חִישׁ" (תהילים צ'), וְכֵן "נָגוּזוּ וְעָבָר" (נחום א'):
ויטש. וַיַּפְשֵׁט, כְּמוֹ "וְהִנֵּה נְטֻשִׁים עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ" (שמואל א ל'), "וּנְטַשְׁתִּיךָ
הַמִּדְבָּרָה" (יחזקאל כ"ט):
וכאמתים. פּוֹרְחוֹת בַּגַּבָּה, עַד שֶׁהֵן כְּנֶגֶד לִבּוֹ שֶׁל אָדָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא טוֹרֵחַ בַּאֲסִיפָתָן לֹא
לְהַגְבִּיהַּ וְלֹא לְשִׁחוֹת (ספרי):

Verse 32

הממעיט. מִי שֶׁאוֹסֵף פָּחוֹת מִכֻּלָּם, הָעֲצֵלִים וְהַחִגְרִים, אסף עשרה חמרים (שם)
וישטחו. עָשׂוּ אוֹתָן מַשְׁטִיחִין מַשְׁטִיחִין (שם):

Verse 33

טרם יכרת. כְּתַרְגּוּמוֹ "עַד לָא פְסַק"; דָּ"א, אֵינוֹ מַסְפִּיק לְפָסְקוֹ בְּשִׁנָּיו עַד שֶׁנִּשְׁמָתוֹ
יוֹצְאָה:

Chapter 12

Verse 1

ותדבר. אֵין דִּבּוּר בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לָשׁוֹן קָשֶׁה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ
אִתָּנוּ קָשׁוֹת" (בראשית מ"ב), וְאֵין אֱמִירָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים, וְכֵן הוּא
אוֹמֵר "וַיֹּאמַר אַל נָא אֲחַי תָּרֵעוּ" (בראשית י"ט), "וַיֹּאמֶר שְׁמְעוּ נָא דְּבָרָי" (פסוק ו'),
כָּל נָא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה (ספרי):
ותדבר מרים ואהרן. הִיא פָּתְחָה בְּדִבּוּר תְּחִלָּה, לְפִיכָךְ הִקְדִּימָהּ הַכָּתוּב, וּמִנַּיִן הָיְתָה
יוֹדַעַת מִרְיָם שֶׁפֵּרֵשׁ מֹשֶׁה מִן הָאִשָּׁה? רַבִּי נָתָן אוֹמֵר מִרְיָם הָיְתָה בְּצַד צִפּוֹרָה בְּשָׁעָה שֶׁנֶּאֱמַר
לְמֹשֶׁה אֶלְדָּד וּמֵידָד מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעָה צִפּוֹרָה, אָמְרָה אוֹי לְנָשׁוֹתֵיהֶן שֶׁל אֵלּוּ
אִם הֵם נִזְקָקִים לִנְבוּאָה, שֶׁיִּהְיוּ פוֹרְשִׁין מִנְּשׁוֹתֵיהֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרַשׁ בַּעְלִי מִמֶּנִּי, וּמִשָּׁם יָדְעָה
מִרְיָם וְהִגִּידָה לְאַהֲרֹן; וּמַה מִּרְיָם שֶׁלֹּא נִתְכַּוְּנָה לְגְנוּתוֹ כָּךְ נֶעְנְשָׁה, קַל וָחֹמֶר לְמְסַפֵּר
בְּגְנוּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ (ספרי):
האשה הכשית. מַגִּיד שֶׁהַכֹּל מוֹדִים בְּיָפְיָהּ כְּשֵׁם שֶׁהַכֹּל מוֹדִים בְּשַׁחֲרוּתוֹ שֶׁל כּוּשִׁי (שם):
כושית. בְּגִימַטְרִיָּא יְפַת מַרְאֶה:
על אדות האשה. עַל אוֹדוֹת גֵּרוּשָׁיהָ:
כי אשה כשית לקח. מַה תַּ"ל? אֶלָּא יֵשׁ לְךָ אִשָּׁה נָאָה בְּיָפְיָהּ וְאֵין נָאָה בְּמַעֲשֶׂיהָ, בְּמַעֲשֶׂיהָ
וְלֹא בְּיָפְיָהּ, אֲבָל זֹאת נָאָה בַּכֹּל:
האשה הכשית. עַל שֵׁם נוֹיָהּ נִקְרֵאת כּוּשִׁית, כְּאָדָם הַקּוֹרֵא אֶת בְּנוֹ נָאֶה כּוּשִׁי, כְּדֵי שֶׁלֹּא
תִּשָּׁלֵט בּוֹ עַיִן רָעָה
כי אשה כשית לקח. וְעַתָּה גֵּרְשָׁהּ:

Verse 2

הרק אך. עִמּוֹ לְבַדּוֹ דִּבֶּר ה':
הלא גם בנו. וְלֹא פֵּרַשְׁנוּ מִדֶּרֶךְ אֶרֶץ (ספרי):

Verse 3

ענו. שֶׁפָּל וְסַבְלָן:

Verse 4

פתאם. נִגְלָה עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם וְהֵם טְמֵאִין בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ, וְהָיוּ צוֹעֲקִים "מַיִם מַיִם" לְהוֹדִיעָם
שֶׁיָּפֶה עָשָׂה מֹשֶׁה שֶׁפֵּרַשׁ מִן הָאִשָּׁה, מֵאַחַר שֶׁנִּגְלֵית עָלָיו שְׁכִינָה תָּדִיר וְאֵין עֵת קָבוּעָה
לַדִּבּוּר (עי' ילקוט):
צאו שלשתכם. מַגִּיד שֶׁשְּׁלָשְׁתָּן נִקְרְאוּ בְּדִבּוּר אֶחָד מַה שְּׁאִי אֶפְשָׁר לַפֶּה לוֹמַר וְלָאֹזֶן לִשְׁמֹעַ
(ספרי):

Verse 5

בעמוד ענן. יָצָא יְחִידִי שֶׁלֹּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כְּשֶׁיּוֹצֵא לַמִּלְחָמָה יוֹצֵא
בְּאֻכְלוּסִים וּכְשֶׁיּוֹצֵא לְשָׁלוֹם יוֹצֵא בְּמוּעָטִין, וּמִדַּת הַקָּבָּ"ה יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה יְחִידִי, שֶׁנֶּאֱמַר
"אִישׁ מִלְחָמָה" (שמות ט"ו), וְיוֹצֵא לְשָׁלוֹם בְּאֻכְלוּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ס"ח) "רֶכֶב
אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן" (ספרי):
ויקרא אהרן ומרים. שֶׁיִּהְיוּ נִמְשָׁכִין וְיוֹצְאִין מִן הֶחָצֵר לִקְרַאת הַדִּבּוּר:
ויצאו שניהם. וּמִפְּנֵי מָה מָשָׁכָן וְהִפְרִישָׁן מִמֹּשֶׁה? לְפִי שֶׁאוֹמְרִים מִקְצָת שִׁבְחוֹ שֶׁל אָדָם
בְּפָנָיו וְכֻלּוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְכֵן מָצִינוּ בְּנֹחַ, שֶׁלֹּא בְּפָנָיו נֶאֱמַר "אִישׁ צַדִּיק תָּמִים"
(בראשית ו'), וּבְפָנָיו נֶאֱמַר "כִּי אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי" (שם ז'); דָּ"אַ, שֶׁלֹּא יִשְׁמַע
בִּגְזִיפָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן (ספרי):

Verse 6

שמעו נא דברי. אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה (שם):
אם יהיה נביאכם. אִם יִהְיוּ לָכֶם נְבִיאִים:
ה' במראה אליו אתודע. שְׁכִינַת שְׁמִי אֵין נִגְלֵית עָלָיו בְּאַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה אֶלָּא בַּחֲלוֹם
וְחִזָּיוֹן:

Verse 7

Verse 8

פה אל פה. אָמַרְתִּי לוֹ לְפֹרֶשׁ מִן הָאִשָּׁה (שם), וְהֵיכָן אָמַרְתִּי לוֹ? בְּסִינַי — "לֵךְ אֱמֹר לָהֶם
שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי" (דברים ה'):
ומראה ולא בחדת. מַרְאֶה זֶה מַרְאֶה דִּבּוּר, שֶׁאֲנִי מְפָרֵשׁ לוֹ דִּבּוּרִי בְּמַרְאִית פָּנִים שֶׁבּוֹ,
וְאֵינִי סוֹתְמוֹ לוֹ בְּחִידוֹת, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר לִיחֶזְקֵאל (יחזקאל י"ז), "חוּד חִידָה" וְגוֹ';
יָכוֹל מַרְאֶה שְׁכִינָה? תַּ"ל (שמות ל"ג), "לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת פָּנָי" (ספרי):
ותמנת ה' יביט. זֶה מַרְאֶה אֲחוֹרַיִם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל"ג), "וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי"
(ספרי):
בעבדי במשה. אֵינוֹ אוֹמֵר בְּעַבְדִּי מֹשֶׁה, אֶלָּא בְּעַבְדִּי בְמֹשֶׁה — בְּעַבְדִּי אַע"פ שֶׁאֵינוֹ מֹשֶׁה,
בְּמֹשֶׁה אֲפִלּוּ אֵינוֹ עַבְדִּי כְּדַאי הֱיִיתֶם לִירוֹא מִפָּנָיו, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהוּא עַבְדִּי, וְעֶבֶד מֶלֶךְ
מֶלֶךְ, וְהָיָה לָכֶם לוֹמַר אֵין הַמֶּלֶךְ אוֹהֵב חִנָּם, וְאִם תֹּאמְרוּ אֵינִי מַכִּיר בְּמַעֲשָׂיו — זוֹ
קָשָׁה מִן הָרִאשׁוֹנָה (שם):

Verse 9

ויחר אף ה' בם וילך. מֵאַחַר שֶׁהוֹדִיעָם סִרְחוֹנָם גָּזַר עֲלֵיהֶם נִדּוּי, ק"ו לְבָשָׂר וָדָם, שֶׁלֹּא
יִכְעֹס עַל חֲבֵרוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעֶנּוּ סִרְחוֹנוֹ (ספרי):

Verse 10

והענן סר. וְאַתָּ"כַּ והנה מרים מצרעת כשלג, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לְפֶדָגוֹג, רְדֵה אֶת בְּנִי, אֲבָל לֹא תִרְדֶּנּוּ עַד שֶׁאֵלֵךְ מֵאֶצְלְךָ, שֶׁרַחֲמַי עָלָיו (שם):

Verse 11

נואלנו. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן אֱוִיל:

Verse 12

אל נא תהי. אֲחוֹתֵנוּ זוֹ:
כמת. שֶׁהַמְצֹרָע חָשׁוּב כַּמֵּת, מַה מֵּת מְטַמֵּא בְּבִיאָה אַף מְצֹרָע מְטַמֵּא בְּבִיאָה (שם):
אשר בצאתו מרחם אמו. אֵמֶנּוּ הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא שֶׁכְּנָה הַכָּתוּב, וְכֵן חֲצִי בְשָׂרוֹ, חֲצִי בְשָׂרֵנוּ הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא שֶׁכְּנָה הַכָּתוּב, מֵאַחַר שֶׁיָּצְתָה מֵרֶחֶם אִמֵּנוּ, הִיא לָנוּ כְּאִלּוּ נֶאֱכַל חֲצִי בְשָׂרֵנוּ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי אָחִינוּ בְשָׂרֵנוּ הוּא" (בראשית ל"ז), וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ, אַף הוּא נִרְאֶה כֵּן, אֵין רָאוּי לְאָח לְהַנִּיחַ אֶת אֲחוֹתוֹ לִהְיוֹת כַּמֵּת אשר בצאתו. מֵאַחַר שֶׁיָּצָא זֶה מֵרֶחֶם אִמּוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּיָדוֹ לַעֲזֹר וְאֵינוֹ עוֹזְרוֹ — חֲרִי נֶאֱכָל חצי בשרו, שֶׁאֶחָיו בְּשָׂרוֹ הוּא; דָּ"אַ, אל נא תהי כמת — אִם אֵינְךָ רוֹפְאָהּ אֶת בְּתִפְלָה, מִי מַסְגִּירָהּ? אֲנִי א"א לִרְאוֹתָהּ, שֶׁאֲנִי קָרוֹב וְאֵין קָרוֹב רוֹאֶה אֶת הַנִּגָּעִים, וְכֹהֵן אַחֵר אֵין בָּעוֹלָם, וְזֶהוּ אשר בצאתו מרחם אמו :

Verse 13

אל נא רפא נא לה. בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהַשּׁוֹאֵל דָּבָר מֵחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לוֹמַר שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִי תַּחֲנוּנִים וְאַ"כַּ יְבַקֵּשׁ שְׁאֵלוֹתָיו (ספרי):
לאמר. מַה תַּ"ל? אָמַר לוֹ הַשִּׁבְנִי אִם אַתָּה מְרַפֵּא אוֹתָהּ אִם לָאו עַד שֶׁהֻשִּׁיבוֹ וְאָבְיָהּ יָרֹק יָרַק וְגוֹ'; רַאֲבָ"ע אוֹמֵר בְּאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה מִלְּפָנֵי הַקָּבָ"ה לַהֲשִׁיבוֹ אִם יַעֲשֶׂה שְׁאֵלוֹתָיו אִם לָאו: כַּיּוֹצֵא בוֹ, "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר" וְגוֹ' (שמות ו'), מַה תַּ"ל "לֵאמֹר"? הֲשִׁיבֵנִי אִם גּוֹאֲלָם אַתָּה אִם לָאו עַד שֶׁהֻשִּׁיבוֹ "עַתָּה תִרְאֶה" וְגוֹ', כַּיּוֹצֵא בוֹ, "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל בָּשָׂר" (במדבר כ"ז), הֻשִּׁיבוֹ "קַח לְךָ", כַּיּוֹצֵא בוֹ "וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר" (דברים ג'), הֻשִּׁיבוֹ "רַב לָךְ" (ספרי):
רפא נא לה. מִפְּנֵי מָה לֹא הֶאֱרִיךְ מֹשֶׁה בִּתְפִלָּה? שֶׁלֹּא יְהִיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים, אֲחוֹתוֹ עוֹמֶדֶת בְּצָרָה וְהוּא עוֹמֵד וּמַרְבֶּה בִּתְפִלָּה (ספרי) (דָּ"אַ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל, בִּשְׁבִיל אֲחוֹתוֹ הוּא מַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּה אֲבָל בִּשְׁבִילֵנוּ אֵינוֹ מַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּה):

Verse 14

ואביה ירק ירק בפניה. וְאִם אָבִיהָ הֶרְאָה לָהּ פָּנִים זוֹעֲפוֹת, הלא תכלם שבעת ימים? קַ"וָ לְשֶׁכִּינָה י"ד יוֹם, אֶלָּא דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן, לְפִיכָךְ אַף בְּנִזְיָפָתִי (שם; בבא קמא כ"ה) תסגר שבעת ימים:
ואחר תאסף. אוֹמֵר אֲנִי, כָּל הָאֲסִיפוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּמִצְרָעִים עַל שֵׁם שֶׁהוּא מְשֻׁלָּח מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, וּכְשֶׁהוּא נִרְפָּא נֶאֱסָף אֶל הַמַּחֲנֶה, לְכָךְ כָּתוּב בּוֹ אֲסִיפָה, לְשׁוֹן הַכְנָסָה:

Verse 15

והעם לא נסע. זֶה הַכָּבוֹד הָגַל לָהּ הַמָּקוֹם בִּשְׁבִיל שָׁעָה אַחַת שֶׁנִּתְעַכְּבָה לְמֹשֶׁה כְּשֶׁהִשְׁלַךְ לַיְאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב') "וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק" וְגוֹ' (סוטה ט'):

Chapter 13

Verse 1

Verse 2

שלח לך אנשים. לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מְרַגְּלִים לְפָרָשַׁת מִרְיָם? לְפִי שֶׁלָּקְתָה עַל עִסְקֵי דִבָּה, שֶׁדִּבְּרָה בְאָחִיהָ, וּרְשָׁעִים הַלָּלוּ רָאוּ וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר (תנחומא):

שלח לך. לְדַעְתְּךָ, אֲנִי אֵינִי מְצַוֶּה לְךָ, אִם תִּרְצֶה שְׁלַח; לְפִי שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם" וְגוֹ' (דברים א'), וּמֹשֶׁה נִמְלַךְ בִּשְׁכִינָה, אָמַר, אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁהִיא טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר "אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם" וְגוֹ' (שמות ג'), חַיֵּיהֶם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לָהֶם מָקוֹם לִטְעוֹת בְּדִבְרֵי מְרַגְּלִים, לְמַעַן לֹא יִרָשׁוּהָ (תנחומא):

Verse 3

על פי ה'. בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁלֹּא עִכֵּב עַל יָדוֹ:
כלם אנשים. כָּל אֲנָשִׁים שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן חֲשִׁיבוּת, וְאוֹתָהּ שָׁעָה כְּשֵׁרִים הָיוּ:

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

וּיקרא משה להושע וגו'. הִתְפַּלֵּל עָלָיו יְהוֹשֻׁעַ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים (סוטה ל"ד):

Verse 17

עלו זה בנגב. הוּא הָיָה הַפְּסֹלֶת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַתַּגָּרִים מַרְאִין אֶת הַפְּסֹלֶת תְּחִלָּה, וְאַ"כַּ מַרְאִים אֶת הַשָּׁבַח (תנחומא):

Verse 18

את הארץ מה הוא. יֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת גִּבּוֹרִים וְיֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת חַלָּשִׁים, יֵשׁ מְגַדֶּלֶת אֻכְלוּסִין וְיֵשׁ מְמַעֶטֶת אֻכְלוּסִין:
החזק הוא הרפה. סִימָן מָסַר לָהֶם: אִם בְּפָרָזִים יוֹשְׁבִין, חֲזָקִים הֵם, שֶׁסּוֹמְכִין עַל גְּבוּרָתָם, וְאִם בְּעָרִים בְּצוּרוֹת הֵם יוֹשְׁבִין חַלָּשִׁים הֵם (שם):

Verse 19

הבמחנים. תַּרְגּוּמוֹ "הַבְּפָצְחֵין", כְּרַכִּין פְּצוּחִין וּפְתוּחִין מֵאֵין חוֹמָה:
הטובה הוא. בְּמַעְיָנוֹת וּתְהוֹמוֹת טוֹבִים וּבְרִיאִים:

Verse 20

(עי' בבא בתרא ט"ו) הִישׁ בה עץ. אִם יֵשׁ בָּהֶם אָדָם כָּשֵׁר שֶׁיָּגֵן עֲלֵיהֶם בִּזְכוּתוֹ:
בכורי ענבים. יָמִים שֶׁהָעֲנָבִים מִתְבַּשְּׁלִין בְּבִכּוּר:

Verse 21

ממדבר צן עד רחב לבא חמת. הָלְכוּ בִגְבוּלָהּ בָּאֹרֶךְ וּבְרֹחַב כְּמִין גַּ"ם, הָלְכוּ רוּחַ גְּבוּל דְּרוֹמִית מִמְּקְצוֹעַ מִזְרָח עַד מְקְצוֹעַ מַעֲרָב, כְּמוֹ שֶׁצְּוָה מֹשֶׁה עָלוּ זֶה בַּנֶּגֶב — דֶּרֶךְ גְּבוּל דְּרוֹמִית מִמְּקְצוֹעַ מִזְרָחִית עַד הַיָּם — שֶׁהַיָּם הוּא גְּבוּל מַעֲרָבִי, וּמִשָּׁם חָזְרוּ וְהָלְכוּ כָּל גְּבוּל מַעֲרָבִי עַל שְׂפַת הַיָּם עַד לְבֹא חֲמָת, שֶׁהוּא אֵצֶל הֹר הָהָר בְּמְקְצוֹעַ מַעֲרָבִית צְפוֹנִית, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּגְבוּלוֹת הָאָרֶץ בְּפָרָשַׁת אֵלֶּה מַסְעֵי:

Verse 22

ויבא עד חברון. כָּלֵב לְבַדּוֹ הָלַךְ שָׁם וְנִשְׁתַּטֵּחַ עַל קִבְרֵי אָבוֹת שֶׁלֹּא יְהֵא נִסָּת לַחֲבֵרָיו לִהְיוֹת בַּעֲצָתָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים א'), "וְלוֹ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ", וּכְתִיב (שופטים א') "וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֶת חֶבְרוֹן" (סוטה ל"ד):
שבע שנים נבנתה. אֶפְשָׁר שֶׁבָּנָה חָם אֶת חֶבְרוֹן לִכְנַעַן בְּנוֹ הַקָּטָן קֹדֶם שֶׁיִּבְנֶה אֶת צֹעַן לְמִצְרַיִם בְּנוֹ הַגָּדוֹל? אֶלָּא שֶׁהָיְתָה מְבֻנָּה בְּכָל טוּב עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְצֹעַן, וּבָא לְהוֹדִיעֲךָ שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין לְךָ טָרְשִׁין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מֵחֶבְרוֹן — לְפִיכָךְ הִקְצוּהָ לְקִבְרוֹת מֵתִים — וְאֵין לְךָ מְעֻלָּה בְּכָל הָאֲרָצוֹת כְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "כְּגַן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (בראשית י"ג), וְצֹעַן הִיא הַמְעֻלָּה שֶׁבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁשָּׁם מוֹשַׁב הַמְּלָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו" (ישעיהו ל'), וְהָיְתָה חֶבְרוֹן טוֹבָה מִמֶּנָּה שִׁבְעָה חֲלָקִים (סוטה ל"ד; כתובות קי"ב):

Verse 23

זמורה. שׁוֹכַת גֶּפֶן, וְאֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים תָּלוּי בָּהּ:
וישאהו במוט בשנים. מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט" אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בִּשְׁנַיִם? מַה תַּ"ל "בִּשְׁנָיִם"? בִּשְׁנֵי מוֹטוֹת. הָא כֵיצַד? שְׁמוֹנָה נָטְלוּ אֶשְׁכּוֹל, אֶחָד נָטַל תְּאֵנָה וְאֶחָד רִמּוֹן; יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב לֹא נָטְלוּ כְּלוּם, לְפִי שֶׁכָּל עַצְמָם לְהוֹצִיא דִּבָּה נִתְכַּוְּנוּ — כְּשֵׁם שֶׁפֵּרְשָׁהּ מְשֻׁנָּה כָּךְ עַמָּהּ מְשֻׁנֶּה; וְאִם חָפֵץ אַתָּה לֵידַע כַּמָּה מַשָּׂאוֹי אֶחָד מֵהֶם, צֵא וּלְמַד מֵאֲבָנִים שֶׁהֵקִימוּ בַּגִּלְגָּל — הֵרִימוּ לָהֶם אִישׁ אֶבֶן אַחַת מִן הַיַּרְדֵּן עַל שִׁכְמוֹ וֶהֱקִימוּהָ בַּגִּלְגָּל (יהושע ד') — וּשְׁקָלוּם רַבּוֹתֵינוּ מִשְׁקָל כָּל אַחַת אַרְבָּעִים סְאָה, וּגְמִירֵי טוּנָא דְּמֵידְלֵי אֱינָשׁ עַל כַּתְפֵּיהּ אֵינוֹ אֶלָּא שְׁלִישׁ מַשָּׂאוֹי כַּמַּשָּׂאוֹי שֶׁמְּסַיְּעִין אוֹתוֹ לְהָרִים (סוטה ל"ד):

Verse 24

Verse 25

וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. וַהֲלֹא אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה עַל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה
הִיא, וּמַהֲלַךְ אָדָם בֵּינוֹנִי עֶשֶׂר פַּרְסָאוֹת לַיּוֹם, הֲרֵי מַהֲלַךְ אַרְבָּעִים יוֹם מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב
— וְהֵם הָלְכוּ אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ? אֶלָּא שֶׁגָּלוּי לְפָנֵי הַקָּבָ"ה שֶׁיִּגְזֹר עֲלֵיהֶם יוֹם לַשָּׁנָה, קִצֵּר
לִפְנֵיהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ (שם):

Verse 26

וילכו ויבאו. מַהוּ וַיֵּלְכוּ? לְהַקִּישׁ הֲלִיכָתָן לְבִיאָתָן, מַה בִּיאָתָן בְּעֵצָה רָעָה אַף הֲלִיכָתָן
בְּעֵצָה רָעָה (שם ל"ה):
וישיבו אתם דבר. אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן:

Verse 27

זבת חלב ודבש הוא. כָּל דָּבָר שֶׁקָּר שֶׁאֵין אוֹמְרִים בּוֹ קְצָת אֱמֶת בְּתוֹכָתוֹ, אֵין מִתְקַיֵּם
בְּסוֹפוֹ:

Verse 28

בצרות. לְשׁוֹן חֹזֶק, וְתַרְגּוּמוֹ "כְּרִיכַן", לְשׁוֹן בִּירָנִיּוֹת עֲגֻלּוֹת, וּבְלָשׁוֹן אֲרַמִּי כְּרִיזָ
עָגוֹל:

Verse 29

עמלק יושב וגו'. לְפִי שֶׁנִּכְווּ בַּעֲמָלֵק כְּבָר, הִזְכִּירוּהוּ מְרַגְּלִים כְּדֵי לְיָרְאָם (תנחומא)
ועל יד הירדן. יָד כְּמַשְׁמָעוֹ, אֵצֶל הַיַּרְדֵּן, וְלֹא תּוּכְלוּ לַעֲבֹר:

Verse 30

ויהס כלב. הִשְׁתִּיק אֶת כֻּלָּם:
אל משה. לִשְׁמֹעַ מַה שֶּׁיְּדַבֵּר בְּמֹשֶׁה, צָוַח וְאָמַר "וְכִי זוֹ בִּלְבַד עָשָׂה לָנוּ בֶּן עַמְרָם?" הַשּׁוֹמֵעַ
הָיָה סָבוּר שֶׁבָּא לְסַפֵּר בִּגְנוּתוֹ, וּמִתּוֹךְ שֶׁהָיָה בְּלִבָּם עַל מֹשֶׁה בִּשְׁבִיל דִּבְרֵי הַמְרַגְּלִים, שָׁתְקוּ
כֻּלָּם לִשְׁמֹעַ גְּנוּתוֹ, אָמַר "וַהֲלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן וְהֵגִיז לָנוּ אֶת
הַשָּׂלָו":
עלה נעלה. אֲפִלּוּ בַּשָּׁמַיִם, וְהוּא אוֹמֵר עֲשׂוּ סֻלָּמוֹת וַעֲלוּ שָׁם, נַצְלִיחַ בְּכָל דְּבָרָיו (סוטה
ל"ה):
ויהס. לְשׁוֹן שְׁתִיקָה, וְכֵן "הַס כָּל בָּשָׂר" (זכריה ב'), "הַס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר" (עמוס
ו'), כֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם, הָרוֹצֶה לְשַׁתֵּק אֲגַדַּת אֲנָשִׁים אוֹמֵר "שִׁ"ט:

Verse 31

חזק הוא ממנו. כִּבְיָכוֹל כְּלַפֵּי מַעְלָה אָמְרוּ (סוטה כ"ה):

Verse 32

אכלת יושביה. בְּכָל מָקוֹם שֶׁעָבַרְנוּ מְצָאנוּם קוֹבְרֵי מֵתִים, וְהַקָּבָ"ה עָשָׂה לְטוֹבָה, כְּדֵי
לְטָרְדָם בְּאֲבָלָם וְלֹא יִתְּנוּ לֵב לָאֵלּוּ:
אנשי מדות. גְּדוֹלִים וּגְבוֹהִים, וְצָרִיךְ לָתֵת לָהֶם מִדָּה, כְּגוֹן גָּלְיָת "גָּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת
וָזָרֶת" (שמואל א י"ז), וְכֵן "אִישׁ מָדוֹן" (שמואל ב כ"א), "אִישׁ מִדָּה" (מלכים א
י"א):

Verse 33

הנפילים. עֲנָקִים, מִבְּנֵי שַׁמְחָזַאי וַעֲזָאֵל שֶׁנָּפְלוּ מִן הַשָּׁמַיִם בִּימֵי דּוֹר אֱנוֹשׁ:
וכן היינו בעיניהם. שָׁמַעְנוּ אוֹמְרִים זֶה לָזֶה, נְמָלִים יֵשׁ בַּכְּרָמִים כַּאֲנָשִׁים (סוטה
ל"ה):
ענק. שֶׁמַּעֲנִיקִים חַמָּה בְּקוֹמָתָן (שם ל"ד):

Chapter 14

Verse 1

כל העדה. סַנְהֶדְרָאוֹת (תנחומא יב):

Verse 2

לו מתנו. הַלְוַאי וָמַתְנוּ:

Verse 3

Verse 4

נתנה ראש. כְּתַרְגּוּמוֹ "נְמַנֵּי רֵישָׁא" — נָשִׂים עָלֵינוּ מֶלֶךְ; וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ, לְשׁוֹן עֲ"ז (סנהדרין ק"ז):

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

אל תמרדו. וְשׁוּב ואתם אל תראו:
כי לחמנו הם. נֹאכְלֵם כַּלֶּחֶם:
סר צלם. מְגִנָּם וְחָזְקָם, כְּשֵׁרִים שֶׁבָּהֶם מֵתוּ — אִיּוֹב שֶׁהָיָה מֵגֵן עֲלֵיהֶם (סוטה ל"ה); (דָּ"אַ, צִלּוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם סָר עֲלֵיהֶם):

Verse 10

לרגום אתם. אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב:
וכבוד ה'. הֶעָנָן יָרַד שָׁם:

Verse 11

עד אנה. עַד הֵיכָן:
ינאצני. יַרְגִּיזוּנִי:
בכל האתות. בִּשְׁבִיל כָּל הַנִּסִּים שֶׁעָשִׂיתִי לָהֶם, הָיָה לָהֶם לְהַאֲמִין שֶׁהַיְכֹלֶת בְּיָדִי לְקַיֵּם הַבְטָחָתִי:

Verse 12

ואורישנו. לְשׁוֹן תֵּרוּכִין, וְאֵ"תּ מָה אֶעֱשֶׂה לִשְׁבוּעַת אָבוֹת?
ואעשה אתך לגוי גדול. שֶׁאַתָּה מִזַּרְעָם:

Verse 13

ושמעו מצרים. וְשָׁמְעוּ אֶת אֲשֶׁר תַּהַרְגֵם:
כי העלית. כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר, וְהֵם רָאוּ אֶת אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל אוֹתָם מִקִּרְבָּם,
וּכְשֶׁיִּשְׁמְעוּ שֶׁאַתָּה הוֹרָגָם לֹא יֹאמְרוּ שֶׁטָּטְאוּ לָךְ, אֶלָּא יֹאמְרוּ שֶׁכְּנֶגְדָּם יָכֹלְתָּ לְהֹלֶחֶם אֲבָל
כְּנֶגֶד יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לֹא יָכֹלְתָּ לְהֹלֶחֶם, וְזוֹ הִיא:

Verse 14

ואמרו אל יושב הארץ הזאת. כְּמוֹ עַל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת — וּמַה יֹּאמְרוּ עֲלֵיהֶם? מַה
שֶּׁאָמוּר בְּסוֹף הָעִנְיָן:
מבלתי יכלת ה'. בִּשְׁבִיל שֶׁשָּׁמְעוּ כִּי אַתָּה ה' שׁוֹכֵן בְּקִרְבָּם וְעַיִן בְּעַיִן אַתָּה נִרְאֶה לָהֶם,
וְהַכֹּל בְּדָרְךְ חִבָּה וְלֹא הִכִּירוּ בְךָ שֶׁנִּתְקָה אַהֲבָתְךָ מֵהֶם עַד הֵנָּה:

Verse 15

המתה את העם הזה כאיש אחד. פִּתְאֹם, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שָׁמְעוּ וְגוֹ':

Verse 16

מבלתי יכלת וגו'. לְפִי שֶׁיּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ חֲזָקִים וְגִבּוֹרִים, וְאֵינוֹ דוֹמֶה פַּרְעֹה לִשְׁלֹשִׁים
וְאֶחָד מְלָכִים, זֹאת יֹאמְרוּ עַל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת, מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת — מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא הָיָה יְכֹלֶת
בְּיָדוֹ לַהֲבִיאָם — שְׁחָטָם:
יכלת. שֵׁם דָּבָר הוּא:

Verse 17

(יגדל נא כח ה'. לַעֲשׂוֹת דִּבּוּרְךָ:)
כאשר דברת לאמר. וּמַהוּ הַדִּבּוּר?

Verse 18

ה' ארך אפים. לַצַּדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים; כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם מְצָאוֹ לְהַקָּבָ"ה שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְכוֹתֵב
ה' אֶרֶךְ אַפַּיִם, אָמַר לוֹ, לַצַּדִּיקִים? אָמַר לוֹ הַקָּבָ"ה אַף לָרְשָׁעִים, אָמַר לוֹ רְשָׁעִים יֹאבֵדוּ,
אָמַר לוֹ תַּיִּיךְ שֶׁתִּצְטָרֵךְ לָדָבָר; כְּשֶׁטָּטְאוּ יִשְׂרָאֵל בָּעֵגֶל וּבַמְרַגְּלִים הִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה לָפָנָיו בְּאֶרֶךְ
אַפַּיִם, אָמַר לוֹ הַקָּבָ"ה וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי לַצַּדִּיקִים? אָמַר לוֹ וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי אַף לָרְשָׁעִים,
יגדל נא כח ה' לַעֲשׂוֹת דִּבּוּרְךָ (סנהדרין קי"א):
ונקה. לַשָּׁבִים:
לא ינקה. לְשֶׁאֵינָן שָׁבִים (יומא פ"ו):

Verse 19

Verse 20

כדברך. בִּשְׁבִיל מַה שֶּׁאָמַרְתָּ "פֶּן יֹאמְרוּ מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה'":

Verse 21

ואולם. כְּמוֹ אֲבָל זֹאת אֶעֱשֶׂה לָהֶם:
חי אני. לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי חַי וּכְבוֹדִי יִמָּלֵא אֶת כָּל הָאָרֶץ, כָּךְ אֲקַיֵּם לָהֶם כִּי כָל
הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים וְגוֹ', (אם יראו את הארץ. הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס — חַי אָנִי כִּי כָל
הָאֲנָשִׁים אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבוֹדִי יִמָּלֵא אֶת כָּל הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל שְׁמִי בַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת
לֵאמֹר מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה' לַהֲבִיאָם, שֶׁלֹּא אֲמִיתֵם פִּתְאֹם כְּאִישׁ אֶ' אֶלָּא בְּאִחוּר מ' שָׁנָה מְעַט
מְעַט):

Verse 22

וינסו. כְּמַשְׁמָעוֹ:
זה עשר פעמים. שְׁנַיִם בַּיָּם וּשְׁנַיִם בַּמָּן וּשְׁנַיִם בַּשְּׁלָו וכו', כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (דף ט"ו):

Verse 23

אם יראו. לֹא יִרְאוּ:
לא יראהו. לֹא יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ:

Verse 24

רוח אחרת. שְׁתֵּי רוּחוֹת, אַ' בַּפֶּה וְאַ' בְּלֵב, לַמְרַגְּלִים אָמַר אֲנִי עִמָּכֶם בָּעֵצָה, וּבְלִבּוֹ הָיָה לוֹמַר הָאֱמֶת, וְעַל יְדֵי כֵן הָיָה בּוֹ כֹּחַ לְהַשְׁתִּיקָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י"ג), "וַיַּהַס כָּלֵב", שֶׁהָיוּ סְבוּרִים שֶׁאָמַר כְּמוֹתָם, זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵ' יְהוֹשֻׁעַ "וָאָשֵׁב אִתּוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר עִם לֵבָבִי" (יהושע י"ד) — וְלֹא כַּאֲשֶׁר עִם פִּי (תנחומא):
וימלא אחרי. וַיְמַלֵּא אֶת לִבּוֹ אַחֲרַי, וְזֶה מִקְרָא קָצָר:
אשר בא שמה. חֶבְרוֹן תִּנָּתֵן לוֹ:
יורשנה. כְּתַרְגּוּמוֹ "יְתַרְכֶּנַּהּ", יוֹרִישׁוּ אֶת הָעֲנָקִים וְאֶת הָעָם אֲשֶׁר בָּהּ, וְאֵין לְתַרְגְּמוֹ "יִרְתִּינַהּ" אֶלָּא בִּמְקוֹם יִרָשֶׁנָּה":

Verse 25

והעמלקי וגו'. אִם תֵּלְכוּ שָׁם יַהַרְגוּ אֶתְכֶם, מֵאַחַר שֶׁאֵינִי עִמָּכֶם:
מחר פנו. לַאֲחוֹרֵיכֶם, וסעו לכם וגו' :

Verse 26

Verse 27

לעדה הרעה וגו'. אֵלּוּ הַמְרַגְּלִים, מִכָּאן לָעֵדָה שֶׁהִיא עֲשָׂרָה (מגילה כ"ג):
אשר המה מלינים. אֶת יִשְׂרָאֵל עָלַי:
את תלנות בני ישראל אשר המה. הַמְרַגְּלִים מלינים אוֹתָם עלי, שמעתי :

Verse 28

חי אני. לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, אִם לֹא כֵּן אֶעֱשֶׂה — כִּבְיָכוֹל אֵינִי חַי:
כאשר דברתם. שֶׁבִּקַּשְׁתֶּם מִמֶּנִּי "אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ מָתְנוּ" (פסוק ב'):

Verse 29

וכל פקדיכם לכל מספרכם. כָּל הַנִּמְנֶה לְכָל מִסְפָּר שֶׁאַתֶּם נִמְנִים בּוֹ, כְּגוֹן לָצֵאת וְלָבֹא לַצָּבָא וְלָתֵת שְׁקָלִים, כָּל הַמְּנוּיִים לְכָל אוֹתָן מִסְפָּרוֹת יָמוּתוּ, וְאֵלּוּ הֵן מבן עשרים שנה וגו'; לְהוֹצִיא שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי שֶׁאֵין פְּקוּדֵיהֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים:

Verse 30

Verse 31

Verse 32

ופגריכם אתם. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְפִי שֶׁדִּבֵּר עַל הַבָּנִים לְהַכְנִיסָם לָאָרֶץ וּבִקֵּשׁ לוֹמַר וְאַתֶּם תָּמוּתוּ, נוֹפֵל לָשׁוֹן זֶה כָּאן לוֹמַר "אתם":

Verse 33

ארבעים שנה. לֹא מֵת אֶחָד מֵהֶם פָּחוּת מִבֶּן שִׁשִּׁים, לְכָךְ נִגְזַר אַרְבָּעִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָם
שֶׁל בְּנֵי עֶשְׂרִים מַגִּיעִין לִכְלַל שִׁשִּׁים; שָׁנָה רִאשׁוֹנָה הָיְתָה בִכְלָל, וְאַע"פִּ שֶׁקָּדְמָה לְשִׁלּוּחַ
הַמְרַגְּלִים, לְפִי שֶׁמִּשֶּׁעָשׂוּ אֶת הָעֶגֶל עָלְתָה גְּזֵרָה זוֹ בְּמַחֲשָׁבָה, אֲבָל שֶׁהִמְתִּינוֹ לָהֶם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא
סְאָתָם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְיוֹם פָּקְדִי" — בַּמְרַגְּלִים — "וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם" (שמות
ל"ב); וְאַף כָּאן נֶאֱמַר "תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם" — שְׁתֵּי עֲוֹנוֹת, שֶׁל עֶגֶל וְשֶׁל תְּלוּנָה, וְחָשַׁב
לָהֶם בְּמִנְיַן חֲיֵיהֶם מִקְצָת שָׁנָה כְּכֻלָּהּ, וּכְשֶׁנִּכְנְסוּ לְשָׁנַת שִׁשִּׁים מֵתוּ אוֹתָם שֶׁל בְּנֵי עֶשְׂרִים:
"ונשאו את זנותיכם. כְּתַרְגּוּמוֹ "וְיִקְבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן":

Verse 34

את תנואתי. שֶׁהֲנִיאוֹתֶם אֶת לְבַבְכֶם מֵאַחֲרַי, תנואה לְשׁוֹן הֲסָרָה, כְּמוֹ "כִּי הֵנִיא אָבִיהָ
אֹתָהּ" (במדבר ל):

Verse 35

Verse 36

וישבו וילינו עליו. וּכְשֶׁשָּׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ הֵרְעִימוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה בְּהוֹצָאַת דִּבָּה,
אוֹתָם אֲנָשִׁים וימתו; כָּל הוֹצָאַת דִּבָּה לְשׁוֹן חֻנּוּךְ דְּבָרִים, שֶׁמַּלְקִיחִים לְשׁוֹנָם לְאָדָם לְדַבֵּר
בּוֹ, כְּמוֹ "דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים" (שיר השירים ז'), וְיֶשְׁנָהּ לְטוֹבָה וְיֶשְׁנָהּ לְרָעָה, לְכָךְ
נֶאֱמַר כָּאן מוצאי דבת הארץ רעה, שֶׁיֵּשׁ דִּבָּה שֶׁהִיא טוֹבָה:
דבה. פרלי"ש בְּלַעַז:

Verse 37

במגפה לפני ה'. בְּאוֹתָהּ מִיתָה הַהֲגוּנָה לָהֶם, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, הֵם חָטְאוּ בַּלָּשׁוֹן,
וְנִשְׁתַּרְבֵּב לְשׁוֹנָם עַד טַבּוּרָם וְתוֹלָעִים יוֹצְאִים מִלְּשׁוֹנָם וּבָאִין לְתוֹךְ טַבּוּרָם, לְכָךְ נֶאֱמַר
"בַּמַּגֵּפָה" וְלֹא "בְּמַגֵּפָה", וְזֶהוּ לפני ה' — בְּאוֹתָהּ הָרְאוּיָה לָהֶם עַ"פִּ מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה
שֶׁהוּא מוֹדֵד מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה (סוטה ל"ה):

Verse 38

ויהושע וכלב … חיו וגו'. מַה תַּ"ל חיו מן האנשים ההם? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁנָּטְלוּ חֶלְקָם שֶׁל
מְרַגְּלִים בָּאָרֶץ וְקָמוּ תַּחְתֵּיהֶם לַחַיִּים (בבא בתרא קי"ח):

Verse 39

Verse 40

אל ראש ההר. הוּא הַדֶּרֶךְ הָעוֹלֶה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
הננו ועלינו אל המקום. לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
אשר אמר ה'. לְתִתָּהּ לָנוּ, שָׁם נַעֲלֶה:
כי חטאנו. עַל אֲשֶׁר אָמַרְנוּ הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרָיְמָה:

Verse 41

והוא לא תצלח. זוֹ שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים לֹא תִצְלָח:

Verse 42

Verse 43

כי על כן שבתם. כְּלוֹמַר, כִּי זֹאת תָּבֹא לָכֶם עַל אֲשֶׁר שַׁבְתֶּם וְגוֹ':

Verse 44

וִיעפלו. לְשׁוֹן חֹזֶק, וְכֵן "הִנֵּה עֻפְלָה" (חבקוק ב'), אינג"ריש בְּלַעַז, לְשׁוֹן עַזּוּת, וְכֵן "עֹפֶל בַּת צִיּוֹן" (מיכה ד'), "עֹפֶל וָגָדֵל" (ישעיהו ל"ב), וּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא מְפָרְשׁוֹ לְשׁוֹן אֹפֶל — הָלְכוּ חֲשֻׁכִים, שֶׁלֹּא בְרִשׁוּת:

Verse 45

וַיִּכְתֹּם. כְּמוֹ "וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן" (דברים ט') — מַכָּה אַחַר מַכָּה עַד הַחֲרְמָה. שֵׁם הַמָּקוֹם נִקְרָא עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע:

Chapter 15

Verse 1

Verse 2

כִּי תָבֹאוּ. בִּשֵּׁר לָהֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ:

Verse 3

וְעָשִׂיתָם אִשֶּׁה לַה'. אֵין זֶה צִוּוּי, אֶלָּא כְּשֶׁתָּבֹאוּ שָׁם וְתַעֲלֶה עַל לִבְבָכֶם לַעֲשׂוֹת אִשֶּׁה לַה' לפלא נדר או בנדבה וגו'. אוֹ שֶׁתַּעֲשׂוּ הָאִשֶּׁה בִּשְׁבִיל חוֹבַת מוֹעֲדֵיכֶם, שֶׁחִיַּבְתִּי אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בַּמּוֹעֵד:
רֵיחַ נִיחֹחַ. נַחַת רוּחַ לְפָנַי:

Verse 4

והקריב המקריב. תַּקְרִיבוּ נְסָכִים וּמִנְחָה לְכָל בְּהֵמָה; הַמִּנְחָה כָּלִיל וְהַשֶּׁמֶן נִבְלָל בְּתוֹכָהּ, וְהַיַּיִן לַסְּפָלִים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (דף מ"ח):

Verse 5

לכבש האחד. עַל כָּל הָאָמוּר לְמַעְלָה הוּא מוּסָב — עַל הַמִּנְחָה וְעַל הַשֶּׁמֶן וְעַל הַיָּיִן:

Verse 6

או לאיל. וְאִם אַיִל הוּא; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ "אוֹ" — לְרַבּוֹת אֶת הַפִּלְגָּס לִנְסָכֵי אַיִל (מנחות צ"א):

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

אשה ריח. אֵינוֹ מוּסָב אֶלָּא עַל הַמִּנְחָה וְהַשֶּׁמֶן, אֲבָל הַיַּיִן אֵינוֹ אִשֶּׁה, שֶׁאֵינוֹ נִתָּן עַל הָאִשּׁ:

Verse 11

או לשה וגו'. בֵּין שֶׁהוּא בַּכְּבָשִׂים בֵּין שֶׁהוּא בָּעִזִּים; כֶּבֶשׂ וָשֶׂה קְרוּיִם בְּתוֹךְ שְׁנָתָם, אַיִל בֶּן שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד:

Verse 12

כמספר אשר תעשו. כְּמִסְפַּר הַבְּהֵמוֹת אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לְקָרְבָּן, ככה תעשו נְסָכִים לְכָל אֶחָד מֵהֶם — כְּמִסְפָּרָם שֶׁל בְּהֵמוֹת מִסְפָּרָם שֶׁל נְסָכִים:

Verse 13

Verse 14

Verse 15

ככם כגר. כְּמוֹתְכֶם כֵּן גֵּר, וְכֵן דֶּרֶךְ לְשׁוֹן עִבְרִית, "כְּגַן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (בראשית י"ג) — כֵּן אֶרֶץ מִצְרַיִם, "כָּמוֹנִי כָמוֹךְ כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ" (מלכים א כ"ב):

Verse 16

Verse 17

Verse 18

בבאכם אל הארץ. מְשֻׁנָּה בִּיאָה זוֹ מִכָּל בִּיאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁבְּכֻלָּן נֶאֱמַר כִּי תָבֹא, כִּי תָבֹאוּ, לְפִיכָךְ כֻּלָּן לְמֻדּוֹת זוֹ מִזּוֹ, וְכֵיוָן שֶׁפֵּרַט לְךָ הַכָּתוּב בְּאַחַת מֵהֶן שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא לְאַחַר יְרֻשָּׁה וִישִׁיבָה, אַף כֻּלָּן כֵּן, אֲבָל זוֹ נֶאֱמַר בָּהּ "בְּבֹאֲכֶם" — מְשֻׁנְכְנָסוּ בָהּ וְאָכְלוּ מִלַּחְמָהּ נִתְחַיְּבוּ בְּחַלָּה (ספרי):

Verse 19

Verse 20

ראשית ערסתכם. כְּשֶׁתָּלוּשׁ כְּדֵי עִסָּתְכֶם שֶׁאַתֶּם רְגִילִין לָלוּשׁ בַּמִּדְבָּר — וְכַמָּה הִיא? "וַיָּמֹדּוּ בָעֹמֶר" (שמות ט"ז), "עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת" (שם) — תָּרִימוּ מֵרֹאשִׁיתָהּ, כְּלוֹמַר קֹדֶם שֶׁתֹּאכְלוּ מִמֶּנָּה, רֵאשִׁית חֻלְקָהּ חלה אַחַת תרימו תרומה לְשֵׁם ה' (עירובין פ"ג) חלה. טורטי"ל בְּלַעַז:
כתרומת גרן. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהּ שִׁעוּר וְלֹא כְתִרוּמַת מַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ שִׁעוּר (ספרי), אֲבָל חֲכָמִים נָתְנוּ שִׁעוּר — לְבַעַל הַבַּיִת אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה וּלְנַחְתּוֹם אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה (חלה ב'):

Verse 21

מראשית ערסתיכם. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "רֵאשִׁית עֲרִסֹּתֵיכֶם", שׁוֹמֵעַ אֲנִי רֵאשׁוֹנָה שֶׁבָּעִסּוֹת, תַּ"ל מראשית — מִקְצָתָהּ וְלֹא כֻלָּהּ (ספרי):

תתנו לה' תרומה. לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ שִׁעוּר לְחַלָּה נֶאֱמַר "תִּתְּנוּ" — שֶׁיְּהֵא בָּהּ כְּדֵי נְתִינָה (שם):

Verse 22

וכי תשגו ולא תעשו. עַ"ז הָיְתָה בִּכְלַל כל המצוות שֶׁהַצִּבּוּר מְבִיאִין עָלֶיהָ פַּר, וַהֲרֵי הַכָּתוּב מוֹצִיאָהּ כָּאן מִכְּלָלָן, לִדּוֹן בְּפַר לְעוֹלָה וְשָׂעִיר לְחַטָּאת (ספרי):
וכי תשגו וגו'. בַּעַ"ז הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאַחַת מִכָּל הַמִּצְוֹת, תַּ"ל את כל המצות האלה — מִצְוָה אַחַת שֶׁהִיא כְּכָל הַמִּצְוֹת, מַה הָעוֹבֵר עַל כָּל הַמִּצְוֹת פּוֹרֵק עֹל וּמֵפֵר בְּרִית וּמְגַלֶּה פָּנִים, אַף מִצְוָה זוֹ פּוֹרֵק בָּהּ עֹל וּמֵפֵר בְּרִית וּמְגַלֶּה פָּנִים, וְאֵיזוֹ? זוֹ עַ"ז (שם):
אשר דבר ה' אל משה. אָנֹכִי וְלֹא יְהֶיֶה לְךָ מִפִּי הַגְּבוּרָה שֶׁמַּעְנוּם כְּדִכְתִיב (תהילים ס"ב) אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְנוּ" (הוריות ח'):

Verse 23

את כל אשר צוה וגו'. מַגִּיד שֶׁכָּל הַמּוֹדֶה בַּעַ"ז כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וּבְכָל מַה שֶׁנִּתְנַבְּאוּ הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר מן היום אשר צוה ה' והלאה :

Verse 24

אם מעיני העדה נעשתה לשגגה. אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֱשְׂתָה עֲבֵרָה זוֹ עַל יְדֵי שׁוֹגֵג — שֶׁשָּׁגוּ וְהוֹרוּ עַל אַחַת מִן הָעֲבוֹדוֹת שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לַעֲבֹד עַ"ז בְּכָךְ (שם ה'):
לחטת. חָסֵר א', שֶׁאֵינוֹ כִּשְׁאָר חַטָּאוֹת, שֶׁכָּל חַטָּאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הַבָּאוֹת עִם עוֹלָה הַחַטָּאת קוֹדֶמֶת לָעוֹלָה, שֶׁנֶּא' (ויקרא ה'), "וְאֶת הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עֹלָה", וְזוֹ עוֹלָה קוֹדֶמֶת לְחַטָּאת (שם ט"ו):

Verse 25

הביאו את קרבנם אשה לה'. זֶה הָאָמוּר בַּפָּרָשָׁה, הוּא פַּר הָעוֹלָה שֶׁנֶּאֱמַר "אִשֶּׁה לַה'" (ספרי):
וחטאתם. זֶה הַשָּׂעִיר:

Verse 26

Verse 27

תחטא בשגגה. בַּעַ"ז:
עד בת שנתה. שֶׁאָר עֲבֵרוֹת יָחִיד מֵבִיא כִּשְׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה, וּבְזוֹ קָבַע לָהּ שְׂעִירָה (שם):

Verse 28

Verse 29

Verse 30

ביד רמה. בְּמֵזִיד:
מגדף. מְחָרֵף, כְּמוֹ "וְהָיְתָה חֶרְפָּה וּגְדוּפָה" (יחזקאל ה'), "אֲשֶׁר גִּדְּפוּ נַעֲרֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר" (ישעיהו ל"ז), וְעוֹד דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן לַמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם שֶׁהוּא בְּכָרֵת (כריתות ז'):

Verse 31

דבר ה'. אַזְהָרַת עַ"ז מִפִּי הַגְּבוּרָה וְהַשְׁאָר מִפִּי מֹשֶׁה (סנהדרין צ"ט):
עונה בה. בִּזְמַן שֶׁעוֹנָה בָּהּ — שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה:

Verse 32

ויהיו … במדבר וימצאו. בִּגְנוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר הַכָּתוּב, שֶׁלֹּא שָׁמְרוּ אֶלָּא שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה, וּבַשְּׁנִיָּה בָּא זֶה וְחִלְּלָהּ (ספרי):

Verse 33

המצאים אתו מקשש. שֶׁהִתְרוּ בּוֹ וְלֹא הִנִּיחַ מִלְּקוֹשֵׁשׁ, אַף מְשֻׁמָּצְאוּהוּ וְהִתְרוּ בּוֹ (שם; סנהדרין מ"א):

Verse 34

כי לא פרש מה יעשה לו. בְּאֵיזוֹ מִיתָה יָמוּת, אֲבָל יוֹדְעִים הָיוּ שֶׁמְּחַלֵּל שַׁבָּת בְּמִיתָה (שם ע"ח):

Verse 35

רגום. עָשֹׂה, פשנ"ט, וְכֵן הָלוֹךְ אלנ"ט, וְכֵן "זָכוֹר" (שמות כ, ח) וְ"שָׁמוֹר" (דברים ה, יב):

Verse 36

ויציאו אתו. מִכָּאן שֶׁבֵּית הַסְּקִילָה חוּץ וְרָחוֹק מִבֵּית דִּין (ספרי):

Verse 37

Verse 38

ועשו להם ציצת. עַל שֵׁם הַפִּתְילִים הַתְּלוּיִם בָּהּ, כְּמוֹ (יחזקאל ח'), "וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי" (מנחות מ"ב). דָּ"אַ: ציצת עַל שֵׁם וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, כְּמוֹ "מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים" (שיר השירים ב'):
תכלת. צֶבַע יָרֹק שֶׁל חֻזָּזוֹ:

Verse 39

וזכרתם את כל מצות ה'. שֶׁמִּנְיַן גִּימַטְרִיָּא שֶׁל צִיצִית שֵׁשׁ מֵאוֹת, וּשְׁמוֹנָה חוּטִין וַחֲמִשָּׁה קְשָׁרִים הֲרֵי תרי"ג (תנחומא):
ולא תתורו אחרי לבבכם. כְּמוֹ "מִתּוּר הָאָרֶץ" (במדבר י"ג); הַלֵּב וְהָעֵינַיִם הֵם מְרַגְּלִים לַגּוּף, מְסַרְסְרִים לוֹ אֶת הָעֲבֵרוֹת, הָעַיִן רוֹאָה וְהַלֵּב חוֹמֵד וְהַגּוּף עוֹשֶׂה אֶת הָעֲבֵרָה (תנחומא):

Verse 40

Verse 41

אני ה'. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר:
אלהיכם. נֶאֱמָן לְפָרַע:
אשר הוצאתי אתכם. עַל מְנָת כֵּן פָּדִיתִי אֶתְכֶם שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם גְּזֵרוֹתַי:
אני ה' אלהיכם. עוֹד לָמָּה נֶאֱמַר? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מָה אָמַר הַמָּקוֹם? לֹא שָׂנֵאתִי וְנִטֹּל שָׂכָר? אֲנוּ לֹא עוֹשִׂים וְלֹא נוֹטְלִים שָׂכָר עַל כָּרְחֲכֶם אֲנִי מַלְכְּכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל כ'), "אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה … אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם" (ספרי). דָּ"אַ, לָמָּה נֶאֱמַר יְצִיאַת מִצְרַיִם? אֲנִי הוּא שֶׁהִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְשֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר, אֲנִי הוּא עָתִיד לְהַבְחִין וְלִפְרַע מִן הַתּוֹלֶה קָלָא אִילָן בְּבִגְדּוֹ וְאוֹמֵר תְּכֵלֶת הִיא. וּמִיסּוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן הֶעְתַּקְתִּי: לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מְקוֹשֵׁשׁ לְפָרָשַׁת עֲ"זָ? לוֹמַר שֶׁהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת כְּעוֹבֵד עֲ"זָ, שֶׁאַף הִיא שְׁקוּלָה כְּכָל הַמִּצְוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּעֶזְרָא (נחמיה ט׳:י״ד)

"וְעַל הַר סִינַי יָרַדְתָּ וַתִּתֵּן לְעַמְּךָ תּוֹרָה וּמִצְוֹת וְאֶת שַׁבַּת קָדְשְׁךָ הוֹדַעְתָּ לָהֶם"; וְאַף פָּרָשַׁת צִיצִית לְכָךְ נִסְמְכָה לָאֵלּוּ לְפִי שֶׁאַף הִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי:
על כנפי בגדיהם. כְּנֶגֶד "וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים" (שמות יט, ד) ; עַל אַרְבַּע כְּנָפוֹת, וְלֹא בַּעֲלַת שָׁלֹשׁ וְלֹא בַּעֲלַת חָמֵשׁ, כְּנֶגֶד אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאֻלָּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִצְרַיִם (שמות ו') "וְהוֹצֵאתִי וְהִצַּלְתִּי וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי":
פתיל תכלת. עַל שֵׁם שִׁכּוּל בְּכוֹרוֹת — תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל שִׁכּוּל תִּכְלָא — וּמַכָּתָם הָיְתָה בַּלַּיְלָה, וְכֵן צֶבַע הַתְּכֵלֶת דּוֹמֶה לָרָקִיעַ הַמַּשְׁחִיר לְעֵת עֶרֶב; וּשְׁמוֹנָה חוּטִין שֶׁבָּהּ כְּנֶגֶד שְׁמוֹנָה יָמִים שֶׁשָּׁהוּ יִשְׂרָאֵל מְשֻׁעְבָּדִים מִמִּצְרַיִם עַד שֶׁאָמְרוּ שִׁירָה עַל הַיָּם:

Chapter 16

Verse 1

וַיִּקַּח קֹרַח. פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֶמְרָה בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא:
וַיִּקַּח קֹרַח. לָקַח אֶת עַצְמוֹ לִצַּד אֶחָד לִהְיוֹת נֶחְלָק מֵתּוֹךְ הָעֵדָה לְעוֹרֵר עַל הַכְּהֻנָּה, וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אֶנְקְלוֹס "וְאִתְפְּלֵג" — נֶחְלַק מִשְּׁאָר הָעֵדָה לְהַחֲזִיק בְּמַחֲלֹקֶת, וְכֵן "מַה יִּקַּח לִבֵּךְ" (איוב ט"ו) — לוֹקֵחַ אוֹתְךָ לְהַפְלִיגְךָ מִשְּׁאָר בְּנֵי אָדָם. דָּ"אֲ: וַיִּקַּח קֹרַח, מָשַׁךְ רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת שֶׁבָּהֶם בִּדְבָרִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "קַח אֶת אַהֲרֹן" (ויקרא ח'), "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים" (הושע י"ד):
בן יצהר בן קהת בן לוי. וְלֹא הִזְכִּיר "בֶּן יַעֲקֹב", שֶׁבִּקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִזָּכֵר שְׁמוֹ עַל מַחְלֹקְתָם, שֶׁנֶּאֱמַר "בִּקְהָלָם אַל תֵּחַד כְּבוֹדִי" (בראשית מ"ט), וְהֵיכָן נִזְכַּר שְׁמוֹ עַל קֹרַח? בְּהִתְיַחֲסָם עַל הַדּוּכָן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דהי"א ו') "בֶּן אֶבְיָסָף בֶּן קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי בֶּן יִשְׂרָאֵל":
דתן ואבירם. בִּשְׁבִיל שֶׁהָיָה שֵׁבֶט רְאוּבֵן שָׁרוּי בַּחֲנָיָתָם תֵּימָנָה שָׂכַן לִקְהָת וּבָנָיו הַחוֹנִים תֵּימָנָה, נִשְׁתַּתְּפוּ עִם קֹרַח בְּמַחֲלָקְתּוֹ — "אוֹי לָרָשָׁע אוֹי לִשְׁכֵנוֹ". וּמָה רָאָה קֹרַח לַחֲלֹק עִם מֹשֶׁה? נִתְקַנֵּא עַל נְשִׂיאוּתוֹ שֶׁל אֱלִיצָפָן בֶּן עֻזִּיאֵל, שֶׁמִּנָּהוּ מֹשֶׁה נָשִׂיא עַל בְּנֵי קְהָת עַל פִּי הַדִּבּוּר, אָמַר קֹרַח, אַחֵי אַבָּא אַרְבָּעָה הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ו') "וּבְנֵי קְהָת" וְגוֹ', עַמְרָם הַבְּכוֹר נָטְלוּ שְׁנֵי בָנָיו גְּדֻלָּה, אֶחָד מֶלֶךְ וְאֶחָד כֹּהֵן גָּדוֹל, מִי רָאוּי לִטֹּל אֶת הַשְּׁנִיָּה? לֹא אֲנִי שֶׁאֲנִי בֶּן יִצְהָר, שֶׁהוּא שְׁנִי לְעַמְרָם, וְהוּא מִנָּה נָשִׂיא אֶת בֶּן אָחִיו הַקָּטָן מִכֻּלָּם, הֲרֵינִי חוֹלֵק עָלָיו וּמְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו. מֶה עָשָׂה? עָמַד וְכָנַס ר"נ רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת — רֶבַע מִשֵּׁבֶט רְאוּבֵן שְׁכֵנָיו וְהֵם אֱלִיצוּר בֶּן שְׁדֵיאוּר וַחֲבֵרָיו וְכִיוֹצֵא בוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרִאֵי מוֹעֵד וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (במדבר א') "אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה" — וְהִלְבִּישָׁן טַלִּיתוֹת שְׁכֻלָּן תְּכֵלֶת, בָּאוּ וְעָמְדוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה, אָמְרוּ לוֹ טַלִּית שְׁכֻלָּהּ שֶׁל תְּכֵלֶת חַיֶּבֶת בְּצִיצִית אוֹ פְּטוּרָה? אָמַר לָהֶם חַיֶּבֶת, הִתְחִילוּ לִשְׂחֹק עָלָיו, אֶפְשָׁר טַלִּית שֶׁל מִין אַחֵר חוּט אֶחָד שֶׁל תְּכֵלֶת פּוֹטְרָהּ, זוֹ שֶׁכֻּלָּהּ תְּכֵלֶת לֹא תִפְטֹר אֶת עַצְמָהּ? (תנחומא)
בני ראובן. דָּתָן וַאֲבִירָם וְאוֹן בֶּן פֶּלֶת:

Verse 2

Verse 3

רב לכם. הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדַּאי לְקַחְתֶּם לְעַצְמְכֶם גְּדֻלָּה:
כלם קדשים. כֻּלָּם שָׁמְעוּ דְּבָרִים בְּסִינַי מִפִּי הַגְּבוּרָה
ומדוע תתנשאו. אִם לָקַחְתָּ אַתָּה מַלְכוּת, לֹא הָיָה לְךָ לִבְרֹר לְאָחִיךָ כְּהֻנָּה, לֹא אַתֶּם לְבַדְּכֶם שְׁמַעְתֶּם בְּסִינַי "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ", כָּל הָעֵדָה שָׁמְעוּ (שם)

Verse 4

וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו. מִפְּנֵי הַמַּחֲלֹקֶת, שֶׁכְּבָר זֶה בְּיָדָם סִרְחוֹן רִבִּיעִי, חָטְאוּ בָּעֵגֶל, "וַיִּחַר מֹשֶׁה" (שמות ל"ב), בַּמְּתָאוֹנְנִים, "וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה" (במדבר י"א), בַּמְּרַגְּלִים, "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם" (שם י"ד), בְּמַחֲלֹקֶתּוֹ שֶׁל קֹרַח נִתְרַשְּׁלוּ יָדָיו, מָשָׁל לְבֶן מֶלֶךְ שֶׁסָּרַח עַל אָבִיו, וּפִיֵּס עָלָיו אוֹהֲבוֹ פַּעַם וּשְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ, כְּשֶׁסָּרַח רְבִיעִית, נִתְרַשְּׁלוּ יְדֵי הָאוֹהֵב הַהוּא, אָמַר עַד מָתַי אַטְרִיחַ עַל הַמֶּלֶךְ? שֶׁמָּא לֹא יְקַבֵּל עוֹד מִמֶּנִּי (תנחומא):

Verse 5

בקר וידע וגו'. עַתָּה עֵת שִׂכְרוּת הוּא לָנוּ וְלֹא נָכוֹן לְהֵרָאוֹת לְפָנָיו, וְהוּא הָיָה מִתְכַּוֵּן
לִדְחוֹת שֶׁמָּא יַחְזְרוּ בָּהֶם (שם):
בקר וידע ה' את אשר לו. לַעֲבוֹדַת לְוָיָה:
ואת הקדוש. לְכְהֻנָּה:
והקריב. אוֹתָם אליו; וְהַתַּרְגּוּם מוֹכִיחַ כֵּן "וְיִקָּרֵב לָקֳדָמוֹהִי", "וְיִקָּרֵב לְשַׁמּוּשֵׁיהּ"; וּמִ"אֲ
בקר, אָ"ל מֹשֶׁה, גְּבוּלוֹת חָלַק הַקָּבָ"ה בְּעוֹלָמוֹ, יְכוֹלִים אַתֶּם לַהֲפֹךְ בֹּקֶר לְעֶרֶב? כֵּן תּוּכְלוּ
לְבַטֵּל אֶת זוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד" (בראשית א'), כָּךְ "וַיִּבָּדֵל אַהֲרֹן
לְהַקְדִּישׁוֹ" וְגוֹ' (דהי"א כ"ג):

Verse 6

זאת עשו קחו לכם מחתות. מָה רָאָה לוֹמַר לָהֶם כָּךְ? אָמַר לָהֶם, בְּדַרְכֵי הַגּוֹיִם יֵשׁ
נִימּוּסִים הַרְבֵּה וְכוּמָרִים הַרְבֵּה וְכֻלָּם (אֵין) מִתְקַבְּצִים בְּבַיִת אֶחָד, אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא ה'
אֶחָד, אָרוֹן אֶחָד, וְתוֹרָה אַחַת וּמִזְבֵּחַ אֶחָד וְכֹהֵן גָּדוֹל אֶחָד, וְאַתֶּם ר"ן אִישׁ מְבַקְּשִׁים
כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה, אַף אֲנִי רוֹצֶה בְכָךְ, הֵא לָכֶם תַּשְׁמִישׁ חָבִיב מִכֹּל, הִיא הַקְּטֹרֶת הַחֲבִיבָה מִכָּל
הַקָּרְבָּנוֹת, וְסַם הַמָּוֶת נִתַּן בְּתוֹכוֹ, שֶׁבּוֹ נִשְׂרְפוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא, לְפִיכָךְ הִתְרָה בָהֶם וְהִיא
הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקָּדוֹשׁ — כְּבָר הוּא בְּקֶדֶשְׁתוֹ, וְכִי אֵין אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁמִּי שֶׁיִּבָּחֵר
הוּא הַקָּדוֹשׁ? אֶלָּא אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, הֲרֵינִי אוֹמֵר לָכֶם, שֶׁלֹּא תִּתְחַיְּבוּ, מִי שֶׁיִּבָּחֵר בּוֹ יֵצֵא
חַי וְכֻלְּכֶם אוֹבְדִין (תנחומא):
מחתות. כֵּלִים שֶׁחוֹתִין בָּהֶם גֶּחָלִים וְיֵשׁ לָהֶם בֵּית יָד:

Verse 7

רב לכם בני לוי. דָּבָר גָּדוֹל אָמַרְתִּי לָכֶם; וְלֹא טִפְּשִׁים הָיוּ, שֶׁכָּךְ הִתְרָה בָהֶם וְקִבְּלוּ
עֲלֵיהֶם לְקָרֵב? הֵם חָטְאוּ עַל נַפְשׁוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר "אֵת מַחְתּוֹת חַטָּאֵי הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם" (במדבר
י"ז:ג'), וְקֹרַח שֶׁפִּקֵּחַ הָיָה מָה רָאָה לִשְׁטוֹת זֶה? עֵינוֹ הִטְעָתוּ, רָאָה שַׁלְשֶׁלֶת גְּדוֹלָה יוֹצְאָה
מֵמֶּנּוּ — שְׁמוּאֵל שֶׁשָּׁקוּל כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן — אָמַר בְּשָׁבִילוֹ אֲנִי נִמְלָט, וְכ"ד מִשְׁמָרוֹת
עוֹמְדוֹת לְבָנָיו בָּנָיו, כֻּלָּם מִתְנַבְּאִים בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל אֵלֶּה בָּנִים לְהֵימָן" (דברי
הימים א כ"ה ה'), אָמַר אֶפְשָׁר כָּל הַגְּדֻלָּה הַזֹּאת עֲתִידָה לַעֲמֹד מֵמֶּנִּי וַאֲנִי אֶדּוֹם? לְכָךְ
נִשְׁתַּתֵּף לָבֹא לְאוֹתָהּ חֲזָקָה, שֶׁשָּׁמַע מִפִּי מֹשֶׁה שֶׁכֻּלָּם אוֹבְדִים וְאֶחָד נִמְלָט, "אֲשֶׁר יִבְחַר ה'
הוּא הַקָּדוֹשׁ" — טָעָה וְתָלָה בְּעַצְמוֹ, וְלֹא רָאָה יָפֶה, לְפִי שֶׁבָּנָיו עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, וּמֹשֶׁה הָיָה
רוֹאֶה. — תַּנְחוּמָא:
רב לכם. דָּבָר גָּדוֹל נִטַּלְתֶּם בְּעַצְמְכֶם לַחֲלֹק עַל הַקָּבָ"ה:

Verse 8

ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי. הִתְחִיל לְדַבֵּר עִמּוֹ בִּדְבָרִים רַכִּים, כֵּיוָן שֶׁרָאָהוּ
קָשֶׁה עֹרֶף, אָמַר עַד שֶׁלֹּא יִשְׁתַּתְּפוּ שְׁאָר הַשְּׁבָטִים וְיֹאבְדוּ עִמּוֹ, אֲדַבֵּר גַּם אֶל כֻּלָּם, הִתְחִיל
נִשְׁתַּתֵּף לָבֹא לְאוֹתָהּ חֲזָקָה, שֶׁשָּׁמַע מִפִּי מֹשֶׁה שֶׁכֻּלָּם אוֹבְדִים וְאֶחָד נִמְלָט, "אֲשֶׁר יִבְחַר ה'
הוּא הַקָּדוֹשׁ" — טָעָה וְתָלָה בְּעַצְמוֹ, וְלֹא רָאָה יָפֶה, לְפִי שֶׁבָּנָיו עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, וּמֹשֶׁה הָיָה
רוֹאֶה. — תַּנְחוּמָא:
רב לכם. דָּבָר גָּדוֹל נִטַּלְתֶּם בְּעַצְמְכֶם לַחֲלֹק עַל הַקָּבָ"ה:

Verse 9

ולעמד לפני העדה. לָשִׁיר עַל הַדּוּכָן:

Verse 10

ויקרב אתך. לְאוֹתוֹ שֵׁרוּת שֶׁהִרְחִיק מִמֶּנּוּ שְׁאָר עֲדַת יִשְׂרָאֵל:

Verse 11

לכן. בְּשָׁבִיל כָּךְ אתה וכל עדתך הנעדים אִתְּךָ עַל ה', כִּי בְּשָׁלִיחוּתוֹ עָשִׂיתִי לָתֵת כְּהֻנָּה
לְאַהֲרֹן, וְלֹא לָנוּ הוּא הַמַּחֲלֹקֶת הַזֶּה (שם):

Verse 12

וישלח משה וגו'. מִכָּאן שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין בְּמַחֲלֹקֶת, שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְחַזֵּר אַחֲרֵיהֶם לְהַשְׁלִימָם
בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם (סנהדרין ק"י):
לא נעלה. פִּיהֶם הִכְשִׁילָם, שֶׁאֵין לָהֶם אֶלָּא יְרִידָה:

Verse 13

Verse 14

ותתן לנו. הַדָּבָר מוּסָב עַל "לֹא" הָאָמוּר לְמַעְלָה, כְּלוֹמַר לֹא הֵבִיאוֹתָנוּ וְלֹא נָתַתָּ לָנוּ נַחֲלַת שָׂדֶה וָכֶרֶם; אָמַרְתָּ לָנוּ "אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ טוֹבָה" וְגוֹ' (שמות ג'), מִשָּׁם הוֹצֵאתָנוּ, וְלֹא אֶל אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הֲבִיאֹתָנוּ, אֶלָּא גָּזַרְתָּ עָלֵינוּ לַהֲמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר, שֶׁאָמַרְתָּ לָנוּ "בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִּגְרֵיכֶם" (במדבר י"ד):
העיני האנשים ההם תנקר וגו'. אֲפִלּוּ אַתָּה שׁוֹלֵחַ לְנַקֵּר אֶת עֵינֵינוּ אִם לֹא נַעֲלֶה אֵלֶיךָ, לֹא נַעֲלֶה:
האנשים ההם. כְּאָדָם הַתּוֹלֶה קְלָלָתוֹ בַּחֲבֵרוֹ:

Verse 15

וי׳ח למשה מאד. נִצְטַעֵר עַד לְמְאֹד:
אל תפן אל מנחתם. לְפִי פְּשׁוּטוֹ הַקְּטֹרֶת שֶׁהֵם מַקְרִיבִין לְפָנֶיךָ מָחָר אַל תִּפֶן אֵלֵיהֶם; וּמִדְרָשׁוֹ: אָמַר, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֵלֶק בִּתְמִידֵי צִבּוּר, אַף חֶלְקָם לֹא יְקֻבַּל לְפָנֶיךָ (תנחומא):
לְרָצוֹן, תַּנְּחֵנוּ הָאֵשׁ וְלֹא תֹאכְלֵנוּ:
לא חמור אחד מהם נשאתי. לֹא חֲמוֹרוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם נָטַלְתִּי. אֲפִלּוּ כְּשֶׁהָלַכְתִּי מִמְּדְיָן לְמִצְרַיִם וְהִרְכַּבְתִּי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנַי עַל הַחֲמוֹר, וְהָיָה לִי לְטַל אוֹתוֹ הַחֲמוֹר מִשֶּׁלָּהֶם, לֹא נָטַלְתִּי אֶלָּא מִשֶּׁלִּי; וְתַ"אֵ "שְׁאֵרִית", לְשׁוֹן אֲרַמִּי כָּךְ נִקְרֵאת אַנְגַרְיָא שֶׁל מֶלֶךְ "שַׁחֲוָר":

Verse 16

והם. עֲדָתְךָ:

Verse 17

והקרבתם איש מחתתו. הַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ שֶׁבָּכֶם:

Verse 18

Verse 19

ויקהל עליהם קרח. בִּדְבָרֵי לָצוּת, כָּל הַלַּיְלָה הַהוּא הָלַךְ אֵצֶל הַשָּׂטָנִים וּפִתָּה אוֹתָם — "כִּסְבוּרִין אַתֶּם שֶׁעָלַי לְבַדִּי אֲנִי מַקְפִּיד? אֵינִי מַקְפִּיד אֶלָּא בְּשִׁבִּיל כֻּלְּכֶם, אֲלוּ בָאִין וְנוֹטְלִין כָּל הַגְּדֻלּוֹת, לוֹ הַמַּלְכוּת וּלְאָחִיו הַכְּהֻנָּה" עַד שֶׁנִּתְפַּתּוּ כֻּלָּם (שם):
וירא כבוד ה'. בָּא בְּעַמּוּד עָנָן:

Verse 20

Verse 21

Verse 22

אל אלהי הרוחת. יוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת; אֵין מִדָּתְךָ כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁפָּרְחָה עָלָיו מִקְצָת מְדִינָה, אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי חַטָּא, לְפִיכָךְ כְּשֶׁהוּא כוֹעֵס נִפְרָע מִכֻּלָּם, אֲבָל אַתָּה, לְפָנֶיךָ גְּלוּיוֹת כָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת וְיוֹדֵעַ אַתָּה מִי חַטָּא (שם):
האיש אחד. הוּא חַטָּא וְאַתָּה עַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצֹף; אָמַר הַקָּבָ"ה, יָפֶה אָמַרְתֶּם, אֲנִי יוֹדֵעַ וּמוֹדִיעַ מִי חָטָא וּמִי לֹא חָטָא (שם):

Verse 23

Verse 24

כְּתַרְגּוּמוֹ, הִסְתַּלְּקוּ מִסְּבִיבוֹת מִשְׁכַּן קֹרַח העלו:

Verse 25

וַיָּקָם מֹשֶׁה. כְּסָבוּר שֶׁיִּשְׁאוּ לוֹ פָּנִים וְלֹא עָשׂוּ:

Verse 26

Verse 27

וַיִּתְיַצְּבוּ אַרְבָּעִים יוֹם" (תנחומא) דְּגָלְיָת (שמואל א י"ז) "יצאו נצבים. בְּקוֹמָה זְקוּפָה — לְחָרֵף וּלְגַדֵּף, כְּמוֹ
וְנָשִׁים וּבָנִיהֶם וְטַפָּם. בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשָׁה הַמַּחֲלֹקֶת, שֶׁהֲרֵי בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה אֵין
עוֹנְשִׁין אֶלָּא עַד שָׁלֹשׁ שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת, וּבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה עַד עֶשְׂרִים שָׁנָה, וְכָאן אָבְדוּ
אַף יוֹנְקֵי שָׁדַיִם (שם):

Verse 28

לעשות את כל המעשים האלה. שֶׁעָשִׂיתִי עַל פִּי הַדִּבּוּר, לָתֵת לְאַהֲרֹן כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה וּבָנָיו
סְגָנֵי כְהֻנָּה, וֶאֱלִיצָפָן נְשִׂיא הַקְּהָתִי:

Verse 29

לא ה' שלחני. אֶלָּא אֲנִי עָשִׂיתִי הַכֹּל מִדַּעְתִּי, וּבְדִין הוּא חוֹלֵק עָלַי:

Verse 30

ואם בריאה. חֲדָשָׁה:
יברא ה'. לְהָמִית אוֹתָם בְּמִיתָה שֶׁלֹּא מֵת בָּהּ אָדָם עַד הֵנָּה, וּמַה הִיא הַבְּרִיאָה?
ופצתה האדמה את פיה וְתִבְלָעֵם, אָז וידעתם כי נאצו הֵם אֶת הַקָּבָ"ה, וַאֲנִי מִפִּי הַגְּבוּרָה
אָמַרְתִּי; וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ: וְאִם בְּרִיאָה פֶּה לָאָרֶץ מִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית מוּטָב, וְאִם לָאו
יִבְרָא ה' (סנהדרין ק"י):

Verse 31

Verse 32

Verse 33

Verse 34

נָסוּ לְקוֹלָם. בְּשֶׁבִּיל הַקּוֹל הַיּוֹצֵא עַל בִּלְעָם:

Chapter 17

Verse 1

Verse 2

ואת האש. שֶׁבְּתוֹךְ הַמַּחְתּוֹת:
זרה הלאה. לָאָרֶץ מֵעַל הַמַּחְתּוֹת:
כי קדשו. הַמַּחְתּוֹת וַאֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, שֶׁהֲרֵי עֲשָׂאוּם כְּלֵי שָׁרֵת:

Verse 3

החטאים האלה בנפשתם. שֶׁנַּעֲשׂוּ פוֹשְׁעִים בְּנַפְשׁוֹתָם, שֶׁנֶּחְלְקוּ עַל הַקָּבָ"ה:
רקעי. רְדוּדִין:
פחים. טַסִּים מְרֻדָּדִין, טינד"ש בלעז:
צפוי למזבח. לְמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת:
ויהיו לאות. לְזִכָּרוֹן — שֶׁיֹּאמְרוּ, אֵלּוּ הָיוּ מֵאוֹתָן שֶׁנֶּחְלְקוּ עַל הַכְּהֻנָּה וְנִשְׂרְפוּ:

Verse 4

וירקעום. איטינ"דריש בְּלַעַז:

Verse 5

ולא יהיה כקרח. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְקֹרַח:
כאשר דבר ה' ביד משה לו. כְּמוֹ עָלָיו — עַל אַהֲרֹן דִּבֶּר אֶל מֹשֶׁה שֶׁיִּהְיֶה הוּא וּבָנָיו כֹּהֲנִים, לְפִיכָךְ "לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן" וְגוֹ'; וְכֵן כָּל לִי וְלוֹ וְלָהֶם הַסְּמוּכִים אֵצֶל דִּבּוּר, פִּתְרוֹנָם כְּמוֹ עַל. וּמִדָּרְשׁוֹ — עַל קֹרַח, וּמַהוּ "בְּיַד מֹשֶׁה" וְלֹא כָּתַב "אֶל מֹשֶׁה"? רֶמֶז לַחוֹלְקִים עַל הַכְּהֻנָּה שֶׁלּוֹקִין בְּצָרַעַת כְּמוֹ שֶׁלָּקָה מֹשֶׁה בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג" (שמות ד'), וְעַל כֵּן לָקָה עֻזִּיָּהוּ בְּצָרַעַת (דברי הימים ב' כ"ו):

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

וכפר עליהם. רָז זֶה מָסַר לוֹ מַלְאַךְ הַמָּוֶת כְּשֶׁעָלָה לָרָקִיעַ, שֶׁהַקְּטֹרֶת עוֹצֶר הַמַּגֵּפָה, כְּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף פ"ט):

Verse 12

Verse 13

ויעמד בין המתים וגו'. אָחַז אֶת הַמַּלְאָךְ וְהֶעֱמִידוֹ עַל כָּרְחוֹ, אָמַר לוֹ הַמַּלְאָךְ, הַנַּח לִי לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתִי, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה צִוַּנִי לְעַכֵּב עַל יָדְךָ, אָמַר לוֹ אֲנִי שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם וְאַתָּה שְׁלוּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, אָמַר לוֹ אֵין מֹשֶׁה אוֹמֵר כְּלוּם מִלִּבּוֹ אֶלָּא מִפִּי הַגְּבוּרָה, אִם אֵין אַתָּה מַאֲמִין, הֲרֵי הַקָּבָ"ה וּמֹשֶׁה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, בֹּא עִמִּי וּשְׁאַל, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר וישב אהרן אל משה; דָּ"אַ, לָמָּה בַקְּטֹרֶת? לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְלִיזִים וּמְרַגְּנִים אַחַר הַקְּטֹרֶת לוֹמַר סַם הַמָּוֶת הוּא — עַל יָדוֹ מֵתוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא, עַל יָדוֹ נִשְׂרְפוּ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ — אָמַר הַקָּבָ"ה, תִּרְאוּ שֶׁעוֹצֵר מַגֵּפָה הוּא וְהַחֵטְא הוּא הַמֵּמִית (מכילתא שמות י"ז):

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

Verse 18

כי מטה אחד. אַע"פ שֶׁחִלְּקִתִּים לִשְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת, מִשְׁפַּחַת כְּהֻנָּה לְבַד וּלְוִיָּה לְבַד, מִכָּל מָקוֹם שֵׁבֶט אֶחָד הוּא:

Verse 19

Verse 20

והשכתי. כְּמוֹ "וַיָּשֹׂכוּ הַמָּיִם" (בראשית ח'), "וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה" (אסתר ז'):

Verse 21

בתוך מטותם. הִנִּיחַ בָּאֶמְצַע, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, מִפְּנֵי שֶׁהִנִּיחוֹ בְצַד שְׁכִינָה פָּרַח (תנחומא אחרי מות):

Verse 22

Verse 23

ויצא פרח. כְּמַשְׁמָעוֹ:
צִיץ. הוּא חֲנָטַת הַפְּרִי כְּשֶׁהַפֶּרַח נוֹפֵל:
ויגמל שקדים. כְּשֶׁהֵכִּיר הַפְּרִי הֱיֶה, לְשׁוֹן "וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמֵל" (בראשית כ"א), וְלָשׁוֹן זֶה מָצוּי בִּפְרִי הָאִילָן, כְּמוֹ "וּבֹסֶר גֹּמֵל יִהְיֶה נִצָּה" (ישעיהו י"ח), וְלָמָּה שְׁקֵדִים? הוּא הַפְּרִי הַמְמַהֵר לְהַפְרִיחַ מִכָּל הַפֵּרוֹת, אַף הַמְעוֹרֵר עַל הַכְּהֻנָּה פֶּרְעָנוּתוֹ מְמַהֶרֶת לָבֹא, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּעֻזָּיָהוּ "וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ" (דברי הימים ב' כ"ו); תַּרְגּוּמוֹ "וְכָפִית שִׁגְדִּין", כְּמִין אֶשְׁכּוֹל שְׁקֵדִים יַחַד כְּפוּתִים זֶה עַל זֶה:

Verse 24

Verse 25

למשמרת לאות. לְזִכָּרוֹן שֶׁבָּחַרְתִּי בְּאַהֲרֹן לְכֹהֵן וְלֹא יִלּוֹנוּ עוֹד עַל הַכְּהֻנָּה:
ותכל תלונתם. כְּמוֹ וּתְכַלֶּה תְּלֻנּוֹתָם; לָשׁוֹן זֶה שֵׁם מִפְעָל יָחִיד לְשׁוֹן נְקֵבָה, כְּמוֹ תְּלֻנָּתָם,
מרמור"יש בלעז; וְיֵשׁ חִלּוּק בֵּין תְּלֻנּוֹתָם לִתְלֻנָּתָם, תְּלֻנָּתָם תְּלֻנָּה אַחַת, תְּלֻנּוֹתָם שֵׁם דָּבָר
בִּלְשׁוֹן יָחִיד וַאֲפִלּוּ הֵם תְּלֻנּוֹת הַרְבֵּה:

Verse 26

Verse 27

Verse 28

כל הקרב הקרב וגו'. אֵין אֲנִי יְכוֹלִין לִהְיוֹת זְהִירִין בְּכָךְ, כֻּלָּנוּ רַשָּׁאִין לְהִכָּנֵס לַחֲצַר
אֹהֶל מוֹעֵד, וְאֶחָד שֶׁיַּקְרִיב עַצְמוֹ יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ וְיִכָּנֵס לְתוֹךְ אֹהֶל מוֹעֵד יָמוּת:
האם תמנו לגוע. שֶׁמָּא הֶפְקֵרְנוּ לְמִיתָה?:

Chapter 18

Verse 1

ויאמר ה' אל אהרן. לְמֹשֶׁה אָמַר שֶׁיֹּאמַר לְאַהֲרֹן, לְהַזְהִירוֹ עַל תַּקָּנַת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ
לַמִּקְדָּשׁ:
אתה ובניך ובית אביך. הֵם בְּנֵי קְהָת אֲבִי עִמְרָם:
תשאו את עון המקדש. עֲלֵיכֶם אֲנִי מַטִּיל עֹנֶשׁ הַזָּרִים שֶׁיֶּחֶטְאוּ בְּעִסְקֵי הַדְּבָרִים הַמְקֻדָּשִׁים
הַמְסוּרִים לָכֶם, הוּא הָאֹהֶל וְהָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ — אַתֶּם תֵּשְׁבוּ וְתַזְהִירוּ עַל כָּל זָר
הַבָּא לִגַּע:
ואתה ובניך. הַכֹּהֲנִים:
תשאו את עון כהנתכם. שֶׁאֵינָהּ מְסוּרָה לַלְוִיִּם, וְתַזְהִירוּ הַלְוִיִּם הַשּׁוֹגְגִים שֶׁלֹּא יִגְּעוּ
אֲלֵיכֶם בַּעֲוֹנַתְכֶם:

Verse 2

וגם אחיך. בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי:
וילוו. וְיִתְחַבְּרוּ אֲלֵיכֶם, לְהַזְהִיר גַּם אֶת הַזָּרִים מִלִּקְרַב אֲלֵיהֶם:
וישרתוך. בִּשְׁמִירַת הַשְּׁעָרִים וּלְמִנּוֹת מֵהֶם גִּזְבָּרִין וַאֲמַרְכְּלִין (ספרי):

Verse 3

Verse 4

וזר לא יקרב אליכם. אֶתְכֶם אֲנִי מַזְהִיר עַל כָּךְ:

Verse 5

ולא יהיה עוד קצף. כְּמוֹ שֶׁהָיָה כְּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י"ז) "כִּי יָצָא הַקֶּצֶף" (ספרי):

Verse 6

לכם מתנה נתנים. יָכוֹל לַעֲבוֹדַתְכֶם שֶׁל הֶדְיוֹט, תַּ"ל "לַה'", כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ לְמַעְלָה, לִשְׁמֹר מִשְׁמֶרֶת גִּזְבָּרִיו וַאֲמַרְכָּלִיו:

Verse 7

עבדת מתנה. בְּמַתָּנָה נְתַתִּיהָ לָכֶם:

Verse 8

ואני הנה נתתי לך. בְּשִׁמְחָה, לְשׁוֹן שִׂמְחָה הוּא זֶה, כְּמוֹ "הִנֵּה הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ" (שמות ד'); מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנָּתַן שָׂדֶה לְאוֹהֲבוֹ, וְלֹא כָתַב וְלֹא חָתַם וְלֹא הֶעֱלָה בָּעַרְכָּאִין, בָּא אֶחָד וְעִרְעֵר עַל הַשָּׂדֶה, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה יָבֹא וְיַעֲרֵעַר לְנֶגְדֶּךָ, הָרֵינִי כוֹתֵב וְחוֹתֵם לְךָ וּמַעֲלֶה בָּעַרְכָּאִין, אַף כָּאן, לְפִי שֶׁבָּא קֹרַח וְעִרְעֵר כְּנֶגֶד אַהֲרֹן עַל הַכְּהֻנָּה, בָּא הַכָּתוּב וְנָתַן לוֹ כ"ד מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה בִּבְרִית מֶלַח עוֹלָם, וְלְכָךְ נִסְמְכָה פָּרָשָׁה זוֹ לְכָאן (ספרי):
משמרת תרומתי. שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְשָׁמְרָן בְּטָהֳרָה:
למשחה. לְגֻדֻּלָּה (שם):

Verse 9

מן האש. לְאַחַר הַקְּטֹרֶת הָאֵשִׁים:
כל קרבנם. כְּגוֹן זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר:
מנחתם חטאתם ואשמתם. כְּמַשְׁמָעוֹ:
אשר ישיבו לי. זֶה גֵּזֶל הַגֵּר (שם; זבחים מ"ד)

Verse 10

בקדש הקדשים תאכלנו וגו'. לְמֵד עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁאֵין נֶאֱכָלִין אֶלָּא בָּעֲזָרָה לִזְכְרֵי כְהֻנָּה:

Verse 11

תרומת מתנם. הַמּוּרָם מִן הַתּוֹדָה וּמֵהַשְּׁלָמִים וּמֵאֵיל נָזִיר:
לכל תנופת. שֶׁהֲרֵי אֵלּוּ טְעוּנִין תְּנוּפָה:
כל טהור. וְלֹא טְמֵאִים; דָּ"אַ: כָּל טָהוֹר לְרַבּוֹת אִשְׁתּוֹ:

Verse 12

ראשיתם. הִיא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה:

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

Verse 18

כחזה התנופה וכשוק הימין. שֶׁל שְׁלָמִים שֶׁנֶּאֱכָלִין לַכֹּהֲנִים וְלִנְשֵׁיהֶם לִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם
לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, אַף הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד
לך יהיה. בָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלִמֵּד, וְהוֹסִיף לְךָ הַכָּתוּב הֲוָיָה אַחֶרֶת, שֶׁלֹּא תֹאמַר, כְּזֶה
וְשׁוֹק שֶׁל תּוֹדָה שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לְיוֹם וָלַיְלָה (זבחים נ"ז):

Verse 19

כל תרומת הקדשים. מֵחְבָתָהּ שֶׁל פָּרָשָׁה זוֹ כְּלָלָהּ בַּתְּחִלָּה וּכְלָלָהּ בַּסּוֹף וּפָרַט בָּאֶמְצַע (עי'
ספרי):
ברית מלח עולם. כָּרַת בְּרִית עִם אַהֲרֹן בְּדָבָר הַבָּרִיא וּמִתְקַיֵּם וּמַבְרִיא אֶת אֲחֵרִים (שם):
ברית מלח. כַּבְּרִית הַכְּרוּתָה לַמֶּלַח שֶׁאֵינוֹ מַסְרִיחַ לְעוֹלָם:

Verse 20

וחלק לא יהיה לך בתוכם. אַף בַּבְּזָה (שם):

Verse 21

Verse 22

Verse 23

והם. הַלְוִיִּם — יִשְׂאוּ עֲוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲלֵיהֶם לְהַזְהִיר הַזָּרִים מִגֶּשֶׁת אֲלֵיהֶם:

Verse 24

אשר ירימו לה' תרומה. הַכָּתוּב קָרָאוֹ תְּרוּמָה עַד שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר:

Verse 25

Verse 26

Verse 27

ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁלָּכֶם אֲסוּרָה לְזָרִים וְלִטְמֵאִין,
וְחַיָּבִין עָלֶיהָ מִיתָה וְחֹמֶשׁ כִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה שֶׁנִּקְרֵאת רֵאשִׁית דָּגָן מִן הַגֹּרֶן
וכמלאה מן היקב. תְּרוּמַת תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר הַנִּטֶּלֶת מִן הַיְקָבִים
מלאה. לְשׁוֹן בִּשּׁוּל — תְּבוּאָה שֶׁנִּתְמַלְּאַת
יקב. הוּא הַבּוֹר שֶׁלְּפָנֵי הַגַּת שֶׁהַיַּיִן יוֹרֵד לְתוֹכוֹ, וְכָל לְשׁוֹן יֶקֶב חֲפִירַת קַרְקַע הוּא,
וְכֵן "וְיִקְבֵי הַמֶּלֶךְ" (זכריה י"ד), הוּא יָם אוֹקְיָנוֹס, חֲפִירָה שֶׁחָפַר מַלְכוֹ שֶׁל עוֹלָם:

Verse 28

כן תרימו גם אתם. כְּמוֹ שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְרִימִים מִגָּרְנָם וּמִיְּקִבֵיהֶם, תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם מִמַּעֲשֵׂר
שֶׁלָּכֶם, כִּי הוּא נַחֲלַתְכֶם:

Verse 29

מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת ה'. בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאִם הִקְדִּים לֵוִי
אֶת הַכֹּהֵן בַּכְּרִי וְקִבֵּל מַעְשְׂרוֹתָיו קֹדֶם שֶׁיִּטֹּל כֹּהֵן תְּרוּמָה גְּדוֹלָה מִן הַכְּרִי, צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ

הַלָּוִי מִן הַמַּעֲשֵׂר תְּחִלָּה אֶחָד מֵהֶמְשִׁים לִתְרוּמָה גְּדוֹלָה, וְיַחֲזֹר וְיַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר
(ספרי):

Verse 30

בהרימכם את חלבו ממנו. לְאַחַר שֶׁתָּרִימוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר מִמֶּנּוּ:
ונחשב המותר לַלְוִיִּם חֻלִּין גְּמוּרִין:
כתבואת גרן לישראל, שֶׁלֹּא תֹאמַר הוֹאִיל וּקְרָאוֹ הַכָּתוּב תְּרוּמָה — שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי אֶת מַעְשַׂר
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה' תְּרוּמָה" — יָכוֹל יְהֵא כֻּלּוֹ אָסוּר, תַּ"ל "וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם
כִּתְבוּאַת גֹּרֶן", מַה שֶּׁל יִשְׂרָאֵל חֻלִּין, אַף שֶׁל לֵוִי חֻלִּין (עי' ספרי):

Verse 31

בכל מקום. אֲפִלּוּ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת (שם):

Verse 32

ולא תשאו עליו חטא וגו'. הָא אִם לֹא תָרִימוּ תִּשְׂאוּ חֵטְא:
ולא תמותו. הָא אִם תְּחַלְּלוּ תָּמוּתוּ:

Chapter 19

Verse 1

Verse 2

זאת חקת התורה. לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל, לוֹמַר מַה הַמִּצְוָה הַזֹּאת
וּמַה טַּעַם יֵשׁ בָּהּ? לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ חֻקָּה — גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ
(יומא ס"ז):
ויקחו אליך. לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל שְׁמְךָ — פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר:
אדמה תמימה. שֶׁתְּהֵא תְּמִימָה בְּאַדְמִימוּת, שֶׁאִם הָיוּ בָהּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת פְּסוּלָה (פרה
פ"ב):

Verse 3

אלעזר. מִצְוָתָהּ בַּסְּגָן (ספרי):
אל מחוץ למחנה. חוּץ לְשָׁלוֹשׁ מַחֲנוֹת:
ושחט אתה לפניו. זָר שׁוֹחֵט וְאֶלְעָזָר רוֹאֶה (שם; יומא מ"ב):

Verse 4

אל נכח פני אהל מועד. עוֹמֵד בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם וּמִתְכַּוֵּן וְרוֹאֶה פְּתִחוֹ שֶׁל הֵיכָל
בְּשָׁעַת הַזָּאַת הַדָּם (ספרי; זבחים ק"ה):

Verse 5

Verse 6

Verse 7

אל המחנה. לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, שֶׁאֵין טָמֵא מְשֻׁלָּח חוּץ לִשְׁתֵּי מַחֲנוֹת אֶלָּא זָב וּבַעַל קֶרִי וּמְצֹרָע
(עי' פסחים ס"ז):

וטמא הכהן עד הערב. סָרְסֵהוּ וְדָרְשֵׁהוּ — וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְאַחַר יָבֹא אֶל הַמַּחֲנֶה:

Verse 8

Verse 9

והניח מחוץ למחנה. לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים מְחֻלָּקִים, אֶחָד נָתַן בְּהַר הַמִּשְׁחָה, וְאֶחָד מִתְחַלֵּק לְכָל הַמִּשְׁמָרוֹת, וְאֶחָד נָתַן בַּחֵיל (ספרי; פרה פ"ג), זֶה שֶׁל מִשְׁמָרוֹת הָיָה חוּץ לָעֲזָרָה, לִטֹּל מִמֶּנּוּ בְּנֵי הָעֲיָרוֹת וְכָל הַצְּרִיכִין לְטָהֵר, וְזֶה שֶׁבְּהַר הַמִּשְׁחָה כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת מְקֻדָּשִׁין הֵימֶנָּה, וְזֶה שֶׁבַּחֵיל נָתוּן לְמִשְׁמֶרֶת מִגְזֶרֶת הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר והיתה לעדת בני ישראל למשמרת:
למי נדה. לְמֵי חַזָּיָה, כְּמוֹ "וַיַּדּוּ אֶבֶן בִּי" (איכה ג'), "לְיַדּוֹת אֶת קַרְנוֹת הַגּוֹיִם" (זכריה ב'), לְשׁוֹן זְרִיקָה:
חטאת הוא. לְשׁוֹן חִטּוּי, כְּפְשׁוּטוֹ, וּלְפִי הִלְכוֹתָיו קְרָאָהּ הַכָּתוּב חַטָּאת, לוֹמַר שֶׁהִיא כְּקֻדָּשִׁים לַאֲסֹר בַּהֲנָאָה (עי' ספרי; מנחות נ"א):

Verse 10

Verse 11

Verse 12

הוא יתחטא בו. בָּאֵפֶר הַזֶּה:

Verse 13

במת בנפש. וְאֵי זֶה מֵת? שֶׁל נֶפֶשׁ הָאָדָם, לְהוֹצִיא נֶפֶשׁ בְּהֵמָה שֶׁאֵין טֻמְאָתָהּ צְרִיכָה הַזָּאָה; דְּ"אַ, בנפש זו רְבִיעִית דָּם (חולין ע"ב):
את משכן ה' טמא. אִם נִכְנַס לָעֲזָרָה אֲפִלּוּ בִּטְבִילָה בְּלֹא הַזָּאַת שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי עוד טמאתו בו, אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל:

Verse 14

כל הבא אל האהל. בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ:

Verse 15

וכל כלי פתוח. בִּכְלִי חֶרֶס הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאֵין מְקַבֵּל טֻמְאָה מִגַּבּוֹ אֶלָּא מִתּוֹכוֹ, לְפִיכָךְ אִם אֵין מְגוּפַּת צְמִידָתוֹ פְּתוּלָה עָלָיו יָפֶה בְּחִבּוּר, טָמֵא הוּא, הָא אִם יֵשׁ צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָהוֹר (שם כ"ה):
פתיל. לְשׁוֹן מְחֻבָּר בִּלְשׁוֹן עֲרָבִי, וְכֵן (בראשית ל') "נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי" — נִתְחַבַּרְתִּי עִם אֲחוֹתִי:

Verse 16

על פני השדה. רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לְרַבּוֹת גּוֹלֵל וְדוֹפֵק (ספרי; חולין ע"ב). וּפְשׁוּטוֹ — עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, שֶׁאֵין שָׁם אֹהֶל, מְטַמֵּא הַמֵּת שָׁם בִּנְגִיעָה:

Verse 17

Verse 18

Verse 19

וחטאו ביום השביעי. הוא גמר טהרתו (עי' ספרי):

Verse 20

ואיש אשר יטמא וגו'. אם נאמר מקדש למה נאמר מכאן? כו' כדאיתא בשבועות (דף ט"ז):

Verse 21

ומזה מי הנדה. רבותינו אמרו שהמזה טהור, וזה בא ללמד שהנוגע מי חטאת טמא טמאה חמורה לטמא בגדים שעליו, מה שאין כן בנוגע, וזה שהוציא בלשון "מזה", לומר לך שאינן מטמאין עד שיהא בהן שיעור הזאה (נדה ט'):
והנגע, יטמא. ואין טעון כיבוס בגדים:

Verse 22

וכל אשר יגע בו הטמא. הזה שנטמא במת, יטמא:
והנפש הנגעת בו: בטמא מת:
תטמא עד הערב. כאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה, ונוגע בו אב הטומאה ומטמא אדם; וזה פרושה לפי מאמרם וחכוחיה. ומ"א העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן וזהו ויקחו אליך. משלהם, כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל משלהם, כך יביאו זו לכפרה משלהם: [רש"י בשם ר' משה הדרשן]
פרה אדמה. מאל לבן שפה שטנף פלטין של מלך, אמרו תבא פרה ותכפר על העגל (תנחומא): [רש"י בשם ר' משה הדרשן]
אדמה. על שם "אם יאדימו כתולע" (ישעיהו א'), שהחטא קרוי אדם: [רש"י בשם ר' משה הדרשן]
תמימה. על שם ישראל שהיו תמימים, ונעשו בו בעגלי מומין, תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם: [רש"י בשם ר' משה הדרשן]
לא עלה עליה על. כשם שפרקו מעליהם על שמים: [רש"י בשם ר' משה הדרשן]
אל אלעזר הכהן. כשם שנקהלו על אהרן, שהוא כהן, לעשות העגל; ולפי שאהרן עשה את העגל לא נתנה לו עבודה זו על ידו, שאין קטיגור נעשה סניגור: [רש"י בשם ר' משה הדרשן]
ושרף את הפרה. כשם שנשרף העגל: [רש"י בשם ר' משה הדרשן]
עץ ארז ואזוב ושני תולעת. שלשה מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל, ואזרז הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכלם, סימן שהגבוה שנתגאה ונטה ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו: [רש"י בשם ר' משה הדרשן]
למשמרת. כמו שפשע העגל שמור לדורות לפרענות, ואין לך פקדה שאין בה מפקדת העגל, שנאמר "ובים פקדי ופקדתי" וגו' (שמות ל"ב), וכשם שהעגל מטמא כל העוסקים בו, כך פרה תטמא כל העוסקין בו, וכשם שנטהרו באפרו, שנאמר "ויזר על פני המים" וגו' (שם), כך "ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת" וגו": [רש"י בשם ר' משה הדרשן]

Chapter 20

Verse 1

כל העדה. עדה השלמה, שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לתיים:
ותמת שם מרים. למה נסמכה פרשת מיתת מרים לפרשת פרה אדמה? לומר לך, מה קרבנות מכפרין, אף מיתת צדיקים מכפרת (מועד קטן כ"ח):
ותמת שם מרים. אף היא בנשיקה מתה, ומפני מה לא נאמר בה "על פי ה'"? שאינו דרך כבוד של מעלה, ובאהרן נאמר "על פי ה'" באלה מסעי (במדבר ל"ג):

Verse 2

ולא היה מים לעדה. מִכָּאן שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה לָהֶם הַבְּאֵר בִּזְכוּת מִרְיָם (תענית ט'):

Verse 3

ולו גוענו. הַלְוַאי שֶׁגָּוְעָנוּ:
בגוע אחינו. בְּמִיתַת אַחֵינוּ בַּדָּבָר, לְמַד שֶׁמִּיתַת צָמָא מְגֻנָּה מִמֶּנָּה
בגוע. שֵׁם דָּבָר הוּא, כְּמוֹ בְּמִיתַת אַחֵינוּ, וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ כְּשֶׁמֵּתוּ אַחֵינוּ, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִנָּקֵד בְּגָוּעַ:

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

ואת בעירם. מִכָּאן שֶׁחָס הַקָּבָ"ה עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל:

Verse 9

Verse 10

ויקהלו וגו'. זֶה אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיק מוּעָט אֶת הַמְרֻבֶּה (בראשית רבה ה'):
המן הסלע הזה נוציא. לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהָלַךְ הַסֶּלַע וְיָשַׁב לוֹ בֵּין הַסְּלָעִים כְּשֶׁנִּסְתַּלֵּק הַבְּאֵר, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לָהֶם מַה לָּכֶם מֵאֵי זֶה סֶלַע תּוֹצִיאוּ לָנוּ מַיִם? לְכָךְ אָמַר לָהֶם המרים — סָרָבָנִים, לְשׁוֹן יְוָנִי שׁוֹטִים, מוֹרִים אֶת מוֹרֵיהֶם, הַמִּן הַסֶּלַע הַזֶּה שֶׁלֹּא נִצְטַוִּינוּ עָלָיו נוֹצִיא לָכֶם מַיִם? (תנחומא):

Verse 11

פעמים. לְפִי שֶׁבָּרִאשׁוֹנָה לֹא הוֹצִיא אֶלָּא טִפִּין, לְפִי שֶׁלֹּא צָוָה הַמָּקוֹם לְהַכּוֹתוֹ, אֶלָּא "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע", וְהֵמָּה דִּבְּרוּ אֶל סֶלַע אַחֵר וְלֹא הוֹצִיא, אָמְרוּ, שֶׁמָּא צָרִיךְ לְהַכּוֹתוֹ כְּבָרִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִכִּיתָ בַצּוּר" (שמות י"ז), וְנִזְדַּמֵּן לָהֶם אוֹתוֹ סֶלַע וְהִכָּהוּ (תנחומא):

Verse 12

יען לא האמנתם בי. גְּלָה הַכָּתוּב שֶׁאִלּוּלֵי חֵטְא זֶה בִּלְבַד הָיוּ נִכְנָסִין לָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עֲלֵיהֶם כַּעֲוֹן דּוֹר הַמִּדְבָּר שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ, כָּךְ הָיָה עֲוֹן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן; וַהֲלֹא "הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט" (במדבר יא, כב) קָשָׁה מִזּוֹ? אֶלָּא לְפִי שֶׁבַּסֵּתֶר, חִסֵּךְ עָלָיו הַכָּתוּב, וְכָאן שֶׁבְּמַעֲמַד כָּל יִשְׂרָאֵל, לֹא חִסֵּךְ עָלָיו הַכָּתוּב מִפְּנֵי קִדּוּשׁ הַשֵּׁם:
להקדישני. שֶׁאִלּוּ דִּבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע וְהוֹצִיא, הָיִיתִי מְקֻדָּשׁ לְעֵינֵי הָעֵדָה, וְאוֹמְרִים מַה סֶּלַע זֶה שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְפַרְנָסָה מְקַיֵּם דִּבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם, קַל וָחֹמֶר אָנוּ:
לכן לא תביאו. בִּשְׁבוּעָה, כְּמוֹ "וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי" (שמואל א ג'), נִשְׁבַּע בְּקִפִּיצָה שֶׁלֹּא יָרְבוּ בִתְפִלָּה עַל כָּךְ:

Verse 13

המה מי מריבה. הֵם הַנִּזְכָּרִים בְּמָקוֹם אַחֵר; אֶת אֲשֶׁר רָאוּ אֹצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה, שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לוֹקֶה בַּמַּיִם, לְכָךְ גָּזְרוּ (שמות א') "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ" (סנהדרין ק"א):

ויקדש בם. שֶׁמֹּתוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל יָדָם; כְּשֶׁהַקָּבָ"ה עוֹשֶׂה דִּין בְּמְקֻדָּשָׁיו הוּא יָרוּץ וּמִתְקַדֵּשׁ עַל הַבְּרִיּוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ" (תהילים ס"ח), וְכֵן הוּא אוֹמֵר "בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ" (ויקרא י'):

Verse 14

אחיך ישראל. מָה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאן אַחֲוָה? אֶלָּא אָמַר לוֹ אַחִים אֲנַחְנוּ, בְּנֵי אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ "כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ" (בראשית ט"ו), וְעַל שְׁנֵינוּ הָיָה אוֹתוֹ הַחוֹב לְפָרְעוֹ (תנחומא):

אתה ידעת את כל התלאה. לְפִיכָךְ פֵּרֵשׁ אֲבִיכֶם מֵעַל אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְנֵי יַעֲקֹב אָחִיו" (בראשית ל״ו:ו׳) — מִפְּנֵי הַשָּׂטָן חוֹב הַמֻּטָּל עֲלֵיהֶם, וְהִטִּילוֹ עַל יַעֲקֹב:

Verse 15

וירעו לנו. סָבְלָנוּ צָרוֹת רַבּוֹת:

ולאבתינו. מִכָּאן שֶׁהָאָבוֹת מִצְטַעֲרִים בַּקֶּבֶר כְּשֶׁפֵּרָעָנוּת בָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל (עי' תנחומא):

Verse 16

וישמע קלנו. בַּבָּרָכָה שֶׁבֵּרְכָנוּ אָבִינוּ "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב", שֶׁאָנוּ צוֹעֲקִים וְנַעֲנִים (תנחומא בשלח):

מלאך. זֶה מֹשֶׁה, מִכָּאן שֶׁהַנְּבִיאִים קְרוּאִים מַלְאָכִים, וְאוֹמֵר "וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים" (דברי הימים ב' ל"ו):

Verse 17

נעברה נא בארצך. אֵין לְךָ לְעוֹרֵר עַל הַיְרֻשָּׁה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא פָרַעְתָּ הַחוֹב, עֲשֵׂה לָנוּ עֵזֶר מְעַט לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצֶךָ:

ולא נשתה מי באר. מֵי בוֹרוֹת הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה, אַע"פִּ שֶׁיֵּשׁ בְּיָדֵנוּ מָן לֶאֱכֹל וּבְאֵר לִשְׁתּוֹת, לֹא נִשְׁתֶּה מִמֶּנּוּ, אֶלָּא נִקְנֶה מִכֶּם אֹכֶל וּמַיִם לַהֲנָאַתְכֶם, מִכָּאן לְאַכְסְנַאי אַע"פִּ שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לֶאֱכֹל יִקְנֶה מִן הַחֲנֻנִי, כְּדֵי לְהַנּוֹת אֶת אֶשְׁפִּיזוֹ (תנחומא דרך המלך נלך וגו'. אָנוּ חוֹסְמִים אֶת בְּהֶמְתֵּנוּ וְלֹא יִטּוּ לְכָאן וּלְכָאן לֶאֱכֹל (שם):

Verse 18

פן בחרב אצא לקראתך. אַתֶּם מִתְגָּאִים בְּקוֹל שֶׁהוֹרִישְׁכֶם אֲבִיכֶם וְאוֹמְרִים "וַנִּצְעַק אֶל ה' וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ", וַאֲנִי אֵצֵא עֲלֵיכֶם בְּמָה שֶׁהוֹרִישַׁנִי אָבִי "וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה" (בראשית כ"ז):

Verse 19

רק אין דבר. אֵין שׁוּם דָּבָר מַזִּיקְךָ:

Verse 20

וביד חזקה. בְּהַבָטַחַת זְקֵנֵנוּ "וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו" (שם):

Verse 21

Verse 22

כל העדה. כֻּלָּם שְׁלֵמִים וְעוֹמְדִים לְכָנֵס לָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן אֶחָד מֵאוֹתָם שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה עֲלֵיהֶם, שֶׁכְּבָר כָּלוּ מֵתֵי מִדְבָּר וְאֵלּוּ מֵאוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן (דברים ד') "הַחַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם" (תנחומא):

הר ההר. הַר עַל גַּבֵּי הַר, כְּתַפּוּחַ קָטָן עַל גַּבֵּי תַּפּוּחַ גָּדוֹל, וְאַעַ"פ שֶׁהָעָנָן הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וּמַשְׁוֶה אֶת הֶהָרִים, שְׁלֹשָׁה נִשְׂאֲרוּ בָהֶן — הַר סִינַי לַתּוֹרָה וְהֹר הָהָר לִקְבוּרַת אַהֲרֹן וְהַר נְבוֹ לִקְבוּרַת מֹשֶׁה (תנחומא):

Verse 23

על גבול ארץ אדום. מַגִּיד שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁנִּתְחַבְּרוּ כָּאן לְהִתְקָרֵב לְעָשָׂו הָרָשָׁע, נִפְרְצוּ מַעֲשֵׂיהֶם וְנִסְרוּ הַצַּדִּיק הַזֶּה, וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר לִיהוֹשָׁפָט (דברי הימים ב' כ') "בְּהִתְחַבֶּרְךָ עִם אֲחַזְיָהוּ פָּרַץ ה' אֶת מַעֲשֶׂיךָ" (תנחומא):

Verse 24

Verse 25

קח את אהרן. בִּדְבָרִים שֶׁל נִחוּמִים — אֱמֹר לוֹ, אַשְׁרֶיךָ שֶׁתִּרְאֶה כִתְרְךָ נָתוּן לְבִנְךָ, מַה שְּׁאֵין אֲנִי זַכַּאי לְכָךְ (שם):

Verse 26

את בגדיו. אֶת בִּגְדֵי כְהֻנָּה גְּדוֹלָה הַלְבִּישָׁהוּ וְהִפְשִׁיטָם מֵעָלָיו, לְתִתָּם עַל בְּנוֹ בְּפָנָיו; אָמַר לוֹ הֶכָּנֵס לַמְּעָרָה וְנִכְנַס, רָאָה מִטָּה מֻצַּעַת וְנֵר דָּלוּק, אָמַר לוֹ עֲלֵה לַמִּטָּה וְעָלָה, פִּשֵּׁט רֶדֶ וּפָשַׁט, קְמֹץ פִּיךָ וְקָמַץ, עֲצֹם עֵינֶיךָ וְעָצַם, מִיָּד חָמַד מֹשֶׁה לְאוֹתָהּ מִיתָה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (דברים ל"ב) "כַּאֲשֶׁר מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ" — מִיתָה שֶׁנִּתְאַוִּיתָ לָהּ (ספרי שם):

Verse 27

ויעש משה. אַעַ"פ שֶׁהַדָּבָר קָשֶׁה לוֹ, לֹא עִכֵּב (תנחומא):

Verse 28

Verse 29

ויראו כל העדה. כְּשֶׁרָאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר יוֹרְדִים וְאַהֲרֹן לֹא יָרַד, אָמְרוּ הֵיכָן הוּא אַהֲרֹן? אָמַר לָהֶם מֵת, אָמְרוּ אֶפְשָׁר מִי שֶׁעָמַד כְּנֶגֶד הַמַּלְאָךְ וְעָצַר אֶת הַמַּגֵּפָה יִשְׁלֹט בּוֹ מַלְאַךְ הַמָּוֶת? מִיָּד בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַחֲמִים וְהֶרְאוּהוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לָהֶם מֵטָּה בַּמִּטָּה, רָאוּ וְהֶאֱמִינוּ (שם):

כל בית ישראל. הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים, לְפִי שֶׁהָיָה אַהֲרֹן רוֹדֵף שָׁלוֹם וּמַטִּיל אַהֲבָה בֵּין בַּעֲלֵי מְרִיבָה וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ (אדר"נ י"ב):

כי גוע. אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהַמִּתְרַגֵּם דְּהָא מִית טוֹעֶה הוּא, אֶלָּא אִם כֵּן מְתַרְגֵּם וַיִּרְאוּ וְאִתֱּזִיאוּ, שֶׁלֹּא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ כִּי זֶה מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן דְּהָא אֶלָּא עַל מִדָּרֶשׁ שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי הַכָּבוֹד, וְכִדְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ (ראש השנה ג'), אַל תִּקְרֵי וַיִּרְאוּ, אֶלָּא וַיֵּרָאוּ, וְעַל לָשׁוֹן זֶה נוֹפֵל לְשׁוֹן דְּהָא, לְפִי שֶׁהִיא נִתְּינַת טַעַם לְמַה שֶּׁלְּמַעְלָה הֵימֶנּוּ — לָמָּה וַיֵּרָאוּ? לְפִי שֶׁהֲרֵי מֵת אַהֲרֹן; אֲבָל עַל תַּרְגּוּם "וְזָדוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא" אֵין לְשׁוֹן דְּהָא נוֹפֵל אֶלָּא לְשׁוֹן אֲשֶׁר, שֶׁהוּא מִגְזֶרֶת שְׁמוּשׁ אִי, שֶׁמָּצִינוּ אִם מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר, כְּמוֹ "וְאִם מַדּוּעַ לֹא תִקָּצֵר רוּחִי" (איוב כ"א), וְהַרְבֵּה מְפֹרָשִׁים מִזֶּה הַלָּשׁוֹן — "אִם חֲרוּצִים יָמָיו" (שם י"ד):

Chapter 21

Verse 1

וישמע הכנעני. שָׁמַע שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי כָבוֹד כו', כִּדְאִיתָא בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה (דף ג'), וַעֲמָלֵק מֵעוֹלָם רְצוּעַת מַרְדּוּת לְיִשְׂרָאֵל, מְזֻמָּן בְּכָל עֵת לְפֶרְעָנוּת

ישב הנגב. זֶה עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר "עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב" (במדבר י"ג), וְשָׁנָה אֶת לְשׁוֹנוֹ
לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן כְּנַעַן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְפַּלְּלִים לְהַקָּבָּ"ה לָתֵת כְּנַעֲנִים בְּיָדָם, וְהֵם אֵינָן
כְּנַעֲנִים, רָאוּ יִשְׂרָאֵל לְבוּשֵׁיהֶם כִּלְבוּשֵׁי עֲמָלֵקִים וּלְשׁוֹנָם לְשׁוֹן כְּנַעַן, אָמְרוּ נִתְפַּלֵּל סְתָם,
שֶׁנֶּאֱמַר "אִם נָתוֹן תִּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי" (עי' ילקוט שמעוני תשס"ד):
דרך האתרים. דֶּרֶךְ הַנֶּגֶב, שֶׁהָלְכוּ בּוֹ מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב" (במדבר י"ג);
דָּבָר אַחֵר: דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים, דֶּרֶךְ הַתַּיָּר הַגָּדוֹל הַנּוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י') "דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה" (תנחומא):
וישב ממנו שבי. אֵינָהּ אֶלָּא שִׁפְחָה אַחַת (ילקוט שמעוני שם):

Verse 2

והחרמתי. אַקְדִּישׁ שְׁלָלָם לְגָבוֹהַּ:

Verse 3

ויחרם אתהם. בַּהֲרִיגָה:
ואת עריהם. חֲרֵמֵי גָבוֹהַּ:

Verse 4

דרך ים סוף. כֵּינָן שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וּבָאת עֲלֵיהֶם מִלְחָמָה זוֹ, חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם דֶּרֶךְ יַם סוּף,
הוּא הַדֶּרֶךְ שֶׁחָזְרוּ לָהֶם כְּשֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרַת מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם
סוּף" (דברים א'), וְכָאן חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם שֶׁבַע מַסָּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ
מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם מֵת אַהֲרֹן", וְכִי בְּמוֹסֵרָה מֵת? וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת? אֶלָּא שָׁם
חָזְרוּ וְהִתְאַבְּלוּ עָלָיו וְהִסְפִּידוּהוּ כְּאִלּוּ הוּא בְּפָנֵיהֶם; וְיָצָא וּבְדַק בַּמַּסָּעוֹת וְתִמְצָאֵם שֶׁבַע
מַסָּעוֹת מִן מוֹסֵרָה עַד הֹר הָהָר (תנחומא):
לסבב את ארץ אדום. שֶׁלֹּא נְתָנָם לַעֲבֹר בְּאַרְצוֹ:
ותקצר נפש העם בדרך. בְּטֹרַח הַדֶּרֶךְ שֶׁהֶקְשָׁה לָהֶם, אָמְרוּ עַכְשָׁו הָיִינוּ קְרוֹבִים לִכָּנֵס לָאָרֶץ
וְאָנוּ חוֹזְרִים לַאֲחוֹרֵינוּ, כָּךְ חָזְרוּ אֲבוֹתֵינוּ וְנִשְׁתַּהוּ שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנָה שָׁנָה עַד הַיּוֹם,
לְפִיכָךְ קָצְרָה נַפְשָׁם בְּעִנּוּי הַדֶּרֶךְ, וּבְלַעַ"ז אנקרוט"לור; וְלֹא יְתָכֵן לוֹמַר וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ
הָעָם בַּדָּרֶךְ — בִּהְיוֹתוֹ בַדֶּרֶךְ, וְלֹא פֵּרֵשׁ בּוֹ בַּמֶּה קָצְרָה, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא קִצּוּר נֶפֶשׁ
בַּמִּקְרָא מְפֹרָשׁ שָׁם בַּמֶּה קָצְרָה, כְּגוֹן "וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם" (זכריה י"א), וּכְגוֹן "וַתִּקְצַר
נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל" (שופטים י'), וְכָל דָּבָר קָשֶׁה עַל אָדָם נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן קִצּוּר נֶפֶשׁ,
כְּאָדָם שֶׁהַטֹּרַח בָּא עָלָיו וְאֵין דַּעְתּוֹ רְחָבָה לְקַבֵּל אוֹתוֹ הַדָּבָר וְאֵין לוֹ מָקוֹם בְּתוֹךְ לִבּוֹ
לָגוּר שָׁם הַצַּעַר, וּבְדָבָר הַמַּטְרִיחַ נוֹפֵל לְשׁוֹן גֹּדֶל, שֶׁגָּדוֹל הוּא וְכָבֵד עַל הָאָדָם, כְּגוֹן
"וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִּי" (זכריה י"א) — גָּדְלָה עָלַי, "וְיִגְאֶה כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי" (איוב י');
כְּלָלוֹ שֶׁל פֵּרוּשׁ, כָּל לְשׁוֹן קִצּוּר נֶפֶשׁ בְּדָבָר לָשׁוֹן שֶׁאֵין יָכוֹל לְסָבְלוֹ הוּא — שֶׁאֵין הַדַּעַת
סוֹבַלְתּוֹ:

Verse 5

באלהים ובמשה. הִשְׁוּוּ עֶבֶד לְקוֹנוֹ (תנחומא):
למה העליתנו. שְׁנֵיהֶם שָׁוִים:
ונפשנו קצה. אַף זֶה לְשׁוֹן קִצּוּר נֶפֶשׁ וּמְאוּס:
בלחם הקלקל. לְפִי שֶׁהַמָּן נִבְלָע בָּאֵבָרִים קָרָאוּהוּ קְלֵקֵל, אָמְרוּ, עָתִיד הַמָּן הַזֶּה שֶׁיִּתְפַּח
בְּמֵעֵינוּ, כְּלוֹם יֵשׁ יָלוּד אִשָּׁה שֶׁמַּכְנִיס וְאֵינוֹ מוֹצִיא? (יומא ע"ה):

Verse 6

את הנחשים השרפים. שֶׁשּׁוֹרְפִים אֶת הָאָדָם בְּאֶרֶס שְׁנֵיהֶם:
וינשכו את העם. יָבֹא נָחָשׁ שָׁלָקָה עַל הוֹצָאַת דִּבָּה וְיִפָּרַע מִמּוֹצִיאֵי דִּבָּה, יָבֹא נָחָשׁ שֶׁכָּל
הַמִּינִין נִטְעָמִין לוֹ טַעַם אֶחָד וְיִפָּרַע מִכְּפוּיֵי טוֹבָה שֶׁדָּבָר אֶחָד מִשְׁתַּנֶּה לָהֶם לְכַמָּה מַטְעַמִּים
(תנחומא):

Verse 7

ויתפלל משה. מִכָּאן לְמִי שֶׁמְּבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ, שֶׁלֹּא יְהֵא אַכְזָרִי מִלְּהִתְחַל (עי' תנחומא):

Verse 8

על נס. עַל כְּלוֹנָס, שֶׁקּוֹרִין פירק"א בְּלַעַז, וְכֵן "וְכַנֵּס עַל הַגִּבְעָה" (ישעיהו ל'), "אָרִים נֵס" (שם מ"ט), "שְׂאוּ נֵס" (שם י"ג); וּלְפִי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ לְאוֹת וְלִרְאָיָה, קוֹרְאוֹ נֵס:
כל הנשוך. אֲפִלּוּ כֶּלֶב אוֹ חֲמוֹר נוֹשְׁכוֹ הָיָה נִזּוֹק וּמִתְנַוֶּנֶה וְהוֹלֵךְ, אֶלָּא שֶׁנְּשִׁיכַת הַנָּחָשׁ מְמַהֶרֶת לְהָמִית, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן וְרָאָה — רְאִיָּה בְּעָלְמָא — וּבִנְשִׁיכַת הַנָּחָשׁ נֶאֱמַר "וְהִבִּיט" — וְהָיָה אִם נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת אִישׁ וְהִבִּיט וְגוֹ' — שֶׁלֹּא הָיָה מְמַהֵר נְשׁוּךְ הַנָּחָשׁ לְהִתְרַפְּאוֹת אֶלָּא אִם כֵּן מַבִּיט בּוֹ בְּכַוָּנָה; וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכִי נָחָשׁ מֵמִית אוֹ מְחַיֶּה? אֶלָּא, בְּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם הָיוּ מִתְרַפְּאִים, וְאִם לָאו הָיוּ נְמוֹקִים (ראש השנה כ"ט)

Verse 9

נחש נחשת. לֹא נֶאֱמַר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ שֶׁל נְחֹשֶׁת, אֶלָּא אָמַר מֹשֶׁה, הַקָּבָ"ה קוֹרְאוֹ נָחָשׁ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ שֶׁל נְחֹשֶׁת, לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן (בראשית רבה ל"א)

Verse 10

Verse 11

בעיי העברים. לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עִיִּים, וְעִי לְשׁוֹן חָרְבָּה הִיא — דָּבָר הַטָּאוּט בְּמַטְאֲטֵא, וְהָעִי"ן בּוֹ יְסוֹד לְבַדָּהּ, וְהוּא מִלְּשׁוֹן "יָעִים" (שמות כ"ז), "וְיָעָה בָּרָד" (ישעיהו כ"ח):
העברים. דֶּרֶךְ מַעֲבַר הָעוֹבְרִים שָׁם אֶת הַר נְבוֹ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁהוּא מַפְסִיק בֵּין אֶרֶץ מוֹאָב לְאֶרֶץ אֱמוֹרִי:
על פני מואב ממזרח השמש. בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב:

Verse 12

Verse 13

מגבל האמרי. תְּחוּם סוֹף מֶצַּר שָׁלָהֶם, וְכֵן גְּבוּל מוֹאָב — לְשׁוֹן קָצֶה וְסוֹף:
מעבר ארנון. הַקִּיפוּ אֶרֶץ מוֹאָב כָּל דְּרוֹמָהּ וּמִזְרָחָהּ עַד שֶׁבָּאוּ מֵעֵבֶר הַשֵּׁנִי לְאַרְנוֹן בְּתוֹךְ אֶרֶץ הָאֱמוֹרִי בִּצְפוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב:
היצא מגבל האמרי. רְצוּעָה יוֹצְאָה מִגְּבוּל הָאֱמוֹרִי וְהִיא שֶׁל אֱמוֹרִיִּים, וְנִכְנֶסֶת לִגְבוּל מוֹאָב עַד אַרְנוֹן שֶׁהוּא גְּבוּל מוֹאָב, וְשָׁם חָנוּ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בָאוּ לִגְבוּל מוֹאָב, כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב, וְהֵם לֹא נָתְנוּ לָהֶם רְשׁוּת לַעֲבֹר בְּאַרְצָם, וְאַע"פִּי שֶׁלֹּא פֵּרְשָׁהּ מֹשֶׁה, פֵּרְשָׁהּ יִפְתָּח, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִפְתָּח (שופטים י"א) "וְגַם אֶל מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה", וּמֹשֶׁה רָמָזָהּ (דברים ב'), "כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָר" — מָה אֵלּוּ לֹא נָתְנוּם לַעֲבֹר בְּתוֹךְ אַרְצָם אֶלָּא הִקִּיפוּם סָבִיב, אַף מוֹאָב כֵּן:

Verse 14

על כן יאמר. עַל חֲנָיָה זוֹ וְנִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ בָהּ יאמר בספר מלחמת ה' — כְּשֶׁמְּסַפְּרִים נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ יְסַפְּרוּ אֶת וָהֵב וגו':
את והב. כְּמוֹ אֶת וָהֵב, כְּמוֹ שֶׁיֵּאָמֵר מִן יעד וָעֵד, כֵּן יֵאָמֵר מִן יהב וָהֵב, וְהַוָּי"ו יְסוֹד הוּא, כְּלוֹמַר אֶת אֲשֶׁר יָהַב לָהֶם וְהִרְבָּה נִסִּים בְּיַם סוּף:
ואת הנחלים ארנון. כְּשֵׁם שֶׁמְּסַפְּרִים בְּנִסֵּי יַם סוּף, כָּךְ יֵשׁ לְסַפֵּר בְּנִסֵּי נַחֲלֵי אַרְנוֹן, שֶׁאַף כָּאן נַעֲשׂוּ נִסִּים גְּדוֹלִים, וּמָה הֵם הַנִּסִּים?

Verse 15

ואשד הנחלים. תַּרְגּוּם שֶׁפֶךְ "אֶשֶׁד" — שֶׁפֶךְ הַנְּחָלִים שֶׁנִּשְׁפַּךְ שָׁם דַּם אֱמוֹרִיִּים, שֶׁהָיוּ נֶחְבָּאִים שָׁם, לְפִי שֶׁהָיוּ הֶהָרִים גְּבוֹהִים וְהַנַּחַל עָמֹק וְקָצָר וְהֶהָרִים סְמוּכִים זֶה לָזֶה — אָדָם עוֹמֵד עַל הָהָר מִזֶּה וּמְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ בָּהָר הַזֶּה — וְהַדֶּרֶךְ עוֹבֵר בְּתוֹךְ הַנַּחַל, אָמְרוּ אֱמוֹרִיִּים, כְּשֶׁיִּכָּנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ לְתוֹךְ הַנַּחַל לַעֲבֹר, נֵצֵא מִן הַמְּעָרוֹת שֶׁבָּהָרִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶם, וְנַהֲרֹג בְּחִצִּים וְאַבְנֵי בָּלִיסְטְרָאוֹת, וְהָיוּ אוֹתָן הַנְּקָעִים בָּהָר שֶׁל צַד מוֹאָב, וּבָהָר

שֶׁל צַד אֱמוֹרִיִּים הָיוּ כְּנֶגֶד אוֹתָן נְקָעִים כְּמִין קְרָנוֹת וְשָׁדַיִם בּוֹלְטִין לַחוּץ, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר, נִזְדַּעְזַע הָהָר שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּשִׁפְחָה הַיּוֹצֵאת לְהַקְבִּיל פְּנֵי גְּבִרְתָּהּ, וְנִתְקָרֵב לְצַד הָהָר שֶׁל מוֹאָב וְנִכְנְסוּ אוֹתָן הַשָּׁדַיִם לְתוֹךְ אוֹתָן נְקָעִים וַהֲרָגוּם, וְזֶהוּ אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר — שֶׁהָהָר נָטָה מִמְּקוֹמוֹ וְנִתְקָרֵב לְצַד מוֹאָב וְנִדְבַּק בּוֹ, וְזֶהוּ וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב (תנחומא; ברכות נ"ד):

Verse 16

וּמשם בארה. מִשָּׁם בָּא הָאֶשֶׁד אֶל הַבְּאֵר; כֵּיצַד? אָמַר הַקָּבָ"ה מִי מוֹדִיעַ לְבָנַי הַנְּסִים הַלָּלוּ? הַמָּשָׁל אוֹמֵר "נָתַתָּ פַּת לְתִינוֹק הוֹדִיעַ לְאִמּוֹ". לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ חָזְרוּ הֶהָרִים לִמְקוֹמָם, וְהַבְּאֵר יָרְדָה לְתוֹךְ הַנַּחַל וְהֶעֱלָתָה מִשָּׁם דַּם הַהֲרוּגִים וּזְרוֹעוֹת וְאֵבָרִים וּמוֹלַכְתָּן סָבִיב הַמַּחֲנֶה, וְיִשְׂרָאֵל רָאוּ וְאָמְרוּ שִׁירָה:

Verse 17

עלי באר. מִתּוֹךְ הַנַּחַל וְהָעֲלִי מַה שְּׁאַתְּ מַעֲלָה; וּמִנַּיִן שֶׁהַבְּאֵר הוֹדִיעָה לָהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִשָּׁם בְּאֵרָה", וְכִי מִשָּׁם הָיְתָה, וַהֲלֹא מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיְתָה עִמָּהֶם? אֶלָּא שֶׁיָּרְדָה לְפָרְסֵם אֶת הַנִּסִּים (תנחומא); וְכֵן אָז יָשִׁיר … הַשִּׁירָה הַזֹּאת נֶאֱמְרָה בְּסוֹף אַרְבָּעִים וְהַבְּאֵר נִתְּנָה לָהֶם מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים, מָה רָאָה לִכָּתֵב כָּאן? אֶלָּא הָעִנְיָן הַזֶּה נִדְרָשׁ לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ:

Verse 18

באר חפרוה. זֹאת הִיא הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּהָ שָׂרִים — מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:
במשענתם. בַּמַּטֶּה:
וממדבר. נִתְּנָה לָהֶם:

Verse 19

וממתנה נחליאל. כְּתַרְגּוּמוֹ:

Verse 20

ומבמות הגיא אשר בשדה מואב. כִּי שָׁם מֵת מֹשֶׁה וְשָׁם בָּטְלָה הַבְּאֵר; דָּ"אַ, כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם — כָּל נָשִׂיא וְנָשִׂיא כְּשֶׁהָיוּ חוֹנִים נוֹטֵל מַקְלוֹ וּמוֹשֵׁךְ אֵצֶל דִּגְלוֹ וּמַחֲנֵהוּ, וּמֵי הַבְּאֵר נִמְשָׁכִין דֶּרֶךְ אוֹתוֹ סִימָן וּבָאִין לִפְנֵי חֲנִית כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט (תנחומא);
במחקק. עַל פִּי מֹשֶׁה שֶׁנִּקְרָא מְחוֹקֵק, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן" (דברים ל"ג);
וְלָמָּה לֹא נִזְכַּר מֹשֶׁה בְּשִׁירָה זוֹ? לְפִי שֶׁלָּקָה עַל יְדֵי הַבְּאֵר, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לֹא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ מְזַמְּנִין אוֹתוֹ לִסְעוּדָה, אָמַר אִם אוֹהֲבִי מֹשֶׁה לֹא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ מְזַמְּנִין אוֹתוֹ לִסְעוּדָה, אָמַר אִם אוֹהֲבִי מֹשֶׁה לֹא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ מְזַמְּנִין אוֹתוֹ לִסְעוּדָה, אָמַר אִם אוֹהֲבִי שָׁם אֲנִי שָׁם, וְאִם לָאו אֵינִי הוֹלֵךְ (תנחומא);
ראש הפסגה. כְּתַרְגּוּמוֹ "רֵישׁ רָמְתָא":
פסגה. לְשׁוֹן גַּבָּהּ, וְכֵן "פִּסְגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ" (תהילים מ"ח) — הַגְבִּיהוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ ונשקפה. אוֹתָהּ הַפִּסְגָּה עַל פְּנֵי הַמָּקוֹם שֶׁשָּׁמוֹ יְשִׁימוֹן, וְהוּא לְשׁוֹן מִדְבָּר שֶׁהוּא שָׁמֵם; דָּבָר אַחֵר וְנִשְׁקְפָה הַבְּאֵר עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, שֶׁנִּגְנְזָה בְּיָמָּהּ שֶׁל טְבֶרְיָא, וְהָעוֹמֵד עַל הַיְשִׁימוֹן מַבִּיט וְרוֹאֶה כְּמִין כְּבָרָה בַּיָּם, וְהִיא הַבְּאֵר, כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא:

Verse 21

וישלח ישראל מלאכים. וּבְמָקוֹם אַחֵר תּוֹלֶה הַשְׁלִיחוּת בְּמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר "וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת" (דברים ב'), וְכֵן "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל מֶלֶךְ אֱדוֹם" (במדבר כ'), וּבְיִפְתָּח הוּא אוֹמֵר (שופטים י"א) "וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל מֶלֶךְ אֱדוֹם" וְגוֹ', הַכְּתוּבִים הַלָּלוּ צְרִיכִין זֶה לָזֶה, זֶה נוֹעֵל וְזֶה פּוֹתֵחַ, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה, לוֹמַר לְךָ שֶׁנְּשִׂיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר, כִּי הַנָּשִׂיא הוּא הַכֹּל (תנחומא):

Verse 22

אעברה בארצך. אַע"פ שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לִפְתֹּחַ לָהֶם בְּשָׁלוֹם בִּקְשׁוּ מֵהֶם שָׁלוֹם (שם):

Verse 23

ולא נתן סיחן וגו'. לְפִי שֶׁכָּל מַלְכֵי כְנַעַן הָיוּ מַעֲלִין לוֹ מַס, שֶׁהָיָה שׁוֹמְרָם שֶׁלֹּא
יַעַבְרוּ עֲלֵיהֶם גְּיָסוֹת, כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ, אָ"לָ, כָּל עַצְמֵי אֵינִי
יוֹשֵׁב כָּאן אֶלָּא לְשָׁמְרָם מִפְּנֵיכֶם, וְאַתֶּם אוֹמְרִים כָּךְ (תנחומא):
ויצא לקראת ישראל. אִלּוּ הָיְתָה חֶשְׁבּוֹן מְלֵאָה יְתוּשִׁין אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְכָבְשָׁהּ, וְאִם
הָיָה סִיחוֹן בְּכָפָר חֲלָשׁ אֵין כָּל אָדָם יָכוֹל לְכָבְשׁוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהָיָה בְּחֶשְׁבּוֹן; אָמַר הַקָּבָ"ה
מָה אֲנִי מַטְרִיחַ עַל בָּנַי כָּל זֹאת לָצוּר עַל כָּל עִיר וָעִיר? נָתַן בְּלֵב כָּל אַנְשֵׁי הַמְּלָחָמָה
לָצֵאת מִן הָעָרוֹת, וְנִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם לְמָקוֹם אֶחָד וְשָׁם נָפְלוּ, וּמִשָּׁם הָלְכוּ יִשְׂרָאֵל אֶל הֶעָרִים
וְאֵין עוֹמֵד לְנֶגְדָּם, כִּי אֵין שָׁם אֶלָּא נָשִׁים וָטָף (שם):

Verse 24

כי עז. וּמַהוּ תָּזְקוֹ? הַתְרָאָתוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה שֶׁאָמַר לָהֶם אַל תְּצֵרֵם וְגוֹ' (דברים ב'):

Verse 25

בנתיה. כְּפָרִים הַסְּמוּכִים לָהּ:

Verse 26

והוא נלחם. לָמָּה הֻצְרַךְ לִכָּתֵב? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם) "אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב", וְחֶשְׁבּוֹן מֹשֶׁל
מוֹאָב הָיְתָה, כָּתַב לָנוּ שֶׁסִּיחוֹן לְקָחָהּ מֵהֶם וְעַל יָדוֹ טָהֲרָה לְיִשְׂרָאֵל (חולין ס'; גיטין
ל"ח):
מידו. מֵרְשׁוּתוֹ (בבא מציעא נ"ו):

Verse 27

על כן. עַל אוֹתָהּ מִלְחָמָה שֶׁנִּלְחַם סִיחוֹן בְּמוֹאָב:
יאמרו המשלים. בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ" (במדבר כ"ג):
המשלים. בִּלְעָם וּבְעוֹר, וְהֵם אָמְרוּ:
באו חשבון. שֶׁלֹּא הָיָה סִיחוֹן יָכוֹל לְכָבְשָׁהּ וְהָלַךְ וְשָׁכַר אֶת בִּלְעָם לְקַלְּלוֹ (תנחומא);
וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לוֹ בָּלָק "כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ" וְגוֹ' (במדבר כ"ב):
תבנה ותכונן. חֶשְׁבּוֹן בְּשֵׁם סִיחוֹן לִהְיוֹת עִירוֹ:

Verse 28

כי אש יצאה מחשבון. מִשֶּׁכָּבְשָׁהּ סִיחוֹן:
אכלה ער מואב. שֵׁם אוֹתָהּ הַמְּדִינָה קָרוּי עָר בְּלָשׁוֹן עִבְרִי וּלְעָתִיד בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי
ער מואב. עָר שֶׁל מוֹאָב:

Verse 29

אוי לך מואב. שֶׁקִּלְּלוֹ אֶת מוֹאָב שֶׁיִּמָּסְרוּ בְיָדוֹ (תנחומא):
כמוש. שֵׁם אֱלֹהֵי מוֹאָב:
נתן. הִנּוֹתֵן אֶת בָּנָיו שֶׁל מוֹאָב:
פליטם — נָסִים וּפְלֵטִים מֵחֶרֶב וְאֶת בְּנוֹתָיו בַּשְּׁבִית וְגוֹ':

Verse 30

ונירם אבד. מַלְכוּת שֶׁלָּהֶם:
אבד חשבון עד דיבן — מַלְכוּת וְעֹל שֶׁהָיָה לְמוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן אָבַד מִשָּׁם, וְכֵן עַד דִּיבֹן;
תַּרְגּוּם שֶׁל סָר "עַד", כְּלוֹמַר סָר נִיר מִדִּיבֹן; נִיר לְשׁוֹן מַלְכוּת וְעֹל מֶמְשֶׁלֶת אִישׁ, כְּמוֹ
"לְמַעַן הֱיוֹת נִיר לְדָוִד עַבְדִּי" (מ"א י"א):
ונשים. שִׁי"ן דְּגוּשָׁה, לְשׁוֹן שְׁמָמָה, כָּךְ יֹאמְרוּ הַמַּשְׁלִים, "וַנָּשִׁים אוֹתָם עַד נֹפַח"
— הֲשַׁמּוֹנוּם עַד נֹפַח:

Verse 31

Verse 32

וישלח משה לרגל את יעזר. הַמְרַגְּלִים לְכָדוּהָ, אָמְרוּ לֹא נַעֲשֶׂה כָּרִאשׁוֹנִים, בְּטוּחִים אָנוּ בְּכֹחַ תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְהוֹשִׁיעֵם (תנחומא):

Verse 33

Verse 34

אל תירא אתו. שֶׁהָיָה מֹשֶׁה יָרֵא לְהוֹשִׁיעַ, שֶׁמָּא תַּעֲמֹד לוֹ זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹא הַפְּלִיט" (בראשית י"ד) — הוּא עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הָרְפָאִים שֶׁהִכּוּ כְּדָרְלָעֹמֶר וַחֲבֵרָיו בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ג') "רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים" (נדה ס"א):

Verse 35

ויכו אתו. מֹשֶׁה הֲרָגוֹ, כִּדְאִיתָא בִּבְרָכוֹת בְּהָרוֹאֶה (ברכות דף נ"ד), עֲקַר טוּרָא בַּר תְּלָתָא פַּרְסֵי וְכוּ':

Chapter 22

Verse 1

Verse 2

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי. אָמַר, אֵלּוּ שְׁנֵי מְלָכִים שֶׁהָיוּ בְּטוּחִים עֲלֵיהֶם לֹא עָמְדוּ בִּפְנֵיהֶם, אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, לְפִיכָךְ "וַיָּגָר מוֹאָב" (תנחומא):

Verse 3

ויגר. לְשׁוֹן מוֹרָא, כְּמוֹ "גּוּרוּ לָכֶם" (איוב י"ט):
ויקץ מואב. קָצוּ בְּחַיֵּיהֶם:

Verse 4

אל זקני מדין. וַהֲלֹא מֵעוֹלָם הָיוּ שׂוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "הַמַּכֶּה אֶת מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב" (בראשית ל"ו), שֶׁבָּאוּ מִדְיָן עַל מוֹאָב לַמִּלְחָמָה? אֶלָּא מִירְאָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם; וּמָה רָאָה מוֹאָב לִטֹּל עֵצָה מִמִּדְיָן? כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל נוֹצְחִים שֶׁלֹּא כְּמִנְהַג הָעוֹלָם, אָמְרוּ מַנְהִיגָם שֶׁל אֵלּוּ בְּמִדְיָן נִתְגַּדֵּל, נִשְׁאַל מֵהֶם מַה מִּדָּתוֹ, אָמְרוּ לָהֶם (תנחומא) אֵין כֹּחוֹ אֶלָּא בְּפִיו, אָמְרוּ, אַף אָנוּ נָבוֹא עֲלֵיהֶם בְּאָדָם שֶׁכֹּחוֹ בְּפִיו (שם) כלחך השור. כָּל מַה שֶּׁהַשּׁוֹר מְלַחֵךְ אֵין בּוֹ בָּרָכָה (שם) בעת ההוא. לֹא הָיָה רָאוּי לְמַלְכוּת, מִנְּסִיכֵי מִדְיָן הָיָה, וְכֵיוָן שֶׁמֵּת סִיחוֹן מִנּוּהוּ עֲלֵיהֶם לְצֹרֶךְ שָׁעָה (שם):

Verse 5

פתורה. כְּשֶׁלָּמָּנִי זֶה שֶׁהַכֹּל מְרִיצִין לוֹ מָעוֹת, כָּךְ כָּל הַמְּלָכִים מְרִיצִין לוֹ אִגְּרוֹתֵיהֶם, וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא כָּךְ שֵׁם הַמָּקוֹם (שם):
ארץ בני עמו. שֶׁל בָּלָק, מִשָּׁם הָיָה, וְזֶה הָיָה מִתְנַבֵּא וְאוֹמֵר לוֹ, עָתִיד אַתָּה לִמְלֹךְ; וְאִם תֹּאמַר מִפְּנֵי מָה הִשְׁרָה הַקָּבָ"ה שְׁכִינָתוֹ עַל גּוֹי רָשָׁע? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה פִּתְחוֹן פֶּה לָאֻמּוֹת לוֹמַר, אִלּוּ הָיוּ לָנוּ נְבִיאִים, חָזַרְנוּ לְמוּטָב, הֶעֱמִיד לָהֶם נְבִיאִים וְהֵם פָּרְצוּ גָּדֵר הָעוֹלָם, שֶׁבַּתְּחִלָּה הָיוּ גְּדוּרִים בַּעֲרָיוֹת, וְזֶה נָתַן לָהֶם עֵצָה לְהַפְקִיר עַצְמָן לִזְנוּת:
לקרא לו. הַקְּרִיאָה הָיְתָה שֶׁלּוֹ וְלַהֲנָאָתוֹ, שֶׁהָיָה פּוֹסֵק לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה:
עם יצא ממצרים. וְאִם תֹּאמַר מַה מַּזִּיקָךְ?
הנה כסה את עין הארץ. סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים אוֹתָנוּ עָמְדוּ עֲלֵיהֶם וַהֲרָגוּם:

והוא ישב ממלי. עָסֵר כְּתִיב, קְרוֹבִים הֵם לְהַכְרִיתֵנִי כְּמוֹ (תהילים קי"ח) כִּי אֲמִילַם (תנחומא):

Verse 6

נכה בו. אֲנִי וְעַמִּי נַכֶּה בָהֶם. דָּ"אַ — לְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא (ב"מ ק"ה), מְנַכֶּה לוֹ מִן הַדָּמִים — לְחַסֵּר מֵהֶם מְעַט (תנחומא)
כי ידעתי וגו'. עַל יְדֵי מִלְחֶמֶת סִיחוֹן שֶׁעֲזַרְתּוֹ לְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב:

Verse 7

וקסמים בידם. כָּל מִינֵי קְסָמִים, שֶׁלֹּא יֹאמַר אֵין כְּלֵי תַּשְׁמִישִׁי עִמִּי; דָּ"אַ — קֶסֶם זֶה נָטְלוּ בָּנָיו מִדָּן, אָמְרוּ אִם יָבֹא עָמָנוּ בַּפַּעַם הַזֹּאת יֵשׁ בּוֹ מַמָּשׁ, וְאִם יִדָּחֵנוּ אֵין בּוֹ תוֹעֶלֶת, לְפִיכָךְ כְּשֶׁאָמַר לָהֶם "לִינוּ פֹּה הַלַּיְלָה" אָמְרוּ אֵין בּוֹ תִּקְוָה, הִנִּיחוּהוּ וְהָלְכוּ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם", אֲבָל זְקֵנֵי מִדְיָן הָלְכוּ לָהֶם (שם):

Verse 8

לינו פה הלילה. אֵין רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו אֶלָּא בַּלַּיְלָה, וְכֵן לְכָל נְבִיאֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְכֵן לָבָן בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ל"א) "וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה" כְּאָדָם הַהוֹלֵךְ אֵצֶל פִּילַגְשׁוֹ בְּהֶחָבֵא (תנחומא; ויקרא רבה א'):
כאשר ידבר ה' אלי. אִם יַמְלִיכֵנִי לָכֶת עִם בְּנֵי אָדָם כְּמוֹתְכֶם, אֵלֵךְ עִמָּכֶם, שֶׁמָּא אֵין כְּבוֹדוֹ לְתִתִּי לַהֲלֹךְ אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים מִכֶּם:
וישבו. לְשׁוֹן עֲכָבָה:

Verse 9

מי האנשים האלה עמך. לְהַטְעוֹתוֹ בָא, אָמַר פְּעָמִים שֶׁאֵין הַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו, אֵין דַּעְתּוֹ עָלָיו, אַף אֲנִי אֶרְאֶה עֵת שֶׁאוּכַל לְקַלֵּל וְלֹא יָבִין (תנחומא):

Verse 10

בלק בן צפור וגו'. אַע"פ שֶׁאֵינִי חָשׁוּב בְּעֵינֶיךָ, חָשׁוּב אֲנִי בְּעֵינֵי הַמְּלָכִים (שם):

Verse 11

קבה לי. זוֹ קְשָׁה מֵאָרָה לִי, שֶׁהוּא נוֹקֵב וּמְפָרֵשׁ (שם):
וגרשתיו. מִן הָעוֹלָם, וּבָלָק לֹא אָמַר אֶלָּא וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ — אֵינִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא לְהַסִּיעָם מֵעָלַי, וּבִלְעָם הָיָה שׁוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק (שם):

Verse 12

לא תלך עמהם. אָמַר לוֹ אִם כֵּן אֲקַלְּלֵם בְּמָקוֹמִי, אָמַר לוֹ לֹא תֹאר אֶת הָעָם, אָמַר לוֹ אִם כֵּן אֲבָרְכֵם, אָמַר לוֹ אֵינָם צְרִיכִים לִבְרָכָתְךָ, כִּי בָרוּךְ הוּא, מֻשָּׁל, אוֹמְרִים לְצֵרָעָה לֹא מְחֻבָּשֶׁךְ וְלֹא מְעֻקָּצֵךְ (שם):

Verse 13

להלך עמכם. אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים מִכֶּם, לָמַדְנוּ שֶׁרוּחוֹ גְּבוֹהָה, וְלֹא רָצָה לְגַלּוֹת שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אֶלָּא בִּלְשׁוֹן גַּסוּת, לְפִיכָךְ וְיֹסֶף עוֹד בלק :

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

כי כבד אכבדך מאד. יותר ממה שֶׁהָיִיתָ נוטל לְשֶׁעָבַר אֲנִי נוֹתֵן לְךָ (שם):

Verse 18

מלא ביתו כסף וזהב. לָמַדְנוּ שֶׁנִּפְשׁוֹ רְחָבָה וּמְחֻמֶּד מָמוֹן אֲחֵרִים, אָמַר רָאוּי לוֹ לִתֵּן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי צָרִיךְ לִשְׁכֹּר חַיָּלוֹת רַבּוֹת, סָפֵק נוֹצַח סָפֵק אֵינוֹ נוֹצַח, וַאֲנִי וַדַּאי נוֹצַח (שם):
לא אוכל לעבר. עַל כָּרְחוֹ גָּלָה שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, וְנִתְנַבֵּא כָּאן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל הַבְּרָכוֹת שֶׁנִּתְבָּרְכוּ הָאָבוֹת מִפִּי הַשְּׁכִינָה (שם):

Verse 19

גם אתם. פִּיו הִכְשִׁילוֹ — גַּם אַתֶּם סוֹפְכֶם לֵילֵךְ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ כָּרְאשׁוֹנִים:
מה יסף. לֹא יִשְׁנֶה דְּבָרָיו מִבְּרָכָה לִקְלָלָה, הַלְוַאי שֶׁלֹּא יוֹסִיף לְבָרֵךְ; כָּאן נִתְנַבֵּא שֶׁעָתִיד לְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכוֹת עַל יָדוֹ (שם):

Verse 20

אם לקרא לך. אִם לְקָרִיאָה שֶׁלְּךָ וְסָבוּר אַתָּה לִטֹּל עָלֶיהָ שָׂכָר, קוּם לְךָ אתם :
ואך. עַל כָּרְחֲךָ את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה; וְאַף עַל פִּי כֵן וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם, אָמַר שֶׁמָּא אֲפַתֶּנּוּ וְיִתְרַצֶּה:

Verse 21

ויחבש את אתנו. מִכָּאן שֶׁהַשִּׁנְאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׂוּרָה, שֶׁחָבַשׁ הוּא בְּעַצְמוֹ; אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אֲבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כ"ב) "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ" (תנחומא):
עם שרי מואב. לִבּוֹ כְּלִבָּם שָׁוֶה:

Verse 22

כי הולך הוא. רָאָה שֶׁהַדָּבָר רַע בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם וְנִתְאַוָּה לֵילֵךְ:
לשטן לו. מַלְאָךְ שֶׁל רַחֲמִים הָיָה, וְהָיָה רוֹצֶה לְמָנְעוֹ מִלַּחֲטֹא, שֶׁלֹּא יֶחֱטָא וְיֹאבַד (שם):
ושני נעריו עמו. מִכָּאן לְאָדָם חָשׁוּב הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ יוֹלִיךְ עִמּוֹ שְׁנֵי אֲנָשִׁים לְשַׁמְּשׁוֹ, וְחוֹזְרִים וּמְשַׁמְּשִׁים זֶה אֶת זֶה (שם):

Verse 23

ותרא האתון. וְהוּא לֹא רָאָה שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רְשׁוּת לַבְּהֵמָה לִרְאוֹת יוֹתֵר מִן הָאָדָם, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת, תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ כְּשֶׁיִּרְאֶה מַזִּיקִין:
וחרבו שלופה בידו. אָמַר, רָשָׁע זֶה הִנִּיחַ כְּלֵי אֻמָּנוּתוֹ, שֶׁכְּלֵי זַיִן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם בַּחֹרֶב, וְהוּא בָּא עֲלֵיהֶם בְּפִיו שֶׁהוּא אֻמָּנוּת שֶׁלָּהֶם, אַף אֲנִי אֶתְפֹּשׂ אֶת שֶׁלּוֹ וְאֶבֹא עָלָיו בְּאֻמָּנוּתוֹ, וְכֵן סופו — "וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בֶחָרֶב" (במדבר ל"א):

Verse 24

במשעול. כְּתַרְגּוּמוֹ "בִּשְׁבִיל", וְכֵן "אִם יִשְׁפֹּק עֲפַר שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים" (מלכים א כ') — עָפָר הַנִּדְבָּק בְּכַפּוֹת הָרַגְלַיִם בְּהִלּוּכָן, וְכֵן "מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם" (ישעיהו מ') — בְּרַגְלָיו וּבְהִלּוּכוֹ:
גדר מזה וגדר מזה. סְתָם גָּדֵר שֶׁל אֲבָנִים הוּא:

Verse 25

ותלחץ. הִיא עַצְמָהּ:
ותִּלְחַץ: אֶת אֲחֵרִים — את רגל בלעם :

Verse 26

וְיוֹסֵף מַלְאַךְ ה' עֹבֵר. לַעֲבֹר עוֹד לְפָנָיו — לַהֲלֹךְ לִהְיוֹת לְפָנָיו בְּמָקוֹם אַחֵר, כְּמוֹ "וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם" (בראשית ל"ג); וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ בְּתַנְחוּמָא: מָה רָאָה לַעֲמֹד בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת? סִימָנֵי אָבוֹת הָרְאָהוּ:

Verse 27

Verse 28

זה שלש רגלים. רָמַז לוֹ: אַתָּה מְבַקֵּשׁ לַעֲקֹר אֻמָּה הַמְּגֻנֶּגֶת שָׁלֹשׁ רְגָלִים בַּשָּׁנָה? (תנחומא):

Verse 29

התעללת. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן גְּנַאי וּבְזָיוֹן:
לו יש חרב בידי. גְּנוּת גְּדוֹלָה הָיָה לוֹ דָּבָר זֶה בְּעֵינֵי הַשָּׁרִים — זֶה הוֹלֵךְ לַהֲרֹג אֻמָּה שְׁלֵמָה בְּפִיו וּלְאָתוֹן זוֹ צְרִיךְ כְּלֵי זַיִן:

Verse 30

ההסכן הסכנתי. כְּתַרְגּוּמוֹ, וְכֵן "הַלְאֵל יִסְכָּן גָּבֶר" (איוב כ"ב); וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִקְרָא זֶה בַּתַּלְמוּד, אָמְרוּ לֵיהּ מַאי טַעְמָא לָא רְכַבְתְּ אַסּוּסְיָא? אֲמַר לְהוּ בְּרְטִיבָא שְׁדַאי לֵיהּ כו', כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲ"זָ (דף ד'):

Verse 31

Verse 32

כי ירט הדרך לנגדי. רַבּוֹתֵינוּ סַכְּמֵי הַמִּשְׁנָה דְּרָשׁוּהוּ נוֹטָרִיקוֹן — יָרְאָה, רָאֲתָה, נָטְתָה בִּשְׁבִיל שֶׁהַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי (שבת קכ"ה), כְּלוֹמַר לְקִנְאָתִי וּלְהַקְנִיטֵנִי; וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ כִּי חָרַד הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי, לְשׁוֹן רֻטֵּט — כִּי רָאִיתִי בַעַל הַדֶּרֶךְ שֶׁחָרַד וּמֹהֵר הַדֶּרֶךְ שֶׁהוּא לְכַעְסִי וּלְהַמְרוֹתִי, וּמִקְרָא קָצָר הוּא, כְּמוֹ "וַתְּכַל דָּוִד" (שמואל ב י"ג); לִישָׁנָא אַחֲרִינָא יָרַט לְשׁוֹן רָצוֹן, וְכֵן "עַל יְדֵי רְשָׁעִים יְרֻטֵּנִי" (איוב ט"ז) — מְפַיֵּס וּמְנַחֵם אוֹתִי עַל יְדֵי רְשָׁעִים שֶׁאֵינָן אֶלָּא מַקְנִיטִים:

Verse 33

אולי נטתה. כְּמוֹ לוּלַי, פְּעָמִים שֶׁאוּלַי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן לוּלַי:
גם אתכה הרגתי. הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס וְהוּא כְּמוֹ גַּם הָרַגְתִּי אוֹתְךָ, כְּלוֹמַר, לֹא הָעֲכָבָה בְּלִבַּד קְרָאַתְךָ עַל יָדִי, כִּי גַּם הַהֲרִיגָה:
ואותה החייתי. וְעַתָּה מִפְּנֵי שֶׁדִּבְּרָה וְהוֹכִיחַתְךָ, וְלֹא יָכֹלְתָּ לַעֲמֹד בְּתוֹכַחְתָּהּ — כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ויאמר לא — הֲרַגְתִּיהָ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, זוֹ הִיא שֶׁסִּלְּקָה בִלְעָם בְּתוֹכַחְתָּהּ וְלֹא יָכוֹל לָהָשִׁיב, שֶׁסָּם הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹד הַבְּרִיוֹת, וְכֵן (ויקרא כ') "וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה", וְכֵן (שם) "אֶת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ" (תנחומא):

Verse 34

כי לא ידעתי. גַּם זֶה גְּנוּתוֹ, וְעַל כָּרְחוֹ הוֹדָה, שֶׁהוּא הָיָה מִשְׁתַּבֵּחַ שֶׁיּוֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן, וּפִיו הֵעִיד לֹא יָדַעְתִּי (שם):
אם רע בעיניך אשובה לי. לְהַתְרִיס נֶגֶד הַמָּקוֹם הֵיא תְּשׁוּבָה זוֹ, אָמַר לוֹ הוּא בְּעַצְמוֹ צְוֵנִי לָכֶת וְאַתָּה מַלְאָךְ מְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו, לָמוּד הוּא בְּכָךְ שֶׁאוֹמֵר דָּבָר וּמַלְאָךְ מַחֲזִירוֹ, אָמַר לְאַבְרָהָם "קַח נָא אֶת בִּנְךָ" וְגוֹ' (בראשית כ"ב), וְעַל יְדֵי מַלְאָךְ בִּטֵּל אֶת דְּבָרוֹ, אַף כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲ"זָ (דף ד'):

Verse 35

וֹת׃ לְךָ עִם הָאֲנָשִׁים. בַּדֶּרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ בָּהּ, מוֹלִיכִין אוֹתוֹ׃
(מכות י') לְךָ עִם הָאֲנָשִׁים. כִּי חֻלְקְךָ עִמָּהֶם וְסוֹפְךָ לֵאבַד מִן הָעוֹלָם׃
׃ וְאִפֵּס. עַל כָּרְחֲךָ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְגוֹ
עִם שָׂרֵי בָּלָק. שָׁמַח חֶלְקְלַקְלֵּם כְּמוֹתָם׃

Verse 36

וַיִּשְׁמַע בָּלָק. שָׁלַח שְׁלוּחִים לְבַשְּׂרוֹ׃
אֶל עִיר מוֹאָב. אֶל מֶטְרוֹפּוֹלִין שֶׁלּוֹ — עִיר הַחֲשׁוּבָה שֶׁלּוֹ, לוֹמַר רְאֵה מָה אֵלּוּ מְבַקְּשִׁים
לַעֲקֹר (תנחומא)׃

Verse 37

הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבְּדֶךָ. נִתְנַבֵּא שֶׁסּוֹפוֹ לָצֵאת מֵעִמּוֹ בְּקָלוֹן (שם)׃

Verse 38

Verse 39

קִרְיַת חֻצוֹת. עִיר מְלֵאָה שְׁוָקִים, אֲנָשִׁים וָטַף בְּחוּצוֹתֶיהָ, לוֹמַר רְאֵה וְרַחֵם שֶׁלֹּא יֶעָקְרוּ
אֵלּוּ׃

Verse 40

בָּקָר וְצֹאן. דָּבָר מוּעָט׃

Verse 41

בָּמוֹת בָּעַל. כְּתַרְגּוּמוֹ, "לְרָמַת דַּחֲלֵיהּ", שֵׁם עֲ"זָ׃

Chapter 23

Verse 1

Verse 2

Verse 3

אוּלַי יִקְרֶה ה' לִקְרָאתִי. אֵינוֹ רָגִיל לְדַבֵּר עִמִּי בַּיּוֹם׃
וְיָלֵךְ שָׁפִי. כְּתַרְגּוּמוֹ יְחִידִי, לְשׁוֹן שֹׁפִי וְשֶׁקֶט, שֶׁאֵין עִמּוֹ אֶלָּא שְׁתִיקָה׃

Verse 4

וַיִּקַּר. לְשׁוֹן עֲרַאי, לְשׁוֹן גְּנַאי, לְשׁוֹן טֻמְאַת קֶרִי, כְּלוֹמַר בְּקֹשִׁי וּבְזָיוֹן, וְלֹא הָיָה
נִגְלֶה אֵלָיו בַּיּוֹם אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְהַרְאוֹת חִבָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל (בראשית רבה נ"ב)׃
אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת. שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת, אֲמַר
לְפָנָיו אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ בָּנוּ לְפָנֶיךָ שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת וַאֲנִי עָרַכְתִּי כְּנֶגֶד כֻּלָּן, אַבְרָהָם בָּנָה
אַרְבָּעָה — "וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאֶה אֵלָיו" (בראשית י"ב), "וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה" וְגוֹ'
(שם), "וַיֶּאֱהַל אַבְרָהָם" וְגוֹ' (שם י"ג), וְאֶחָד בְּהַר הַמּוֹרִיָּה; וְיִצְחָק בָּנָה אֶחָד — "וַיִּבֶן
מִזְבֵּחַ" וְגוֹ' (שם כ"ו), וְיַעֲקֹב בָּנָה שְׁתַּיִם, אֶחָד בִּשְׁכֶם וְאֶחָד בְּבֵית אֵל׃
וְאַבְרָהָם לֹא הֶעֱלָה אֶלָּא אַיִל אֶחָד (תנחומא צו)׃ וְאֶעֱלֶה פַּר וְאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ.

Verse 5

Verse 6

Verse 7

ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל. בְּשֶׁנֶי שְׁמוֹתֵיהֶם אָמַר לוֹ לְקַלְלָם שֶׁמָּא אֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ מֻבְהָק:

Verse 8

מה אקב לא קבה אל. כְּשֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִתְקַלֵּל לֹא נִתְקַלְּלוּ — כְּשֶׁהִזְכִּיר אֲבִיהֶם אֶת עֲוֹנָם "כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ", לֹא קִלֵּל אֶלָּא אַפָּם, שֶׁנֶּאֱמַר "אָרוּר אַפָּם" (בראשית מ"ט); כְּשֶׁנִּכְנַס אֲבִיהֶם בְּמִרְמָה אֵצֶל אָבִיו הָיָה רָאוּי לְהִתְקַלֵּל, מַה נֶּאֱמַר שָׁם? "גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה" (שם כ"ז), בַּמְבָרְכִים נֶאֱמַר "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם", בַּמְקַלְּלִים לֹא נֶאֱמַר וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ לְקַלֵּל אֶת הָעָם אֶלָּא "וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה" (דברים כ"ז) — לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר עֲלֵיהֶם שֵׁם קְלָלָה (תנחומא):
לא זעם ה'. אֲנִי אֵין כֹּחִי אֶלָּא שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ לְכַוֵּן הַשָּׁעָה שֶׁהַקָּבָ"ה כּוֹעֵס בָּהּ, וְהוּא לֹא כָּעַס כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ שֶׁבָּאתִי אֵלָיִךְ, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ו') "עַמִּי זְכָר נָא מַה יָּעַץ" וְגוֹ' "וּמָה עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם" וְגוֹ' "לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה'" (סנהדרין ק"ה):

Verse 9

כי מראש צרים אראנו. אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּרֵאשִׁיתָם וּבִתְחִלַּת שָׁרְשֵׁיהֶם וַאֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם מְיֻסָּדִים וַחֲזָקִים כְּצוּרִים וּגְבָעוֹת הַלָּלוּ עַל יְדֵי אָבוֹת וְאִמָּהוֹת (תנחומא):
הן עם לבדד ישכן. הוּא אֲשֶׁר זָכוּ לוֹ אֲבוֹתָיו — לִשְׁכֹּן בָּדָד, כְּתַרְגּוּמוֹ:
ובגוים לא יתחשב. כְּתַרְגּוּמוֹ, לֹא יִהְיוּ נַעֲשִׂין כָּלָה עִם שְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו ל') "כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל הַגּוֹיִם" וְגוֹ', אֵינָן נִמְנִין עִם הַשְּׁאָר. דָּ"אַ — כְּשֶׁהֵן שְׁמֵחִין אֵין אֻמָּה שְׂמֵחָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ" (דברים ל"ב), וּכְשֶׁהָאֻמּוֹת בְּטוֹבָה הֵן אוֹכְלִין עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְאֵין עוֹלָה לָהֶם מִן הַחֶשְׁבּוֹן, וְזֶהוּ ובגוים לא יתחשב (תנחומא):

Verse 10

מי מנה עפר יעקב וגו'. כְּתַרְגּוּמוֹ "דַּעְדְּקָיָא דְּבֵית יַעֲקֹב", מֵאַרְבַּע מַשְׁרְיָתָא — מֵאַרְבָּעָה דְּגָלִים; דָּ"אַ, עֲפַר יַעֲקֹב, אֵין חֶשְׁבּוֹן בַּמִּצְוֹת שֶׁהֵם מְקַיְּמִין בֶּעָפָר, "לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר" (דברים כ"ב), "לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם" (ויקרא י"ט), אֵפֶר פָּרָה וַעֲפַר סוֹטָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶם (תנחומא):
ומספר את רבע ישראל. רְבִיעוֹתֵיהֶן, זֶרַע הַיּוֹצֵא מִן הַתַּשְׁמִישׁ שֶׁלָּהֶם (עי' נדה ל"א):
תמת נפשי מות ישרים. שֶׁבָּהֶם:

Verse 11

Verse 12

Verse 13

וקבנו לי. לְשׁוֹן צִוּוּי, קַלְּלֵהוּ לִי:

Verse 14

שדה צפים. מָקוֹם גָּבוֹהַּ הָיָה שֶׁשָּׁם הַצּוֹפֶה עוֹמֵד לִשְׁמֹר אִם יָבֹא חַיִל עַל הָעִיר:
ראש הפסגה. בִּלְעָם לֹא הָיָה קוֹסֵם כְּבָלָק, רָאָה בָּלָק שֶׁעֲתִידָה פְּרָצָה לְהִפָּרֵץ בְּיִשְׂרָאֵל מִשָּׁם,
שֶׁשָּׁם מֵת מֹשֶׁה, כְּסָבוּר שֶׁשָּׁם תָּחוּל עֲלֵיהֶם הַקְּלָלָה וְזוֹ הִיא הַפִּרְצָה שֶׁאֲנִי רוֹאֶה (תנחומא):

Verse 15

אקרה כה. מֵאֵת הַקָּבָּ"ה, אקרה — לְשׁוֹן אִתְפַּעֵל:

Verse 16

וישם דבר בפיו. וּמַה הִיא הַשִּׂימָה הַזֹּאת? וּמָה חָסֵר הַמִּקְרָא בְּאָמְרוֹ "שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה
תְּדַבֵּר"? אֶלָּא כְּשֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה לְקַלֵּל אָמַר מָה אֲנִי חוֹזֵר אֵצֶל בָּלָק לְצַעֲרוֹ? וְנָתַן
לוֹ הַקָּבָּ"ה רֶסֶן וְחַכָּה בְּפִיו, כְּאָדָם הַפּוֹקֵס בְּהֵמָה בְּחַכָּה לְהוֹלִיכָהּ אֶל אֲשֶׁר יִרְצֶה, אָמַר לוֹ
עַל כָּרְחֲךָ תָּשׁוּב אֶל בָּלָק (שם):

Verse 17

ושרי מואב אתו. וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר "וְכָל שָׂרֵי מוֹאָב", כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁאֵין בּוֹ תִּקְוָה
הָלְכוּ לָהֶם מִקְצָתָם וְלֹא נִשְׁאֲרוּ אֶלָּא מִקְצָתָם:
מה דבר ה'. לְשׁוֹן צְחוֹק הוּא זֶה, כְּלוֹמַר אֵינְךָ בְּרִשׁוּתְךָ (שם):

Verse 18

קום בלק. כֵּיוָן שֶׁרָאָהוּ מְצַחֵק בּוֹ, נִתְכַּוֵּן לְצַעֲרוֹ — "עֲמֹד עַל רַגְלֶיךָ, אֵינְךָ רַשַּׁאי לֵישֵׁב,
וַאֲנִי שָׁלוּחַ אֵלֶיךָ בְּשִׁלּוּחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם" (שם):
בנו צפר. לְשׁוֹן מִקְרָא הוּא זֶה, כְּמוֹ "חַיְתוֹ יָעַר" (תהלים נ') "וְחַיְתוֹ אֶרֶץ" (בראשית
א'), "לְמַעְנוֹ מָיִם" (תהילים קי"ד):

Verse 19

לא איש וגו'. כְּבָר נִשְׁבַּע לָהֶם לַהֲבִיאָם וּלְהוֹרִישָׁם אֶרֶץ שִׁבְעָה אֻמּוֹת וְאַתָּה סָבוּר לַהֲמִיתָם
בַּמִּדְבָּר?:
ההוא אמר וגו'. בִּלְשׁוֹן תֻּמָּה, וְתַרְגּוּמוֹ וְיָבִין וּמִתְמַלְכִין — חוֹזְרִים וְנִמְלָכִין לַחֲזֹר
בָּהֶם:

Verse 20

הנה ברך לקחתי. אַתָּה שׁוֹאֲלֵנִי "מַה דִּבֶּר ה'?", קִבַּלְתִּי מִמֶּנּוּ לְבָרֵךְ אוֹתָם:
וברך ולא אשיבנה. הוּא בֵּרֵךְ אוֹתָם וַאֲנִי לֹא אָשִׁיב אֶת בִּרְכָתוֹ:
וברך. כְּמוֹ וּבֵרְךְ, וְכֵן הִיא גְּזֶרֶת רי"ש, כְּמוֹ (תהלים ע"ד) "אוֹיֵב חֵרַף" כְּמוֹ חֹרֶף,
וְכֵן (שם מ') "וּבֹצֵעַ בֵּרַךְ" — הַמְהַלֵּל וּמְבָרֵךְ אֶת הַגּוֹזֵל וְאוֹמֵר אַל תִּירָא כִּי לֹא תֵעָנֵשׁ,
שָׁלוֹם יִהְיֶה לְךָ, מַרְגִּיז הוּא לְהַקָּבָּ"ה; וְאֵין לוֹמַר ברך שֵׁם דָּבָר, שֶׁאִם כֵּן הָיָה נָקוּד
בְּפַתָּ"ח קָטָן וְטַעְמוֹ לְמַעְלָה, אֲבָל לְפִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן פִּעֵל, הוּא נָקוּד קָמָץ קָטָן וְטַעְמוֹ
לְמַטָּה:

Verse 21

לא הביט און ביעקב וגו'. כְּתַרְגּוּמוֹ; דָּבָר אַחֵר פְּשׁוּטוֹ הוּא נִדְרָשׁ מִדְרָשׁ נָאֶה
לא הביט. הַקָּבָּ"ה אוֹן שֶׁבְּיַעֲקֹב — כְּשֶׁהֵן עוֹבְרִין עַל דְּבָרָיו אֵינוֹ מְדַקְדֵּק אַחֲרֵיהֶם
לְהִתְבּוֹנֵן בְּאוֹנְיוֹת שֶׁלָּהֶם וַעֲמָלָן שֶׁהֵן עוֹבְרִין עַל דָּתוֹ:
עמל. לְשׁוֹן עֲבֵרָה, כְּמוֹ "וְהָרָה עָמָל" (תהלים ז'), "כִּי אַתָּה עָמָל וָכַעַס תַּבִּיט" (שם
י'), לְפִי שֶׁהָעֲבֵרָה הִיא עָמָל לִפְנֵי הַמָּקוֹם:
ה' אלהיו עמו. אֲפִלּוּ מַכְעִיסִין וּמַמְרִים לְפָנָיו, אֵינוֹ זָז מִתּוֹכָן:
ותרועת מלך בו. לְשׁוֹן חִבָּה וְרֵעוּת, כְּמוֹ (שמואל ב ט"ו) "רֵעֶה דָוִד" — אוֹהֵב דָּוִד,
(שופטים ט"ו) "וַיִּתְּנָהּ לְמֵרֵעֵהוּ", וְכֵן תִּרְגֵּם אֶנְקְלוֹס "וּשְׁכִינַת מַלְכְּהוֹן בֵּינֵהוֹן":

Verse 22

אל מוציאם ממצרים. אַתָּה אָמַרְתָּ "הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם", לֹא יָצָא מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא הָאֱלֹהִים
הוֹצִיאָם:

כתועפת ראם לו. כְּתִקֵּף רוּם וְגַבֵּהּ שֶׁלּוֹ, וְכֵן "וְכֶסֶף תּוֹעָפוֹת" (איוב כ"ב) לְשׁוֹן מָעוֹז
הַמָּה, וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן "וְעוֹף יְעוֹפֵף" (בראשית א') — הַמְעוֹפֵף בְּרוּם וְגַבֵּהּ, תִּקֵּף
רַב הוּא זֶה, וְתוֹעֲפֹת רְאֵם — עֶפְיַּת גַּבֵּהּ; דָּ"אַ, תּוֹעָפוֹת רְאֵם — תִּקֵּף רְאֵמִים, וְאָמְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ אֵלּוּ הַשֵּׁדִים (עי' גיטין ס"ח):

Verse 23

כי לא נחש ביעקב. כִּי רְאוּיִים הֵם לִבָרֶכָה, שֶׁאֵין בָּהֶם מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים:
כעת יאמר ליעקב וגו'. עוֹד עָתִיד לִהְיוֹת עֵת כָּעֵת הַזֹּאת אֲשֶׁר תִּגָּלֶה חִבָּתָן לְעֵין כֹּל,
שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין לְפָנָיו וּלְמֵדִים תּוֹרָה מִפִּיו וּמְחִצָּתָן לִפְנִים מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְהֵם יִשְׁאֲלוּ לָהֶם
מה פעל אל? וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו ל') "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ". דָּ"אַ — יאמר
ליעקב אֵינוֹ לְשׁוֹן עָתִיד אֶלָּא לְשׁוֹן הֹוֶה, אֵינָן צְרִיכִין לִמְנַחֵשׁ וְקוֹסֵם, כִּי בְכָל עֵת
שֶׁצָּרִיךְ לְהֶאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל הַקָּבָּ"ה וּמַה גְּזַרוֹתָיו בַּמָּרוֹם, אֵינָן מְנַחֲשִׁים
וְקוֹסְמִים אֶלָּא נֶאֱמַר לָהֶם עַל פִּי נְבִיאֵיהֶם מַה הִיא גְּזֵרַת הַמָּקוֹם, אוֹ אוּרִים וְתֻמִּים
מַגִּידִים לָהֶם (תנחומא); וְאֶנְקְלוֹס לֹא תִרְגֵּם כֵּן:

Verse 24

הן עם כלביא יקום וגו'. כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין מִשְּׁנָתָם שַׁחֲרִית, הֵן מִתְגַּבְּרִין כְּלָבִיא וְכַאֲרִי
לַחֲטֹף אֶת הַמְּצוֹת — לִלְבֹּשׁ טַלִּית, לִקְרֹא אֶת שְׁמַע וּלְהָנִיחַ תְּפִלִּין:
לא ישכב. בַּלַּיְלָה עַל מִטָּתוֹ עַד שֶׁהוּא אוֹכֵל וּמְחַבֵּל כָּל מַזִּיק הַבָּא לְטָרְפוֹ, כְּיוֹצֵד? קוֹרֵא
אֶת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ וּמַפְקִיד רוּחוֹ בְּיַד הַמָּקוֹם, בָּא מַזִּיק וְגַיִס לְהַזִּיקָם, הַקָּבָּ"ה שׁוֹמְרָם
וְנִלְחָם מִלְחֲמוֹתָם וּמַפִּילָם חֲלָלִים (שם); דָּ"אַ — הן עם כלביא יקום וגו', כְּתַרְגּוּמוֹ
ודם חללים ישתה. נִתְנַבֵּא שֶׁאֵין מֹשֶׁה מֵת עַד שֶׁיַּפִּיל מַלְכֵי מִדְיָן חֲלָלִים וְיֶהֱרֹג הוּא
עַמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע י"ג) "וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֲרֶב אֶל
חַלְלֵיהֶם" (עי' תנחומא):

Verse 25

גם קב לא תקבנו. גַּם רֹאשׁוֹן מוֹסִיף עַל גַּם הַשֵּׁנִי וְגַם הַשֵּׁנִי עַל גַּם רִאשׁוֹן, וְכֵן "גַּם
לִי גַּם לָךְ לֹא יִהְיֶה" (מלכים א ג'), וְכֵן "גַּם בָּחוּר גַּם בְּתוּלָה" (דברים ל"ב):

Verse 26

Verse 27

וקבתו לי. אֵין זֶה לְשׁוֹן צְוִוי כְּמוֹ וְקָבְנוֹ, אֶלָּא לְשׁוֹן עָתִיד — אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינָיו
וְתִקָּבֶנּוּ לִי מִשָּׁם, מלדי"רש בְּלַעַז:

Verse 28

ראש הפעור. קוֹסֵם גָּדוֹל הָיָה בָּלָק וְרָאָה שֶׁהֵן עֲתִידִין לִלְקוֹת עַל יְדֵי פְּעוֹר, וְלֹא הָיָה
יוֹדֵעַ בַּמֶּה, אָמַר שֶׁמָּא הַקְּלָלָה תָּחוּל עֲלֵיהֶם מִשָּׁם וְכֵן כָּל הַחוֹזִים בַּכּוֹכָבִים רוֹאִים וְאֵינָם
יוֹדְעִים מָה רוֹאִים (סוטה י"ב):

Chapter 24

Verse 1

וירא בלעם כי טוב וגו'. אָמַר אֵינִי צָרִיךְ לִבְדֹּק עוֹד בְּהַקָּבָּ"ה, כִּי לֹא יַחְפֹּץ לְקַלְלָם:
לא הלך כפעם בפעם. כַּאֲשֶׁר עָשָׂה שְׁתֵּי פְּעָמִים:
לקראת נחשים. לְנַחֵשׁ אוּלַי יִקָּרֶה ה' לִקְרָאתוֹ כִּרְצוֹנוֹ, אָמַר רוֹצֶה וְלֹא רוֹצֶה לְקַלְלָם,
אַזְכִּיר עֲוֹנוֹתֵיהֶם, וְהַקְּלָלָה עַל הַזְכָּרַת עֲוֹנוֹתֵיהֶם תָּחוּל:
וישת אל המדבר פניו. כְּתַרְגּוּמוֹ:

Verse 2

וישא בלעם את עיניו. בְּקֵשׁ לְהַכְנִיס בָּהֶם עַיִן רָעָה, וַהֲרֵי יֵשׁ לְךָ שָׁלֹשׁ מִדּוֹתָיו — עַיִן
רָעָה וְרוּחַ גְּבוֹהָה וְנֶפֶשׁ רְחָבָה הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה:
שכן לשבטיו. רָאָה כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט שׁוֹכֵן לְעַצְמוֹ וְאֵינָן מִעֹרָבִין, רָאָה שֶׁאֵין פְּתְחֵיהֶם
מְכֻוָּנִין זֶה כְּנֶגֶד זֶה, שֶׁלֹּא יָצִיץ לְתוֹךְ אֹהֶל חֲבֵרוֹ:
ותהי עליו רוח אלהים. עָלָה בְלִבּוֹ שֶׁלֹּא יְקַלְּלֵם:

Verse 3

בנו בער. כְּמוֹ "לְמַעְנוֹ מָיִם" (תהלים קי"ד); וּמ"אַ שְׁנֵיהֶם הָיוּ גְּדוֹלִים מֵאֲבוֹתֵיהֶם,
בָּלָק בְּנוֹ צִפּוֹר — אָבִיו בְּנוֹ הוּא בְּמַלְכוּת, וּבִלְעָם גָּדוֹל מֵאֲבִיו בִּנְבִיאוּת — מָנָה בָּן פְּרָס
הָיָה (סנהדרין ק"ה; תנחומא):
שתם העין. עֵינוֹ נְקוּרָה וּמוּצֵאת לַחוּץ וְחֹר שֶׁלָּהּ נִרְאֶה פָּתוּחַ, וּלְשׁוֹן מִשָּׁנָה הוּא, כְּדֵי
שֶׁיִּשְׁתֹּם וְיִסְתֹּם (עבודה זרה ס"ט); וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, לְפִי שֶׁאָמַר וּמְסֻפָּר אֶת רֹבַע
יִשְׂרָאֵל — שֶׁהַקָּבָּ"ה יוֹשֵׁב וּמוֹנֶה רְבִיעוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מָתַי תָּבֹא טִפָּה שֶׁנּוֹלַד הַצַּדִּיק
מִמֶּנּוּ, אָמַר בְּלִבּוֹ, מִי שֶׁהוּא קָדוֹשׁ וּמְשָׁרְתָיו קְדוֹשִׁים יִסְתַּכֵּל בִּדְבָרִים הַלָּלוּ? וְעַל דָּבָר זֶה
נִסְתַּם עֵינוֹ שֶׁל בִּלְעָם (נדה ל"א); וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שתם העין — פְּתוּחַ הָעַיִן, כְּמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם
אֶנְקְלוֹס, וְעַל שֶׁאָמַר שְׁתֻם הָעַיִן וְלֹא אָמַר שְׁתוּם הָעֵינַיִם, לָמַדְנוּ שֶׁסּוֹמֵא בְּאַחַת מֵעֵינָיו
הָיָה (סנהדרין ק"ה):

Verse 4

נפל וגלוי עינים. פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ — שֶׁאֵין נִרְאֶה עָלָיו אֶלָּא בַּלַּיְלָה כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב;
וּמִדְרָשׁוֹ: כְּשֶׁהָיָה נִגְלֶה עָלָיו לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד עַל רַגְלָיו וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו, לְפִי
שֶׁהָיָה עָרֵל, וּמָאוּס לִהְיוֹת נִגְלֶה עָלָיו בְּקוֹמָה זְקוּפָה לְפָנָיו:

Verse 5

מה טבו אהליך. עַל שֶׁרָאָה פְּתְחֵיהֶם שֶׁאֵינָן מְכֻוָּנִין זֶה מוּל זֶה:
משכנתיך. חֲנִיּוֹתֶיךָ, כְּתַרְגּוּמוֹ; דָּבָר אַחֵר, מה טבו אהליך — מַה טֹּבוּ אֹהֶל שִׁילֹה וּבֵית
עוֹלָמִים בְּיִשּׂוּבָן, שֶׁמַּקְרִיבִין בָּהֶן קָרְבָּנוֹת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם
משכנתיך. אַף כְּשֶׁהֵן חֲרֵבִין, לְפִי שֶׁהֵן מַשְׁכּוֹן עֲלֵיכֶם, וְחֻרְבָּנָן כַּפָּרָה עַל הַנְּפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר
"כִּכְלָה ה' אֶת חֲמָתוֹ" (איכה ד'), וּבַמֶּה כִלָּה? (שם) "וַיַּצֶת אֵשׁ בְּצִיּוֹן" (תנחומא
משפטים):

Verse 6

כנחלים נטיו. שֶׁנֶּאֶרְכוּ וְנִמְשְׁכוּ לִנְטוֹת לְמֶרְחוֹק; אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ
רָשָׁע אָנוּ לְמֵדִים מֶה הָיָה בְּלִבּוֹ לְקַלְלָם כְּשֶׁאָמַר לְהָשִׁית אֶל הַמִּדְבָּר פָּנָיו, וּכְשֶׁהָפַךְ הַמָּקוֹם
אֶת פִּיו, בֵּרְכָם מֵעַיִן אוֹתָם קְלָלוֹת שֶׁבִּקֵּשׁ לוֹמַר כו', כִּדְאִיתָא בְּחֶלֶק (סנהדרין ק"ה ב)
כאהלים. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן "מֹר וַאֲהָלוֹת" (תהלים מ"ה):
נטע ה'. בְּגַן עֵדֶן; לָשׁוֹן אַחֵר כאהלים נטע ה' — כַּשָּׂמִים הַמִּתּוּחִין כְּאֹהֶל
נטע ה'. לְשׁוֹן נְטִיעָה מָצִינוּ בְּאֹהָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וְיִטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ" (דניאל י"א):

Verse 7

מדליו. מְבֻאֵרוֹתָיו, וּפְרוּשׁוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ:
וזרעו במים רבים. לְשׁוֹן הַצָּלָה הוּא זֶה — כְּזֶרַע הַזָּרוּעַ עַל פְּנֵי הַמַּיִם:
וירם מאגג מלכו. מֶלֶךְ רִאשׁוֹן שֶׁלָּהֶם יִכְבֹּשׁ אֶת אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק
ותנשא מלכתו. שֶׁל יַעֲקֹב יוֹתֵר וְיוֹתֵר, שֶׁיָּבֹא אַחֲרָיו דָּוִד וּשְׁלֹמֹה

Verse 8

אל מוציאו ממצרים. מִי גּוֹרֵם לָהֶם הַגְּדֻלָּה הַזֹּאת? אֵל הַמּוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם בְּתֹקֶף וְרוּם
שֶׁלּוֹ, יֹאכַל אֶת הַגּוֹיִם שֶׁהֵם צָרָיו
ועצמתיהם. שֶׁל צָרִים:
יגרם. מְנַחֵם פָּתַר בּוֹ לְשׁוֹן שְׁבִירָה, וְכֵן "לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר" (צפניה ג'), וְכֵן "וְאֶת
חֲרָשֶׁיהָ תְּגָרֵמִי" (יחזקאל כ"ג), וַאֲנִי אוֹמֵר לְשׁוֹן עֶצֶם הוּא, שֶׁמְּגָרֵר הַבָּשָׂר בְּשִׁנָּיו
מִסָּבִיב, וְהַמַּחַ שֶׁבְּפִנִּים, וּמַעֲמִיד הָעֶצֶם עַל עַרְמִימוּתוֹ

וחציו ימחץ. אֶנְקְלוֹס תִּרְגֵּם חֶצְיוֹ שֶׁל צָרִים — חֲלָקָה שֶׁלָּהֶם, כְּמוֹ (בראשית מ"ט) "בַּעֲלֵי חִצִּים" — מָרֵי פַּלְגּוּתָא, וְכֵן יִמְחָץ לְשׁוֹן "וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ" (שופטים ה') — שֶׁיֵּחָצוּ אֶת אַרְצָם. וְיֵשׁ לְפָתֹר לְשׁוֹן חִצִּים מַמָּשׁ — חִצָּיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה יִמְחַץ בְּדָמָם שֶׁל צָרִים, יִטְבֹּל וְיִצְטַבַּע בְּדָמָם, כְּמוֹ "לְמַעַן תִּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם" (תהלים ס"ח), וְאֵינוֹ זָז מִלָּשׁוֹן מַכָּה, כְּמוֹ "מָחַצְתִּי" (דברים ל"ב), שֶׁהַצָּבוּעַ בְּדָם נִרְאֶה כְּאִלּוּ מָחוּץ וְנָגוּעַ:

Verse 9

כרע שכב כארי. כְּתַרְגּוּמוֹ — יִתְיַשְּׁבוּ בְּאַרְצָם בְּכֹחַ וּגְבוּרָה:

Verse 10

ויספק. הִכָּה זוֹ עַל זוֹ:

Verse 11

Verse 12

Verse 13

לעבר את פי ה'. כָּאן לֹא נֶאֱמַר "אֱלֹהַי" כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּרִאשׁוֹנָה (כ"ב י"ח), לְפִי שֶׁיָּדַע שֶׁנִּבְאַשׁ בְּהַקָּבָּ"ה וְנִטְרַד:

Verse 14

הולך לעמי. מֵעַתָּה הֲרֵינִי כִּשְׁאָר עַמִּי, שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַקָּבָּ"ה מֵעָלָיו:
לכה איעצך. מַה לְּךָ לַעֲשׂוֹת, וּמַה הִיא הָעֵצָה? אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ שׁוֹנֵא זִמָּה הוּא כו',
כְּדְאִיתָא בְּחֶלֶק (סנהדרין ק"ו); תֵּדַע שֶׁבְּלָעָם הִשִּׁיא עֵצָה זוֹ לְהַכְשִׁילָם בְּזִמָּה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר "הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם" (במדבר ל"א):
אשר יעשה העם הזה לעמך. מִקְרָא קָצָר הוּא זֶה: אֵיעָצְךָ לְהַכְשִׁילָם וְאֹמַר לְךָ מַה שֶּׁהֵן עֲתִידִין לְהָרַע לְמוֹאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים — "וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב"; הַתַּרְגּוּם מְפָרֵשׁ קְצָר הָעִבְרִי:

Verse 15

Verse 16

וידע דעת עליון. לְכַוֵּן הַשָּׁעָה שֶׁכּוֹעֵס בָּהּ (סנהדרין ק"ה):

Verse 17

אראנו. רוֹאֶה אֲנִי שִׁבְחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וּגְדֻלָּתוֹ, אַךְ לֹא עַתָּה הִיא, אֶלָּא לְאַחַר זְמַן:
דרך כוכב. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן "דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ" (איכה ב'), שֶׁהַכּוֹכָב עוֹבֵר כְּחֵץ, וּבְלַעַז דישט"נט, כְּלוֹמַר יָקוּם מַזָּל:
וקם שבט. מֶלֶךְ רוֹדֶה וּמוֹשֵׁל:
ומחץ פאתי מואב. זֶה דָּוִד שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "הַשֹּׁכֵב אוֹתָם אַרְצָה וַיְמַדֵּד שְׁנֵי חֲבָלִים לְהָמִית" (שמואל ב ח'):
וקרקר. לְשׁוֹן קוֹרֶה, כְּמוֹ "אֲנִי קָרְתִּי" (מלכים ב י"ט), "מַקֶּבֶת בּוֹר נֶקְרְתֶם" (ישעיהו נ"א), "יִקְרוּהָ עֹרְבֵי נַחַל" (משלי ל'), פורי"ר בְּלַעַ"ז:
כל בני שת. כָּל הָאֻמּוֹת, שֶׁכֻּלָּם יָצְאוּ מִן שֵׁת בְּנוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן:

Verse 18

והיה ירשה שעיר. לְאוֹיְבָיו יִשְׂרָאֵל:

Verse 19

וירד מיעקב. וְעוֹד יִהְיֶה מוֹשֵׁל אַחֵר מִיַּעֲקֹב:
והאביד שריד מעיר. הַמַּשְׁחָה שֶׁל אֱדוֹם, הִיא רוֹמִי, וְעַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ אוֹמֵר כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר (עוב' י"ח) בּוֹ "וְיֹרֶךְ מַיִם עַד יָם" (תהלים ע"ב) "וְלֹא יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו":

Verse 20

וירא את עמלק. נִסְתַּכֵּל בְּפֵרָעֲנוּתוֹ שֶׁל עֲמָלֵק:
ראשית גוים עמלק. הוּא קָדַם אֶת כֻּלָּם לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל — וְכָךְ תִּרְגֵּם אֶנְקְלוֹס — ואחריתו לֶאָבֵד בְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק" (דברים כ"ה):

Verse 21

וירא את הקיני. לְפִי שֶׁהָיָה קִינִי תָּקוּעַ אֵצֶל עֲמָלֵק, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל הַקֵּינִי" וְגוֹ' (שמואל א ט"ו), הִזְכִּירוֹ אַחַר עֲמָלֵק; נִסְתַּכֵּל בִּגְדֻלָּתָן שֶׁל בְּנֵי יִתְרוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (דבהי"א ב') "תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׁוֹכָתִים" (ספרי במדבר י'; סנהדרין ק"ד):
איתן מושבך. תָּמַהּ אֲנִי מֵהֵיכָן זָכִיתָ לְכָךְ הֲלֹא אַתָּה עִמִּי הָיִיתָ בַּעֲצַת "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ" (שמות א'), וְעַתָּה נִתְיַשַּׁבְתָּ בְּאֵיתָן וּמָעוֹז שֶׁל יִשְׂרָאֵל (סנהדרין ק"ו):

Verse 22

כי אם יהיה לבער קין וגו'. אַשְׁרֶיךָ שֶׁנִּתְקַעְתָּ לְתוֹקֵף זֶה, שֶׁאֵינְךָ נִטְרָד עוֹד מִן הָעוֹלָם, כִּי אַף אִם אַתָּה עָתִיד לִגְלוֹת עִם עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, וְתִהְיֶה לְבָעֵר מִמָּקוֹם שֶׁנִּתְיַשַּׁבְתָּ שָׁם, מַה בְּכָךְ?
עד מה אשור תשבך. עַד הֵיכָן הוּא מַגְלֶה אוֹתְךָ? שָׁמָּא לַחְלַח וְחָבוֹר? אֵין זֶה טֵרוּד מִן הָעוֹלָם, אֶלָּא טִלְטוּל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְתָשׁוּב עִם שְׁאָר הַגָּלֻיּוֹת:

Verse 23

וישא משלו וגו'. כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר אֶת שִׁבְיַת אַשּׁוּר, אָמַר אוי מי יחיה משמו אל, מִי יָכוֹל לְהַחֲיוֹת אֶת עַצְמוֹ מִשּׁוּמוֹ אֶת אֵלֶּה — שֶׁלֹּא יָשִׂים עָלָיו הַגּוֹזֵר אֶת אֵלֶּה, שֶׁיַּעֲמֹד סַנְחֵרִיב וִיבַלְבֵּל אֶת כָּל הָאֻמּוֹת, וְעוֹד יָבֹאוּ צִים מִיד כתים. וְיַעַבְרוּ כִתִּיִּים, שֶׁהֵן רוֹמִיִּים, בְּבִירָנִיּוֹת גְּדוֹלוֹת עַל אַשּׁוּר:
ועונו עבר. וְעִנּוּ אוֹתָם שֶׁבָּעֵבֶר הַנָּהָר:
וגם הוא עדי אבד. וְכֵן פֶּרֶשׁ דָּנִיֵּאל "עַד דִּי קְטִילַת חֵיוָתָא וְהוּבַד גִּשְׁמַהּ" (דניאל ז'):
וצים. סְפִינוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּדִכְתִיב (ישעיהו ל"ג) "וְצִי אַדִּיר", תַּרְגּוּמוֹ "וּבוּרְנִי רַבְּתָא" (יומא ע"ז):

Chapter 25

Verse 1

בשטים. כָּךְ שְׁמָהּ:
לזנות אל בנות מואב. עַל יְדֵי עֵצַת בִּלְעָם, כִּדְאִיתָא בְּחֶלֶק (סנהדרין ק"ו):

Verse 2

וישתחוו לאלהיהן. כְּשֶׁתָּקַף יִצְרוֹ וְאוֹמֵר לָהּ הִשָּׁמְעִי לִי, וְהִיא מוֹצִיאָה לוֹ דְּמוּת פְּעוֹר מֵחֵיקָהּ וְאוֹמֶרֶת לוֹ הִשְׁתַּחֲוֵה לָזֶה:

Verse 3

פעור. עַל שֵׁם שֶׁפּוֹעֲרִין לְפָנָיו פִּי הַטַּבַּעַת וּמוֹצִיאִין רְעִי, וְזוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ (סנהדרין ס'):
ויחר אף ה' בישראל. שָׁלַח בָּהֶם מַגֵּפָה:

Verse 4

קח את כל ראשי העם. לִשְׁפּוֹט אֶת הָעוֹבְדִים לְפְעוֹר:
והוקע אותם. אֶת הָעוֹבְדִים:
והוקע. הֵיא תְלָיָה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּבְנֵי שָׁאוּל "וְהוֹקַעֲנוּם לַה'" (שמואל ב כ״א:ו׳) וְשָׁם תְּלָיָה מְפֹרָשֶׁת (סנהדרין ל"ד); ע"ז בִּסְקִילָה וְכָל הַנִּסְקָלִין נִתְלִין (סנהדרין מ"ה):
נגד השמש. לְעֵין כֹּל. וּמ"א: הַשֶּׁמֶשׁ מוֹדִיעַ אֶת הַחוֹטְאִים, הֶעָנָן נִקְפָּל מִכְּנֶגְדּוֹ וְהַחַמָּה זוֹרַחַת עָלָיו:

Verse 5

הרגו איש אנשיו. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִדַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה הוֹרֵג שְׁנַיִם, וְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹנִים רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים כִּדְאִיתָא בְּסַנְהֶ' (דף י"ח:):

Verse 6

והנה איש מבני ישראל בא. נִתְקַבְּצוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן אֵצֶל זִמְרִי שֶׁהָיָה נָשִׂיא שָׁלָהֶם, אָמְרוּ לוֹ, אָנוּ נִדּוֹנִין בְּמִיתָה וְאַתָּה יוֹשֵׁב וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין (סנהדרין פ"ב):
את המדינית. כָּזְבִּי בַת צוּר:
לעיני משה. אָמְרוּ לוֹ, מֹשֶׁה, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת? אִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לְךָ, וְכוּ', כִּדְאִיתָא הָתָם:
והמה בכים. נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה, גָּעוּ כֻּלָּם בִּבְכִיָּה; בָּעֵגֶל עָמַד מֹשֶׁה כְּנֶגֶד שִׁשִּׁים רִבּוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּטַּח עַד אֶשֶׁר דָּק" וְגוֹ' (שמות ל"ב), וְכָאן רָפוּ יָדָיו? אֶלָּא כִּדֵי שֶׁיָּבֹא פִּינְחָס וְיִטֹּל אֶת הָרָאוּי לוֹ (תנחומא):

Verse 7

וירא פינחס. רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה — אָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה מְקֻבָּלְנִי מִמְּךָ הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. אָמַר לוֹ "קַרְיָנָא דְּאַגְרְתָּא אִיהוּ לֵיהֱוֵי פַּרְוַנְקָא", מִיָּד וַיִּקַּח רמח בידו וגו' (סנהדרין פ"ב):

Verse 8

אל הקבה. אֶל הָאֹהֶל:
אל קבתה. כְּמוֹ "וְהַלְחָיַיִם וְהַקֵּבָה" (דברים י"ח), כְּוֵן בְּתוֹךְ זַכְרוּת שֶׁל זִמְרִי וְנַקֵּבוּת שֶׁלָּהּ וְרָאוּ כֻּלָּם שֶׁלֹּא לְחִנָּם הָרָגָם, וְהִרְבֵּה נִסִּים נַעֲשׂוּ לוֹ כוּ', כִּדְאִיתָא הָתָם:

Verse 9

Verse 10

Verse 11

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. לְפִי שֶׁהָיוּ הַשְּׁבָטִים מְבַזִּים אוֹתוֹ — הַרְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה שֶׁפִּטֵּם אֲבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לַעֲ"ז וְהָרַג נְשִׂיא שֶׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל? לְפִיכָךְ בָּא הַכָּתוּב וְיִחֵסוֹ אַחַר אַהֲרֹן (סנהדרין פ"ב):
בקנאו את קנאתי. בְּקָנְאוֹ אֶת נִקְמָתִי — בְּקָצְפּוֹ אֶת הַקֶּצֶף שֶׁהָיָה לִי לִקְצֹף; כָּל לְשׁוֹן קִנְאָה הוּא הַמִּתְחָרֶה לִנְקֹם נִקְמַת דָּבָר, אנפרט"מנט בְּלַע"ז:

Verse 12

את בריתי שלום. שֶׁתְּהֵא לוֹ לִבְרִית שָׁלוֹם, כְּאָדָם הַמַּחֲזִיק טוֹבָה וְחַנּוֹת לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה עִמּוֹ טוֹבָה, אַף כָּאן פֵּרֵשׁ לוֹ הַקָּבָּ"ה שְׁלוֹמוֹתָיו:

Verse 13

והיתה לו. בְּרִיתִי זֹאת:
ברית כהנת עולם. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נִתְּנָה כְּהֻנָּה לְזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, לֹא נִתְּנָה אֶלָּא לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו שֶׁנִּמְשְׁחוּ עִמּוֹ וּלְתוֹלְדוֹתֵיהֶן שֶׁיּוֹלְדוּ אַחַר הַמְּשָׁחָתָן, אֲבָל פִּינְחָס שֶׁנּוֹלַד קֹדֶם לָכֵן וְלֹא נִמְשַׁח לֹא בָא לִכְלַל כְּהֻנָּה עַד כָּאן; וְכֵן שָׁנִינוּ בְּזֶבָחִים (דף ק"א) לֹא נִתְכַּהֵן פִּינְחָס עַד שֶׁהָרַגוֹ לְזִמְרִי:
לאלהיו. בִּשְׁבִיל אֱלֹהָיו, כְּמוֹ "הַמְקֻנֵּא אַתָּה לִי" (במדבר י"א), "וְקִנֵּאתִי לְצִיּוֹן" (זכריה ח'): בִּשְׁבִיל צִיּוֹן —

Verse 14

ושם איש ישראל וגו'. בָּמָקוֹם שֶׁיֵּחֵס אֶת הַצַּדִּיק לְשֶׁבַח, יְחֵס אֶת הָרָשָׁע לְגָנַאי (תנחומא):
נשיא בית אב לשמעני. לְאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה בָּתֵּי אָבוֹת שֶׁהָיוּ לְשֶׁבֶט שִׁמְעוֹן; דָּ"אֵ — לְהוֹדִיעַ שִׁבְחוֹ שֶׁל פִּינְחָס, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה הָיָה נָשִׂיא, לֹא מָנַע אֶת עַצְמוֹ מִלְּקַנֵּא לְחִלּוּל הַשֵּׁם, לְכָךְ הוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב מִי הוּא הַמֻּכֶּה:

Verse 15

ושם האשה המכה וגו'. לְהוֹדִיעֲךָ שִׁנְאָתָן שֶׁל מִדְיָנִים — שֶׁהִפְקִירוּ בַּת מֶלֶךְ לִזְנוּת כְּדֵי לְהַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל (שם):
ראש אמות. אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מַלְכֵי מִדְיָן "אֶת אֱוִי וְאֶת רֶקֶם וְאֶת צוּר" וְגוֹ' (במדבר ל"א:ח'), וְהוּא הָיָה חָשׁוּב מִכֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר "רֹאשׁ אֱמוֹת", וּלְפִי שֶׁנֶּהֱג בְּזִיּוֹן בְּעַצְמוֹ לְהַפְקִיר בִּתּוֹ, מָנָאוּ שְׁלִישִׁי (שם):
בית אב. חֲמִשָּׁה בָּתֵּי אָבוֹת הָיוּ לְמִדְיָן: "עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה" (בראשית כ"ה), וְזֶה הָיָה מֶלֶךְ לְאֶחָד מֵהֶם:

Verse 16

Verse 17

צרור. כְּמוֹ זָכוֹר, שָׁמוֹר, לְשׁוֹן הווֶה — עֲלֵיכֶם לְאַיֵּב אוֹתָם:

Verse 18

כי צוררים הם לכם וגו' על דבר פעור. שֶׁהִפְקִירוּ בְּנוֹתֵיהֶם לִזְנוּת, כְּדֵי לְהַטְעוֹתְכֶם אַחַר פְּעוֹר. וְאֶת מוֹאָב לֹא צִוָּה לְהַשְׁמִיד, מִפְּנֵי רוּת שֶׁהָיְתָה עֲתִידָה לָצֵאת מֵהֶם, כִּדְאָמְרִינַן בְּבָבָא קַמָּא (לח ב):

Chapter 26

Verse 1

ויהי אחרי המגפה וגו'. מָשָׁל לְרוֹעֶה שֶׁנִּכְנְסוּ זְאֵבִים לְתוֹךְ עֶדְרוֹ וְהָרְגוּ בָהֶן וְהוּא מוֹנֶה אוֹתָן לֵידַע מִנְיַן הַנּוֹתָרוֹת; דָּבָר אַחֵר — כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְנִמְסְרוּ לְמִשָּׁה נִמְסְרוּ לוֹ בְּמִנְיָן, עַכְשָׁיו שֶׁקָּרַב לָמוּת וּלְהַחֲזִיר צֹאנוֹ מַחֲזִירָן בְּמִנְיָן (תנחומא):

Verse 2

לבית אבתם. עַל שֵׁבֶט הָאָב יִתְיַחֲסוּ וְלֹא אַחַר הָאֵם (בבא בתרא ק"ט):

Verse 3

וידבר משה ואלעזר הכהן אתם. דִּבְּרוּ עִמָּם עַל זֹאת שֶׁצִּוָּה הַמָּקוֹם לִמְנוֹתָם:
לאמר. אָמְרוּ לָהֶם צְרִיכִים אַתֶּם לִמָּנוֹת מבן עשרים שנה ומעלה :

Verse 4

כאשר צוה וגו'. שֶׁיִּהְיֶה מִנְיָנָם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים"
וגו' (שמות ל'):

Verse 5

משפחת החנכי. לְפִי שֶׁהָיוּ הָאֻמּוֹת מְבַזִּין אוֹתָם וְאוֹמְרִים מָה אֵלּוּ מִתְיַחְסִין עַל שִׁבְטֵיהֶם?
סְבוּרִים הֵם שֶׁלֹּא שָׁלְטוּ הַמִּצְרִיִּים בְּאִמּוֹתֵיהֶם? אִם בְּגוּפָם הָיוּ מוֹשְׁלִים, קַל וָחֹמֶר,
בִּנְשׁוֹתֵיהֶם, לְפִיכָךְ הִטִּיל הַקָּבָ"ה שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם — ה"א מִצַּד זֶה וְיו"ד מִצַּד זֶה — לוֹמַר,
מֵעִיד אֲנִי עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם בְּנֵי אֲבוֹתֵיהֶם, וְזֶה הוּא שֶׁמִּפְרָשׁ עַל יְדֵי דָּוִד (תהילים קכ"ב)
"שִׁבְטֵי יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל" — הַשֵּׁם הַזֶּה מֵעִיד עֲלֵיהֶם לְשִׁבְטֵיהֶם, לְפִיכָךְ בְּכֻלָּם כָּתַב הַחֲנֻכִי,
הַפַּלְאִי, אֲבָל בְּיִמְנָה לֹא הֻצְרַךְ לוֹמַר "מִשְׁפַּחַת הַיִּמְנִי" לְפִי שֶׁהַשֵּׁם קָבוּעַ בּוֹ — יו"ד בָּרֹאשׁ
וה"א בַּסּוֹף (ילקוט שמעוני):

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

אשר הצו. אֶת יִשְׂרָאֵל על משה :
בהצתם. אֶת הָעָם על ה' :
הצו. הִשִּׁיאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לָרִיב עַל מֹשֶׁה, לְשׁוֹן הִפְעִילוּ:

Verse 10

ויהיו לנס. לְאוֹת וּלְזִכָּרוֹן, "לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר" (במדבר י"ז) לַחֲלֹק עוֹד
עַל הַכְּהֻנָּה:

Verse 11

ובני קרח לא מתו. הֵם הָיוּ בָּעֲצָה תְּחִלָּה, וּבְשָׁעַת הַמַּחֲלֹקֶת הִרְהֲרוּ תְּשׁוּבָה בְּלִבָּם, לְפִיכָךְ
נִתְבַּצֵּר לָהֶם מָקוֹם גָּבוֹהַ בַּגֵּיהִנּוֹם וְיָשְׁבוּ שָׁם (סנהדרין ק"י):

Verse 12

Verse 13

לזרח. הוּא צֹחַר, לְשׁוֹן צֹהַר, אֲבָל מִשְׁפַּחַת אֹהַד בָּטְלָה, וְכֵן תָּמֵשׁ מִשֶּׁבֶט בִּנְיָמִין, שֶׁהֲרֵי
בַּעֲשָׂרָה בָּנִים יָרַד לְמִצְרַיִם וְכָאן לֹא מָנָה אֶלָּא חֲמִשָּׁה, וְכֵן אֶצְבּוֹן לְגָד, הֲרֵי שֶׁבַע מִשְׁפָּחוֹת
(תנחומא); וּמָצָאתִי בְּתַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי שֶׁכְּשֶׁמֵּת אַהֲרֹן נִסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי כָבוֹד, וּבָאוּ הַכְּנַעֲנִים
לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, וְנָתְנוּ לֵב לַחֲזֹר לְמִצְרַיִם, וְחָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם שְׁמוֹנָה מַסָּעוֹת — מֵהֹר הָהָר
לְמוֹסֵרָה — שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם מֵת אַהֲרֹן" (דברים
י'), וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת וּמִמּוֹסֵרָה עַד הֹר הָהָר שְׁמוֹנָה מַסָּעוֹת יֵשׁ לְמַפְרֵעַ? אֶלָּא שֶׁחָזְרוּ
לַאֲחוֹרֵיהֶם וְרָדְפוּ בְּנֵי לֵוִי אַחֲרֵיהֶם לְהַחֲזִירָם וְהָרְגוּ מֵהֶם שֶׁבַע מִשְׁפָּחוֹת, וּמִבְּנֵי לֵוִי
נָפְלוּ אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת: מִשְׁפַּחַת שִׁמְעִי וְעֶזְרִיאֵלִי, וּמִבְּנֵי יִצְהָר לֹא נִמְנוּ כָּאן אֶלָּא מִשְׁפַּחַת

הַקָּחִי, וְהָרְבִיעִית לֹא יָדַעְתִּי מַה הִיא (תלמוד ירושלמי סוטה א'); וְרַבִּי תַּנְחוּמָא דָרַשׁ שֶׁמֵּתוּ בַּמַּגֵּפָה בִּדְבַר בִּלְעָם, אֲבָל לִפְי הַחִפָּרוֹן שֶׁחָסַר מִשֶּׁבֶט שִׁמְעוֹן בְּמִנְיָן זֶה מִמְּנְיָן הָרִאשׁוֹן שֶׁבִּמְדְבַּר סִינַי, נִרְאֶה שֶׁכָּל כ"ד אֶלֶף נָפְלוּ מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן:

Verse 14

Verse 15

Verse 16

לאזני. אוֹמֵר אֲנִי שֶׁזּוֹ מִשְׁפַּחַת אֶצְבוֹן (בראשית מ"ו), וְאֵינִי יוֹדֵעַ לָמָּה לֹא נִקְרֵאת מִשְׁפַּחְתּוֹ עַל שְׁמוֹ:

Verse 17

Verse 18

Verse 19

Verse 20

Verse 21

Verse 22

Verse 23

Verse 24

לישוב. הוּא יוֹב הָאָמוּר בְּיוֹרְדֵי מִצְרַיִם, כִּי כָּל הַמִּשְׁפָּחוֹת נִקְרְאוּ עַל שֵׁם יוֹרְדֵי מִצְרַיִם, וְהַנּוֹלָדִין מִשָּׁם וָהָלְאָה לֹא נִקְרְאוּ הַמִּשְׁפָּחוֹת עַל שְׁמָם, חוּץ מִמִּשְׁפָּחוֹת אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה שֶׁנּוֹלְדוּ בְּכֶלֶם בְּמִצְרַיִם, וְאַרְךְ וְנַעֲמָן בְּנֵי בָלַע בֶּן בְּנְיָמִין; וּמָצָאתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, שֶׁיָּרְדָה אִמָּן מִמִּצְרַיִם כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת מֵהֶם, לְכָךְ נֶחְלְקוּ לְמִשְׁפָּחוֹת כְּחֶצְרוֹן וְחָמוּל שֶׁהָיוּ בְּנֵי בָנִים לִיהוּדָה, וְחֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל שֶׁהָיוּ בְּנֵי בָנִים שֶׁל אָשֵׁר; וְאִם אַגָּדָה הִיא הֲרֵי טוֹב, וְאִם לָאו, אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָיוּ לְבָלַע בְּנֵי בָנִים הַרְבֵּה, וּמִשְׁנַיִם הַלָּלוּ, אַרְךְ וְנַעֲמָן, יָצְאָה מִכָּל אֶחָד מִשְׁפָּחָה רַבָּה, וְנִקְרְאוּ תוֹלְדוֹת שְׁאָר הַבָּנִים עַל שֵׁם בֶּלַע, וְתוֹלְדוֹת הַשְּׁנַיִם הַלָּלוּ נִקְרְאוּ עַל שְׁמָם, וְכֵן אֲנִי אוֹמֵר בִּבְנֵי מָכִיר שֶׁנֶּחְלְקוּ לְשִׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת, אֲחַת נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, וְאַחַת נִקְרֵאת עַל שֵׁם גִּלְעָד בְּנוֹ; חָמֵשׁ מִשְׁפָּחוֹת חָסְרוּ מִבָּנָיו שֶׁל בִּנְיָמִין, כָּאן נִתְקַיְּמָה מִקְצַת נְבוּאַת אִמּוֹ שֶׁקָּרָאתּוּ בֶן אוֹנִי — בֶּן אֲנִינוּתִי, וּבְפִילֶגֶשׁ בְּגִבְעָה (שופטים כ') נִתְקַיְּמָה כֻּלָּה. זוֹ מָצָאתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַ' מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן:

Verse 25

Verse 26

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

Verse 33

Verse 34

Verse 35

Verse 36

ואלה בני שותלח וגו'. שְׁאָר בְּנֵי שׁוּתֶלַח נִקְרְאוּ תוֹלְדוֹתֵיהֶם עַל שֵׁם שׁוּתֶלַח, וּמֵעָרָן יָצְאָה מִשְׁפָּחָה רַבָּה וְנִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, וְנֶחְשְׁבוּ בְּנֵי שׁוּתֶלַח לִשְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת, צֵא וַחֲשֹׁב וְתִמְצָא בְּפָרָשָׁה זוֹ חֲמִשִּׁים וְשֶׁבַע מִשְׁפָּחוֹת וּמִבְּנֵי לֵוִי שְׁמוֹנָה הֲרֵי שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי אַתֶּם הַמְעַט" וְגו' — ה"א מְעַט, חָמֵשׁ אַתֶּם חֲסֵרִים מִמִּשְׁפָּחוֹת כָּל הָעַמִּים, שֶׁהֵן שִׁבְעִים. אַף זוֹ הֵבַנְתִּי מִיסּוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, אַךְ הֶצְרַכְתִּי לִפְחֹת וּלְהוֹסִיף בִּדְבָרָיו:

Verse 37

Verse 38

לאחירם. הוּא אֵחִי שָׁיָרַד לְמִצְרַיִם, וּלְפִי שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם יוֹסֵף שֶׁהָיָה אָחִיו וְרָם מֻפֶּנוּ נִקְרָא אֲחִירָם:

Verse 39

לשפופם. הוּא מֻפִּים, עַל שֵׁם שָׁהָיָה יוֹסֵף שָׁפוּף בֵּין הָאֵמוֹת:

Verse 40

Verse 41

Verse 42

לשוחם. הוּא חֻשִׁים:

Verse 43

Verse 44

Verse 45

Verse 46

ושם בת אשר שרח. לְפִי שֶׁהָיְתָה קַיֶּמֶת בְּחַיֶּיהָ מְנָאָהּ כָּאן (סדר עולם):

Verse 47

Verse 48

Verse 49

Verse 50

Verse 51

Verse 52

Verse 53

לאלה תחלק הארץ. וְלֹא לַפְּחוּתִים מִבֶּן עֶשְׂרִים אַע"פִּ שֶׁבָּאוּ לִכְלַל עֶשְׂרִים בְּטֶרֶם חֲלוּק
הָאָרֶץ; שֶׁהֲרֵי שֶׁבַע שָׁנִים כָּבְשׁוּ וְשֶׁבַע חִלְּקוּ, לֹא נָטְלוּ חֵלֶק בָּאָרֶץ אֶלָּא אֵלּוּ שֶׁמֵּאוֹת אֶלֶף

וָאֶלֶף, וְאִם הָיוּ לְאֶחָד מֵהֶם שִׁשָּׁה בָּנִים לֹא נָטְלוּ אֶלָּא חֵלֶק אֲבִיהֶם לְבַדּוֹ (בבא בתרא קי"ז):

Verse 54

לרב תרבה נחלתו. לְשֶׁבֶט שֶׁהָיָה מְרֻבֶּה בְּאֶכְלוּסִין נָתְנוּ חֵלֶק רַב, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ הַחֲלָקִים שָׁוִים, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל לְפִי רִבּוּי הַשֶּׁבֶט חָלְקוּ הַחֲלָקִים, לֹא עָשׂוּ אֶלָּא ע"י גּוֹרָל, וְהַגּוֹרָל הָיָה עַל פִּי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּבָבָא בַתְרָא (דף קכ"ב): אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן הָיָה מְלֻבָּשׁ בְּאוּרִים וְתֻמִּים וְאוֹמֵר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אִם שֶׁבֶט פְּלוֹנִי עוֹלֶה, תְּחוּם פְּלוֹנִי עוֹלֶה עִמּוֹ, וְהַשָּׁבְטִים הָיוּ כְתוּבִים בְּשֶׁנַּיִם עָשָׂר פְּתָקִין וְי"ב גְּבוּלִין בְּי"ב פְּתָקִין, וּבָלָלוּם בַּקֻּפְּיָ, וְהַנָּשִׂיא מַכְנִיס יָדוֹ לְתוֹכוֹ וְנוֹטֵל שְׁנַיִם פְּתָקִין, עוֹלֶה בְּיָדוֹ פֶּתֶק שֶׁל שֵׁם שִׁבְטוֹ וּפֶתֶק שֶׁל גְּבוּל הַמְּפֹרָשׁ לוֹ, וְהַגּוֹרָל עַצְמוֹ הָיָה צוֹוֵחַ וְאוֹמֵר אֲנִי הַגּוֹרָל עָלִיתִי לְגִבּוּל פְּלוֹנִי לְשֶׁבֶט פְּלוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר "עַל פִּי הַגּוֹרָל", וְלֹא נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ בְּמִדָּה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ גְּבוּל מְשֻׁבָּח מֻחֲבָרוֹ, אֶלָּא בְּשׁוּמָא, בֵּית כֹּר רַע כְּנֶגֶד בֵּית סְאָה טוֹב, הַכֹּל לְפִי הַדָּמִים:

Verse 55

לשמות מטות אבתם. אֵלּוּ יוֹצְאֵי מִצְרַיִם; שְׁנָה הַכָּתוּב נַחֲלָה זוֹ מִכָּל הַנְּחָלוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁכָּל הַנְּחָלוֹת הַחַיִּים יוֹרְשִׁים אֶת הַמֵּתִים וְכָאן מֵתִים יוֹרְשִׁים אֶת הַחַיִּים, כֵּיצַד? שֶׁנֵּי אַחִים מִיּוֹצְאֵי מִצְרַיִם שֶׁהָיוּ לָהֶם בָּנִים בְּבָאֵי הָאָרֶץ, לָזֶה אֶחָד וְלָזֶה שִׁלֹּשָׁה, הָאֶחָד נָטַל חֵלֶק אֶחָד וְהַשִּׁלֹּשָׁה נָטְלוּ שִׁלֹּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ, חֻזְרָה נַחֲלָתָן אֵצֶל אֲבִי אֲבִיהֶן וְחָלְקוּ הַכֹּל בְּשָׁוֶה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר לשמות מטות אבתם ינחלו — שֶׁאַחַר שֶׁנָּטְלוּ הַבָּנִים, חִלְקוּהָ לְפִי הָאָבוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְאֵלּוּ מִתְּחִלָּה חִלְקוּהָ לְמִנְיַן יוֹצְאֵי מִצְרַיִם לֹא הָיוּ נוֹטְלִין אֵלּוּ הָאַרְבָּעָה אֶלָּא שְׁנֵי חֲלָקִים, עַכְשָׁו נָטְלוּ אַרְבָּעָה חֲלָקִים (ספרי; בבא בתרא קי"ז):
אך בגורל. יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֶת חֶבְרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה" (שופטים א'), וְאוֹמֵר (יהושע י"ט) "עַל פִּי ה' נָתְנוּ לוֹ אֶת הָעִיר אֲשֶׁר שָׁאָל" (ספרי):
מטות אבתם. יָצְאוּ גֵּרִים וַעֲבָדִים:

Verse 56

על פי הגורל. הַגּוֹרָל הָיָה מְדַבֵּר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, מַגִּיד שֶׁנִּתְחַלְּקָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ {לְכָךְ נֶאֱמַר "עַל פִּי ה'"} (יהושע י"ט):

Verse 57

Verse 58

אלה משפחת לוי. חָסֵר כָּאן מִשְׁפְּחוֹת הַשִּׁמְעִי וְהָעֲזִיאֵלִי וּקְצָת מִן הַיִּצְהָרִי:

Verse 59

אשר ילדה אתה ללוי במצרים. לָדָתָה בְּמִצְרַיִם וְאֵין הוֹרָתָהּ בְּמִצְרַיִם, כְּשֶׁנִּכְנְסוּ לְתוֹךְ הַחוֹמָה יָלְדָתָה, וְהִיא הִשְׁלִימָה מִנְיָן שִׁבְעִים, שֶׁהֲרֵי בִּפְרָטָן אֵי אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא שִׁשִּׁים וְתֵשַׁע:

Verse 60

Verse 61

Verse 62

כי לא התפקדו בתוך בני ישראל. לִהְיוֹת נִמְנִין בְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה, מַה טַּעַם? כִּי לֹא נָתַן להם נחלה, וְהַנִּמְנִין מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה הָיוּ בְּנֵי נַחֲלָה, שֶׁנֶּאֱמַר "אִישׁ לְפִי פְקֻדָיו יִתֵּן נַחֲלָתוֹ":

Verse 63

Verse 64

ובאלה לא היה איש וגו'. אֲבָל עַל הַנָּשִׁים לֹא נִגְזְרָה גְּזֵרַת הַמְרַגְּלִים, לְפִי שֶׁהֵן הָיוּ מְחַבְּבוֹת אֶת הָאָרֶץ, הָאֲנָשִׁים אוֹמְרִים נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה, וְהַנָּשִׁים אוֹמְרוֹת "תְּנָה לָנוּ אֲחֻזָּה", לְכָךְ נִסְמְכָה פָּרָשַׁת בְּנוֹת צְלָפְחָד לְכָאן (תנחומא):

Chapter 27

Verse 1

למשפחת מנשה בן יוסף. לָמָּה נֶאֱמַר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בן מנשה, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, יוֹסֵף חִבֵּב אֶת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהַעֲלֹתֶם אֶת עַצְמֹתַי" וְגוֹ' (בראשית נ') וּבְנוֹתָיו חִבְּבוּ אֶת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר תְּנָה לָנוּ אֲחֻזָּה, וּלְמֻדֵּךְ שֶׁהָיוּ כֻּלָּם צַדִּיקִים, שֶׁכָּל מִי שֶׁמַּעֲשָׂיו וּמַעֲשֵׂה אֲבוֹתָיו סְתוּמִים וּפָרַט לְךָ הַכָּתוּב בְּאֶחָד מֵהֶם לְיַחֵס לְשֶׁבַח, הֲרֵי זֶה צַדִּיק בֶּן צַדִּיק, וְאִם יְיַחֵס לְגָנַאי, כְּגוֹן "בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה בֶּן אֱלִישָׁמָע" (מלכים ב כ"ה), בְּיָדוּעַ שֶׁכָּל הַנִּזְכָּרִים עִמּוֹ רְשָׁעִים הָיוּ (ספרי):
מחלה נעה וגו'. וּלְהַלָּן (במדבר לו יא) הוּא אוֹמֵר "וַתִּהְיֶינָה מַחְלָה תִּרְצָה", מַגִּיד שֶׁכֻּלָּן שְׁקוּלוֹת — זוֹ כְּזוֹ, לְפִיכָךְ שִׁנָּה אֶת סִדְרָן (שם):

Verse 2

לפני משה ולפני אלעזר. מַגִּיד שֶׁלֹּא עָמְדוּ לִפְנֵיהֶם אֶלָּא בְּשָׁנַת הָאַרְבָּעִים, אַחַר שֶׁמֵּת אַהֲרֹן (שם):
לפני משה. וְאַחַר כָּךְ לִפְנֵי אֶלְעָזָר? אֶפְשָׁר אִם מֹשֶׁה לֹא יָדַע אֶלְעָזָר יוֹדֵעַ? אֶלָּא סָרַס הַמִּקְרָא וְדָרְשֵׁהוּ, דִּבְרֵי רַבִּי יִאשִׁיָּה. אַבָּא חָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ הָיוּ יוֹשְׁבִים וְעָמְדוּ לִפְנֵי כֻּלָּם (שם; בבא בתרא קי"ט):

Verse 3

והוא לא היה וגו'. לְפִי שֶׁהָיוּ בָאוֹת לוֹמַר בחטאו מת, נִזְקְקוּ לוֹמַר לֹא בְחֶטְאוֹ מִתְלוֹנְנִים וְלֹא בַעֲדַת קֹרַח שֶׁהִצּוּ עַל הַצָּבָּ"ה הָיָה, אֶלָּא בְּחֶטְאוֹ לְבַדּוֹ מֵת, וְלֹא הֶחֱטִיא אֶת אֲחֵרִים עִמּוֹ (ספרי); רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִקּוֹשֶׁשׁ עֵצִים הָיָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר מִן הַמַּעְפִּילִים הָיָה (שבת צ"ו):

Verse 4

למה יגרע שם אבינו. אָנוּ בִּמְקוֹם בֵּן עוֹמְדוֹת, וְאִם אֵין הַנְּקֵבוֹת חֲשׁוּבוֹת זֶרַע, תִּתְיַבֵּם אֵמֵּנוּ לְיָבָם (בבא בתרא קיט):
כי אין לו בן. הָא אִם הָיָה לוֹ בֵּן, לֹא הָיוּ תוֹבְעוֹת כְּלוּם, מַגִּיד שֶׁחַכְמָנִיּוֹת הָיוּ (שם):

Verse 5

ויקרב משה את משפטן. נִתְעַלְּמָה הֲלָכָה מֵמֶּנּוּ, וְכָאן נִפְרַע עַל שֶׁנָּטַל עֲטָרָה לוֹמַר (דברים א') "וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי"; דַּ"אֲ — רְאוּיָה הָיְתָה פָּרָשָׁה זוֹ לִהְכָּתֵב עַל יְדֵי מֹשֶׁה, אֶלָּא שֶׁזָּכוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד וְנִכְתְּבָה עַל יָדָן (בבא בתרא קי"ט; סנהדרין ח'):

Verse 6

Verse 7

כן בנות צלפחד דברת. כְּתַרְגּוּמוֹ, "יָאוּת" — כָּךְ כְּתוּבָה פָּרָשָׁה זוֹ לְפָנַי בַּמָּרוֹם, מַגִּיד
(תנחומא) שֶׁרָאֲתָה עֵינָן מַה שֶׁלֹּא רָאֲתָה עֵינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה:
(ספרי) כן בנות צלפחד דברת. יָפֶה תָּבְעוּ, אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁהַקָּבָ"ה מוֹדֶה לִדְבָרָיו:
נתן תתן. שְׁנֵי חֲלָקִים, חֵלֶק אֲבִיהֶן שֶׁהָיָה מְיוּצְאֵי מִצְרַיִם, וְחָלְקוּ עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי חֵפֶר
(בבא בתרא קי"ח):
והעברת. לְשׁוֹן עֶבְרָה הוּא בְּמִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן לְיָרְשׁוֹ. דָּ"אַ — עַל שֵׁם שֶׁהַבַּת מַעֲבֶרֶת
נַחֲלָה מִשֵּׁבֶט לְשֵׁבֶט, שֶׁבְּנָהּ יוֹרְשִׁין אוֹתָהּ — שֶׁ"לֹּא תִסֹּב נַחֲלָה" (במדבר ל"ו) לֹא
נִצְטַוָּה אֶלָּא לְאוֹתוֹ הַדּוֹר בִּלְבַד (בבא בתרא ק"כ) — וְכֵן וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ,
בְּכֻלָּן הוּא אוֹמֵר "וּנְתַתֶּם" וּבַבַּת הוּא אוֹמֵר "וְהַעֲבַרְתֶּם":

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

לשארו הקרב אליו ממשפחתו. וְאֵין מִשְׁפָּחָה קְרוּיָה אֶלָּא מִצַּד הָאָב (שם ק"ט):

Verse 12

עלה אל הר העברים. לָמָּה נִסְמְכָה לְכָאן? כֵּיוָן שֶׁאָמַר הַקָּבָ"ה נָתוֹן תִּתֵּן לָהֶם, אָמַר אוֹתִי
צְוָּה הַמָּקוֹם לְהַנְחִיל, שֶׁמָּא הֶתְרָה הַגְזָרָה וְאֶכָּנֵס לָאָרֶץ? אָמַר לוֹ הַקָּבָ"ה גְּזַרְתִּי בְּמִקּוֹמָהּ
עוֹמֶדֶת. דָּ"אַ — כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס מֹשֶׁה לְנַחֲלַת בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן שָׁמַח וְאָמַר, כְּמֵדֶמֶה שֶׁהֻתַּר
לִי נִדְרִי; מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁגָּזַר עַל בְּנוֹ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְפֶתַח פָּלְטִין שֶׁלּוֹ, נִכְנַס לַשַּׁעַר וְהוּא
אַחֲרָיו, לָחָצֵר וְהוּא אַחֲרָיו, לַטְּרַקְלִין וְהוּא אַחֲרָיו, כֵּיוָן שֶׁבָּא לִכָּנֵס לַקִּיטוֹן, אָמַר לוֹ
(ספרי) בְּנִי מִכָּאן וָאֵילָךְ אַתָּה אָסוּר לִכָּנֵס:

Verse 13

כאשר נאסף אהרן אחיך. מִכָּאן שֶׁנִּתְאַוָּה מֹשֶׁה לְמִיתָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן (שם); דָּ"אַ — אֵין אַתָּה
(דברים לב, נא) טוֹב מִמֶּנּוּ, "עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם" (שם); בְּכָל מָקוֹם שֶׁכָּתַב מִיתָתָם כָּתַב סֵרָחָם, לְפִי שֶׁנִּגְזְרָה גְזֵרָה עַל דּוֹר
הַמִּדְבָּר לָמוּת בַּמִּדְבָּר בְּעָוֹן שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ, לְכָךְ בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה שֶׁיִּכָּתֵב סֵרָחָנוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אַף
הוּא מִן הַמְּמָרִים הָיָה, מָשָׁל לִשְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁלּוֹקוֹת בְּבֵית דִּין, אַחַת קִלְקְלָה וְאַחַת אָכְלָה פִּגֵּי
שְׁבִיעִית וְכוּ', אַף כָּאן בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִזְכִּיר מִיתָתָן הִזְכִּיר סֵרָחָנָן, לְהוֹדִיעַ שֶׁלֹּא הָיְתָה
(יומא פ"ו) בָהֶם אֶלָּא זוֹ בִּלְבַד:

Verse 14

הם מי מריבת קדש. הֵם לְבַדָּם — אֵין בָּהֶם עָוֹן אַחֵר; דָּ"אַ — הֵם שֶׁהֵמְרוּ בָמָרָה, הֵם הָיוּ
שֶׁהֵמְרוּ בְיַם סוּף, הֵם עַצְמָם שֶׁהֵמְרוּ בְּמִדְבַּר צִן:

Verse 15

וידבר משה אל ה' וגו'. לְהוֹדִיעַ שִׁבְחָן שֶׁל צַדִּיקִים, כְּשֶׁנִּפְטָרִים מִן הָעוֹלָם מַנִּיחִים
(ספרי) צֶרְכָּן, וְעוֹסְקִין בְּצָרְכֵי צִבּוּר:
(שם) לאמר. אָמַר לוֹ, הֲשִׁיבֵנִי אִם אַתָּה מְמַנֶּה לָהֶם פַּרְנָס אִם לָאו:

Verse 16

יפקד ה'. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה שֶׁאָמַר לוֹ הַמָּקוֹם תֵּן נַחֲלַת צְלָפְחָד לִבְנוֹתָיו, אָמַר הִגִּיעַ שָׁעָה שֶׁאֶתְבַּע צָרְכִּי — שֶׁיִּירְשׁוּ בָּנַי אֶת גְּדֻלָּתִי, אָמַר לוֹ הַקָּבָ"ה לֹא כָךְ עָלְתָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנַי, כְּדַאי הוּא יְהוֹשֻׁעַ לִטֹּל שְׂכַר שְׁמוּשׁוֹ שֶׁלֹּא מָשׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל (שמות ל״ג:י״א), וְזֶהוּ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה (משלי כ"ז) "נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ" (תנחומא)
אלהי הרוחת. לָמָּה נֶאֱמַר? אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי לְפָנֶיךָ דַּעְתּוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְאֵינָן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, מַגֵּה עֲלֵיהֶם מַנְהִיג שֶׁיְּהֵא סוֹבֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי דַּעְתּוֹ (ילקוט שמעוני):

Verse 17

אשר יצא לפניהם. לֹא כְדֶרֶךְ מַלְכֵי הָאֻמּוֹת שֶׁיּוֹשְׁבִים בְּבָתֵּיהֶם וּמְשַׁלְּחִין אֶת חַיָּלוֹתֵיהֶם לַמִּלְחָמָה, אֲבָל כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתִי אֲנִי, שֶׁנִּלְחַמְתִּי בְּסִיחוֹן וּבְעוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כ"א) "אַל תִּירָא אֹתוֹ", וּכְדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה" וְגוֹ' (יהושע ה'), וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (שמואל א י"ח) "כִּי הוּא יוֹצֵא וָבָא לִפְנֵיהֶם" — יוֹצֵא בָּרֹאשׁ וְנִכְנָס בָּרֹאשׁ (ספרי):
ואשר יוציאם. בְּזִכְיוֹתָיו:
ואשר יביאם. בְּזִכְיוֹתָיו. דָּ"אַ — ואשר יביאם, שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה לוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה לִי, שֶׁאֵינִי מַכְנִיסָן לָאָרֶץ (ילקוט שמעוני):

Verse 18

קח לך. קָחֵנוּ בִּדְבָרִים — אַשְׁרֵךְ שֶׁזָּכִיתָ לְהַנְהִיג בָּנָיו שֶׁל מָקוֹם:
לך. אֶת שֶׁבָּדוּק לְךָ, אֶת שֶׁאַתָּה מַכִּיר:
אשר רוח בו. כַּאֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ, שֶׁיּוּכַל לַהֲלֹךְ כְּנֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד (ספרי):
וסמכת את ידך עליו. תֵּן לוֹ מֶתֶרְגְּמָן שֶׁיִּדְרֹשׁ בְּחַיָּיךְ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עָלָיו, לֹא הָיָה לוֹ לְהָרִים רֹאשׁ בִּימֵי מֹשֶׁה:

Verse 19

וצויתה אתו. עַל יְשָׁרְאֵל, עַד שֶׁטַּרְחָנִין הֵם, סַרְבָנִים הֵם, עַל מְנָת שֶׁתְּקַבֵּל עָלֶיךָ (ספרי במדבר י"א):

Verse 20

ונתתה מהודך עליו. זֶה קְרוּן עוֹר פָּנִים:
מהודך. וְלֹא כָּל הוֹדְךָ, וּמָצִינוּ לְמֹדִין פְּנֵי מֹשֶׁה כַּחַמָּה פְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ כַּלְּבָנָה (ספרי; בבא בתרא ע"ה):
למען ישמעו כל עדת בני ישראל. שֶׁיְּהוּ נוֹהֲגִין בּוֹ כָּבוֹד וְיִרְאָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁנּוֹהֲגִין בְּךָ:

Verse 21

ולפני אלעזר הכהן יעמד. הֲרֵי שְׁאֵלָתְךָ שֶׁשָּׁאַלְתָּ, שֶׁאֵין הַכָּבוֹד הַזֶּה זָז מִבֵּית אָבִיךָ, שֶׁאַף יְהוֹשֻׁעַ יִהְא צָרִיךְ לְאֶלְעָזָר (תנחומא):
ושאל לו. כְּשֶׁיִּצְטָרֵךְ לָצֵאת לַמִּלְחָמָה:
על פיו. שֶׁל אֶלְעָזָר:
וכל העדה. סַנְהֶדְרִין:

Verse 22

ויקח את יהושע. לְקָחוֹ בִּדְבָרִים וְהוֹדִיעוֹ מַתַּן שְׂכַר פַּרְנְסֵי יְשָׁרְאֵל לָעוֹלָם הַבָּא (ספרי):

Verse 23

ויסמך את ידיו. בְּעַיִן יָפָה, יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִמָּה שֶׁנִּצְטַוָּה, שֶׁהַקָּבָ"ה אָמַר לוֹ "וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ", וְהוּא עָשָׂה בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וַעֲשָׂאוֹ כִּכְלֵי מָלֵא וְגָדוּשׁ, וּמִלְּאוֹ חָכְמָתוֹ בְּעַיִן יָפָה (שם):
כאשר דבר ה'. אַף לְעִנְיַן הַהוֹד — נָתַן מֵהוֹדוֹ עָלָיו:

Chapter 28

Verse 1

Verse 2

צו את בני ישראל. מָה אָמוּר לְמַעְלָה? יִפְקֹד ה', אָמַר לוֹ הַקָּבָ"ה עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנִי עַל
בָּנַי, צַוֵּה אֶת בָּנַי עָלַי, מָשָׁל לְבַת מֶלֶךְ שֶׁהָיְתָה נִפְטֶרֶת מִן הָעוֹלָם וְהָיְתָה מְפַקֶּדֶת בַּעְלָהּ עַל
בָּנֶיהָ וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי:
קרבני. זֶה הַדָּם:
לחמי. אֵלּוּ אֵמוּרִין, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא ג') "וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה"
(ספרי):
לאשי. הַנִּתָּנִין לְאִשֵּׁי מִזְבְּחִי:
תשמרו. שֶׁיִּהְיוּ כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְיִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין עַל גַּבָּיו, מִכָּאן לָמְדוּ וְתִקְּנוּ מַעֲמָדוֹת
(תענית כ"ו):
במועדו. בְּכָל יוֹם הוּא מוֹעֵד הַתְּמִידִים:

Verse 3

ואמרת להם. אַזְהָרָה לְבֵית דִּין (ספרי):
שנים ליום. כִּפְשׁוּטוֹ, וְעִקָּרוֹ בָּא לְלַמֵּד שֶׁיִּהְיוּ נִשְׁחָטִין כְּנֶגֶד הַיּוֹם — תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר
בַּמַּעֲרָב וְשֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִזְרָחָן שֶׁל טַבָּעוֹת (ספרי; יומא ס"ב):

Verse 4

את הכבש אחד. אַע"פִּ שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת וְאַתָּה תְּצַוֶּה "וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה" וְגוֹ' (שמות כט
לח), הֵיאַ הָיְתָה אַזְהָרָה לִימֵי הַמִּלּוּאִים וְכָאן צִוָּה לַדּוֹרוֹת:

Verse 5

סלת למנחה. מִנְחַת נְסָכִים:

Verse 6

העשיה בהר סיני. כְּאוֹתָן שֶׁנַּעֲשׂוּ בִּימֵי הַמִּלּוּאִים; דָּ"אַ — העשיה בהר סיני, הִקִּישׁ עוֹלַת
תָּמִיד לְעוֹלַת הַר סִינַי — אוֹתָהּ שֶׁנִּתְקְרָבָה לִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה — שֶׁכָּתוּב בָּהּ (שם כ"ד) "וַיָּשֻׂם
בָּאֲגָנֹת", מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנָה כְּלִי (ספרי):

Verse 7

ונסכו. יַיִן:
בקדש הסך. עַל הַמִּזְבֵּחַ יִתְנַסְּכוּ:
נסך שכר. יַיִן הַמְשֻׁכָּר, פְּרָט לְיַיִן מִגִּתּוֹ (בבא בתרא צ"ז):

Verse 8

ריח ניחח. נַחַת רוּחַ לְפָנַי שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי (ספרי):

Verse 9

Verse 10

עלת שבת בשבתו. וְלֹא עוֹלַת שַׁבָּת זוֹ בְּשַׁבָּת אַחֶרֶת, הֲרֵי שֶׁלֹּא הִקְרִיב בְּשַׁבָּת זוֹ שׁוֹמֵעַ אֲנִי
יַקְרִיב שְׁתַּיִם לַשַּׁבָּת הַבָּאָה, ת"ל "בְּשַׁבַּתּוֹ", מַגִּיד שֶׁאִם עָבַר יוֹמוֹ בָּטֵל קָרְבָּנוֹ (ספרי):

על עלת התמיד. אֲלוּ מוּסָפִין, לְבַד אוֹתָן שְׁנֵי כְבָשִׂים שֶׁל עוֹלַת הַתָּמִיד, וּמַגִּיד שֶׁאֵין
קְרֵבִין אֶלָּא בֵּין שְׁנֵי הַתְּמִידִין, וְכֵן בְּכָל הַמּוּסָפִין נֶאֱמַר עַל עֹלַת הַתָּמִיד לְתַלְמוּד זֶה:

Verse 11

Verse 12

ושלשה עשרנים. כְּמִשְׁפַּט נִסְכֵּי פַר, שֶׁכֵּן הֵן קְצוּבִין בְּפָרָשַׁת נְסָכִים:

Verse 13

Verse 14

זאת עלת חדש בחדשו. שֶׁאִם עָבַר יוֹמוֹ בָּטֵל קָרְבָּנוֹ וְשׁוּב אֵין לוֹ תַּשְׁלוּמִין:

Verse 15

ושעיר עזים וגו'. כָּל שְׂעִירֵי הַמּוּסָפִין בָּאִין לְכַפֵּר עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, הַכֹּל כְּמוֹ
שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (דף ט'), וְנִשְׁתַּנָּה שְׂעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "לַה'"; לְלַמֶּדְךָ
שֶׁמְּכַפֵּר עַל שֶׁאֵין בּוֹ יְדִיעָה לֹא בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף — שֶׁאֵין מַכִּיר בַּחֻטְאָ אֶלָּא הַקָּבָ"ה בִּלְבָד,
וּשְׁאָר הַשְּׂעִירִים לְמֹדִין מִמֶּנּוּ; וּמִדָּרְשׁוֹ בָּאַגָּדָה, אָמַר הַקָּבָ"ה הָבִיאוּ כַפָּרָה עָלַי עַל שֶׁמִּעַטְתִּי
אֶת הַיָּרֵחַ (חולין ס'):
על עלת התמיד יעשה. כָּל הַקָּרְבָּן הַזֶּה:
ונסכו. אֵין "וְנִסְכּוֹ" מוּסָב עַל הַשָּׂעִיר, שֶׁאֵין נְסָכִים לְחַטָּאת:

Verse 16

Verse 17

Verse 18

כל מלאכת עבדה. אֲפִלּוּ מְלָאכָה הַצְּרִיכָה לָכֶם, כְּגוֹן דָּבָר הָאָבֵד, הַמֻּתָּר בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד,
אֲסוּרָה בְּי"ט:

Verse 19

פרים. כְּנֶגֶד אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם" (בראשית י"ח):
אילים. כְּנֶגֶד אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק:
כבשים. כְּנֶגֶד יַעֲקֹב שֶׁנֶּאֱמַר "וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב" (שם ל'); בְּיסוֹדוֹ שֶׁל ר' מֹשֶׁה
הַדַּרְשָׁן רָאִיתִי זֹאת:

Verse 20

Verse 21

Verse 22

Verse 23

Verse 24

כאלה תעשו ליום. שֶׁלֹּא יִהְיוּ פוֹסֶחִין וְהוֹלְכִין כְּפָרֵי הֶחָג (ספרי):

Verse 25

Verse 26

וביום הבכורים. חַג הַשָּׁבוּעוֹת קָרוּי בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים עַל שֵׁם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, שֶׁהֵם רֹאשׁוֹנִים לְמִנְחַת חִטִּים הַבָּאִים מִן הֶחָדָשׁ (מנחות פ"ד):

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

תמימם יהיו לכם ונסכיהם. אַף הַנְּסָכִים יִהְיוּ תְּמִימִים, לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן שֶׁהַיַּיִן שֶׁהֶעֱלָה קֶמַח פָּסוּל לִנְסָכִים (שם פ"ז):

Chapter 29

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

מלבד עלת החדש. מוּסְפֵּי רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁהוּא בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה:

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

מלבד חטאת הכפרים. שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפָנִים הָאָמוּר בְּאַחֲרֵי מוֹת, שֶׁגַּם הוּא חַטָּאת:
ועלת התמיד. וּמִלְבַד עוֹלַת הַתָּמִיד תַּעֲשׂוּ עוֹלוֹת הַלָּלוּ:
ונסכיהם. מוּסָב עַל הַמוּסָפִין הַכְּתוּבִים וְעַל תַּעֲשׂוּ, וְהוּא לְשׁוֹן צִוּוּי — מִלְּבַד עוֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ תַּעֲשׂוּ אֶת אֵלֶּה וְנִסְכֵּיהֶם, וְכֵן כָּל נִסְכֵּיהֶם הָאֲמוּרִים בְּכָל הַמּוֹעֲדוֹת חוּץ מִשֶּׁל קָרְבְּנוֹת הֶחָג, שֶׁכָּל וְנִסְכָּהּ, וְנִסְכֵּיהֶם, וְנִסְכֵּיהָ שֶׁבָּהֶם מוּסָבִים עַל הַתָּמִיד, וְאֵינָן לְשׁוֹן צִוּוּי, שֶׁהֲרֵי נִסְכֵּיהֶם שֶׁל מוּסָפִין כְּתוּבִין לְעַצְמָן בְּכָל יוֹם וְיוֹם:

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

Verse 18

ומנחתם ונסכיהם לפרים. פָּרֵי הֶחָג שִׁבְעִים הֵם כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וּמִתְמַעֲטִים וְהוֹלְכִים, סִימָן כְּלָיָה הִיא לָהֶם, וּבִימֵי הַמִּקְדָּשׁ הָיוּ מְגִנִּים עֲלֵיהֶם מִן הַיִּסּוּרִין (סוכה נ"ה):

ולכבשים. כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ "שֶׂה פְּזוּרָה" (ירמיהו נ'), וְהֵם קְבוּעִים, וּמְנָנָם תִּשְׁעִים וּשְׁמוֹנָה, לְכַלּוֹת מֵהֶם תִּשְׁעִים וּשְׁמוֹנָה קְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה תוֹרָה; בַּשֵּׁנִי נֶאֱמַר וְנִסְכֵּיהֶם עַל שְׁנֵי תְמִידֵי הַיּוֹם, וְלֹא שְׁנָה הַלָּשׁוֹן אֶלָּא לִדְרֹשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִ"ל (ספרי; שבת ק"נ) בַּשֵּׁנִי וְנִסְכֵּיהֶם, בַּשִּׁשִּׁי וְנִסְכֵּיהָ, בַּשְּׁבִיעִי כְּמִשְׁפָּטָם, מֵ"ם יו"ד מֵ"ם הֲרֵי כָּאן מַיִם, רֶמֶז לְנִסּוּךְ הַמַּיִם מִן הַתּוֹרָה בֶּאָג:

Verse 19

Verse 20

Verse 21

Verse 22

Verse 23

Verse 24

Verse 25

Verse 26

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

Verse 33

Verse 34

Verse 35

עצרת תהיה לכם. עֲצוּרִים בַּעֲשֵׂית מְלָאכָה; דָּ"אַ, עצרת — עִצְרוּ מִלָּצֵאת, מְלַמֵּד שֶׁטָּעוּן לִינָה; וּמִדְרָשׁוֹ בַּאֲגָדָה לְפִי שֶׁכָּל יְמוֹת הָרֶגֶל הִקְרִיבוּ כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וּבָאִין לָלֶכֶת, אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם עֲשׂוּ לִי סְעוּדָה קְטַנָּה כְּדֵי שֶׁאֶהֱנֶה מִכֶּם (סוכה נ"ה):

Verse 36

פר אחד איל אחד. אֵלּוּ כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, הִתְעַכְּבוּ לִי מְעַט עוֹד, וּלְשׁוֹן חִבָּה הוּא זֶה, כְּבָנִים הַנִּפְטָרִים מֵאֲבִיהֶם וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם קָשָׁה עָלַי פְּרִדַתְכֶם, עַכְּבוּ עוֹד יוֹם אֶחָד, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה כו', כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (שם); וּבְמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא: לְמִדָּה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַכְסַנְאי יוֹם רִאשׁוֹן יַאֲכִילֶנּוּ פְּטוּמוֹת, לְמָחָר יַאֲכִילֶנּוּ דָּגִים, לְמָחָר בְּשַׂר בְּהֵמָה, לְמָחָר מַאֲכִילוֹ קִטְנִית, לְמָחָר מַאֲכִילוֹ יָרָק, פּוֹחֵת וְהוֹלֵךְ כְּפָרֵי חֻמָּץ:

Verse 37

Verse 38

Verse 39

אלה תעשו לה' במועדיכם. דָּבָר הַקָּצוּב לְחוֹבָה:
לבד מנדריכם. אִם בָּאתָם לִדּוֹר קָרְבָּנוֹת בָּרֶגֶל, מִצְוָה הִיא בְּיֶדְכֶם, אוֹ נְדָרִים אוֹ נְדָבוֹת שֶׁנִּדַּרְתֶּם כָּל הַשָּׁנָה, הַקְרִיבוּם בָּרֶגֶל, שֶׁמָּא יִקְשֶׁה לוֹ לַחֲזוֹר וְלַעֲלוֹת לִירוּשָׁלַיִם וּלְהַקְרִיב נִדָּרָיו וְנִמְצָא עוֹבֵר בְּבַל תְּאַחֵר:

Chapter 30

Verse 1

ויאמר משה אל בני ישראל. לְהַפְסִיק הָעָנְיָן, דִּבְּרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, לְפִי שֶׁעַד כָּאן דִּבָּרָיו שֶׁל מָקוֹם וּפָרָשַׁת נְדָרִים מַתְחֶלֶת בְּדִבּוּרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, הֵצֵרֶךְ לְהַפְסִיק תְּחִלָּה וְלוֹמַר שֶׁמָּזַר מֹשֶׁה וְאָמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם לֹא כֵן, יֵשׁ בְּמַשְׁמַע שֶׁלֹּא אָמַר לָהֶם זוֹ, אֶלָּא בְּפָרָשַׁת נְדָרִים הִתְחִיל דִּבָּרָיו:

Verse 2

ראשי המטות. חָלַק כָּבוֹד לַנְּשִׂיאִים לְמַדָּם תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וּמִנַּיִן שֶׁאַף שְׁאָר הַדִּבְּרוֹת כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות ל"ד) "וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם, וְאַחֲרֵי כֵן נִגְּשׁוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וּמָה רָאָה לְאָמְרָהּ כָּאן? לְמֵד שֶׁהַפָּרַת נְדָרִים בְּיָחִיד מֻמְחֶה, וְאִם אֵין יָחִיד מֻמְחֶה, מֵפֵר בִּשְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת; אוֹ יָכוֹל שֶׁלֹּא אָמַר מֹשֶׁה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא לַנְּשִׂיאִים בִּלְבַד? נֶאֱמַר כָּאן "זֶה הַדָּבָר" וְנֶאֱמַר בִּשְׁחוּטֵי חוּץ (ויקרא י"ז) "זֶה הַדָּבָר", מַה לְּהַלָּן נֶאֱמָרָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל — שֶׁנֶּאֱמַר "דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן" וְגוֹ' — אַף זוֹ נֶאֱמָרָה לְכֻלָּן (ספרי; נדרים ע"ח):

זה הדבר. מֹשֶׁה נִתְנַבֵּא בְּ"כֹה אָמַר ה' כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה" (שמות י"א) וְהַנְּבִיאִים נִתְנַבְּאוּ בְּ"כֹה אָמַר ה'", מוּסָף עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה שֶׁנִּתְנַבֵּא בִּלְשׁוֹן "זֶה הַדָּבָר". דְּ"א — זה הדבר מעוט הוּא, לוֹמַר שֶׁהֶחָכָם בִּלְשׁוֹן הַתָּרָה, וּבַעַל בִּלְשׁוֹן הֲפָרָה, כִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב כָּאן, וְאִם תְּקִפוּ — אֵין מֻתָּר וְאֵין מוּפָר (ספרי; נדרים ע"ז):

Verse 3

נדר. הָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי קוֹנָם שֶׁלֹּא אֹכַל אוֹ שֶׁלֹּא אֶעֱשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי; יָכוֹל אֲפִלּוּ נִשְׁבַּע שֶׁיֹּאכַל נְבֵלוֹת אֲנִי קוֹרֵא עָלָיו כְּכָל הַיּוֹצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה? תַּ"ל לאסר אסר — לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר וְלֹא לְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר (ספרי)
לא יחל דברו. כְּמוֹ לֹא יְחַלֵּל דְּבָרוֹ — לֹא יַעֲשֶׂה דְּבָרוֹ חֻלִּין (שם):

Verse 4

בבית אביה. בִּרְשׁוּת אָבִיהָ וַאֲפִלּוּ אֵינָהּ בְּבֵיתוֹ (שם):
בנעריה. וְלֹא קְטַנָּה וְלֹא בוֹגֶרֶת, שֶׁהַקְּטַנָּה אֵין נִדְרָהּ נֶדֶר, וְהַבּוֹגֶרֶת אֵינָהּ בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָבִיהָ לְהָפֵר נְדָרֶיהָ; וְאֵי זוֹ הִיא קְטַנָּה? אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּת י"א שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד נְדָרֶיהָ נִבְדָּקִין, אִם יָדְעָה לְשֵׁם מִי נָדְרָה וּלְשֵׁם מִי הִקְדִּישָׁה, נִדְרָהּ נֶדֶר, בַּת י"ב שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד אֵינָהּ צְרִיכָה לִבְדֹּק:

Verse 5

Verse 6

ואם הניא אביה אתה. אִם מָנַע אוֹתָהּ מִן הַנֶּדֶר, כְּלוֹמַר שֶׁהֵפֵר לָהּ. הֲנָאָה זוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הִיא, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְאִם בְּיוֹם שְׁמֹעַ אִישָׁהּ יָנִיא אוֹתָהּ וְהֵפֵר" (פסוק ט') הֲוֵי אוֹמֵר הֲנָאָה זוֹ הֲפָרָה. וּפְשׁוּטוֹ לְשׁוֹן מְנִיעָה וַהֲפָרָה, וְכֵן "וְלָמָּה תְּנִיאוּן" (במדבר ל"ב), וְכֵן "שֶׁמָּן רֹאשׁ אַל יָנִי רֹאשִׁי" (תהילים קמ"א), וְכֵן "וַיַּדְעֶתֶם אֶת תְּנוּאָתִי" (במדבר י"ד) — אֶת אֲשֶׁר סַרְתֶּם מֵעָלַי:
וה' יסלח לה. בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בְּאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בָּנָזִיר וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְהֵפֵר לָהּ וְהִיא לֹא יָדְעָה וְעוֹבֶרֶת עַל נִדְרָהּ וְשׁוֹתָה יַיִן וּמְטַמְּאָה לְמֵתִים, זוֹ הִיא שֶׁצְּרִיכָה סְלִיחָה וְאַע"פ שֶׁהוּא מוּפָר, וְאִם הַמּוּפָרִין צְרִיכִים סְלִיחָה, קַ"וָ לְשֶׁאֵינָן מוּפָרִים (עי' קידושין פ"א):

Verse 7

ואם היו תהיה לאיש. זוֹ אֲרוּסָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא נְשׂוּאָה? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְאִם בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה" הֲרֵי נְשׂוּאָה אָמוּר, וְכָאן בַּאֲרוּסָה, וּבָא לַחֲלֹק בָּהּ שֶׁאָבִיהָ וּבַעְלָהּ מְפִרִין נְדָרֶיהָ, הֵפֵר הָאָב וְלֹא הֵפֵר הַבַּעַל, אוֹ הֵפֵר הַבַּעַל וְלֹא הֵפֵר הָאָב, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מוּפָר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם קַיֵּם אֶחָד מֵהֶם:
ונדריה עליה. שֶׁנָּדְרָה בְּבֵית אָבִיהָ, וְלֹא שָׁמַע בָּהֶן אָבִיהָ וְלֹא הוּפְרוּ וְלֹא הוּקְמוּ (עי' ספרי):

Verse 8

ושמע אישה וגו'. הֲרֵי לְךָ שֶׁאִם קַיֵּם הַבַּעַל שֶׁהוּא קָיָם:

Verse 9

והפר את נדרה. יָכוֹל אֲפִלּוּ לֹא הֵפֵר הָאָב, תַּ"ל (פסוק י"ז) "בְּנַעֲרֵיהָ בֵּית אָבִיהָ" — כָּל שֶׁבְּנַעוּרֶיהָ בִּרְשׁוּת אָבִיהָ הִיא (ספרי שם):

Verse 10

כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה. לְפִי שֶׁאֵינָהּ לֹא בִּרְשׁוּת אָב וְלֹא בִּרְשׁוּת בַּעַל, וּבַאַלְמָנָה מִן הַנִּשּׂוֹאִין הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אֲבָל אַלְמָנָה מִן הָאֵרוּסִין — מֵת הַבַּעַל נִתְרוֹקְנָה וְחָזְרָה רְשׁוּת לָאָב (נדרים ע'):

Verse 11

(ואם בית אשה נדרה. בִּנְשׂוּאָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר (שם ס"ז:

Verse 12

Verse 13

Verse 14

כל נדר וכל שבעת אסר וגו'. לְפִי שֶׁאָמַר שֶׁהַבַּעַל מֵפֵר, יָכוֹל כָּל נְדָרִים בְּמַשְׁמָע, תַּ"ל לענת נפש — אֵינוֹ מֵפֵר אֶלָּא נִדְרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ בִּלְבַד, וְהֵם מְפֹרָשִׁים בְּמַסֶּכְתָּא' נְדָרִים (דף ע"ט:

Verse 15

מיום אל יום. שֶׁלֹּא תֹאמַר מֵעֵת לְעֵת, לְכָךְ נֶאֱמַר "מִיּוֹם אֶל יוֹם", לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין מֵפֵר אֶלָּא עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ (נדרים ע"ו:

Verse 16

אחרי שמעו. אַחֲרֵי שֶׁשָּׁמַע וְקִיֵּם, שֶׁאָמַר אֶפְשִׁי בּוֹ, וְחָזַר וְהֵפֵר לָהּ אֲפִלּוּ בּוֹ בַּיּוֹם:
ונשא את עונה. הוּא נִכְנָס תַּחְתֶּיהָ. לָמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁהַגּוֹרֵם תַּקָּלָה לַחֲבֵרוֹ הוּא נִכְנָס תַּחְתָּיו לְכָל עֲנָשִׁין:

Chapter 31

Verse 1

Verse 2

מאת המדינים. וְלֹא מֵאֵת הַמּוֹאָבִים, שֶׁהַמּוֹאָבִים נִכְנְסוּ לַדָּבָר מֵחֲמַת יִרְאָה, שֶׁהָיוּ יְרֵאִים מֵהֶם שֶׁיְּהִיוּ שׁוֹלְלִים אוֹתָם, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא "וְאַל תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה" (דברים ב'), אֲבָל מִדְיָנִים נִתְעַבְּרוּ עַל רִיב לֹא לָהֶם; דְּ"אַ, מִפְּנֵי שְׁנֵי פְּרֵידוֹת טוֹבוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי לְהוֹצִיא מֵהֶם רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה וְנַעֲמָה הָעַמּוֹנִית (בבא קמא ל"ח:—

Verse 3

וידבר משה וגו'. אַעַ"פִּ שֶׁשָּׁמַע שְׁמִיתָתוֹ תְּלוּיָה בַּדָּבָר עָשָׂה בְּשִׂמְחָה וְלֹא אַחַר (ספרי):
החלצו. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן חֲלוּצֵי צָבָא — מְזֻיָּנִים:
אנשים. צַדִּיקִים, וְכֵן "בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים" (שמות י"ז), וְכֵן "אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידֻעִים" (דברים א'):
נקמת ה'. שֶׁהָעוֹמֵד כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ עוֹמֵד כְּנֶגֶד הַקָּבָ"ה:

Verse 4

לכל מטות ישראל. לְרַבּוֹת שֵׁבֶט לֵוִי (ספרי:

Verse 5

וימסרו. לְהוֹדִיעֲךָ שְׁבָחָן שֶׁל רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל כַּמָּה הֵם חֲבִיבִים עַל יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ בְּמִיתָתוֹ מַה הוּא אוֹמֵר? "עוֹד מְעַט וּפְקָקֵנִי" (שמות י"ז), וּמִשֶּׁשָּׁמְעוּ שְׁמִיתַת מֹשֶׁה תְּלוּיָה בְּנִקְמַת מִדְיָן לֹא רָצוּ לָלֶכֶת עַד שֶׁנִּמְסְרוּ עַל כָּרְחָן (ספרי:

Verse 6

אתם ואת פינחס. מַגִּיד שֶׁהָיָה פִּינְחָס שָׁקוּל כְּנֶגֶד כֻּלָּם (ספרי); וּמִפְּנֵי מָה הָלַךְ פִּינְחָס
וְלֹא הָלַךְ אֶלְעָזָר? אָמַר הַקָּבָ"ה מִי שֶׁהִתְחִיל בַּמִּצְוָה, שֶׁהָרַג כָּזְבִּי בַת צוּר, יִגְמֹר; דָּ"א —
שֶׁהָלַךְ לִנְקֹם נִקְמַת יוֹסֵף אָבִי אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהַמָּדָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ" (בראשית ל"ז); וּמִנַּיִן
שֶׁהָיְתָה אִמּוֹ שֶׁל פִּינְחָס מִשֶּׁל יוֹסֵף? שֶׁנֶּאֱמַר "מִבְּנוֹת פּוֹטִיאֵל" (שמות ו') — מִזֶּרַע יִתְרוֹ
שֶׁפִּטֵּם עֲגָלִים לַעֲ"ז, וּמִזֶּרַע יוֹסֵף שֶׁפִּטְפֵּט בְּיִצְרוֹ (סוטה מ"ג); דָּבָר אַחֵר — שֶׁהָיָה מְשׁוּחַ
מִלְחָמָה (שם):
וכלי הקדש. זֶה הָאָרוֹן וְהַצִּיץ, שֶׁהָיָה בְּלָעָם עִמָּהֶם וּמַפְרִיחַ מַלְכֵי מִדְיָן בְּכָשָׁפִים וְהוּא
עַצְמוֹ פּוֹרֵחַ עִמָּהֶם, הֵרָאָה לָהֶם אֶת הַצִּיץ שֶׁהַשֵּׁם חָקוּק בּוֹ וְהֵם נוֹפְלִים, לְכָךְ נֶאֱמַר "עַל
חַלְלֵיהֶם" בְּמַלְכֵי מִדְיָן — שֶׁנּוֹפְלִים עַל הַחֲלָלִים מִן הָאֲוִיר, וְכֵן בְּבִלְעָם כָּתוּב "עַל
חַלְלֵיהֶם" בְּסֵ' יְהוֹשֻׁעַ (תנחומא):
בידו. בִּרְשׁוּתוֹ, וְכֵן (במדבר כ"א) "וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ" (ספרי):

Verse 7

Verse 8

חמשת מלכי מדין. וְכִי אֵינִי רוֹאֶה שֶׁחֲמִשָּׁה מָנָה הַכָּתוּב? לָמָּה הֵזְקִק לוֹמַר חֲמֵשֶׁת? אֶלָּא
לְלַמֶּדְךָ שֶׁשָּׁווּ כֻּלָּם בָּעֵצָה וְהֶשְׁווּ כֻּלָּם בַּפֶּרָעוֹת (שם); בִּלְעָם הָלַךְ שָׁם לִטֹּל שְׂכַר עֶשְׂרִים
וְאַרְבָּעָה אֶלֶף שֶׁהִפִּיל מִיִּשְׂרָאֵל בַּעֲצָתוֹ, וְיָצָא מִמְּדָיָן לִקְרַאת יְשׂרָאֵל וּמַשְׁיָאן עֵצָה רָעָה —
אָמַר לָהֶם אִם כְּשֶׁהֵיִיתֶם שִׁשִּׁים רִבּוֹא לֹא יְכָלְתֶּם לָהֶם, וְעַכְשָׁיו בְּי"ב אֶלֶף אַתֶּם בָּאִים
לְהִלָּחֵם? — נָתְנוּ לוֹ שְׂכָרוֹ מִשָּׁלֵם וְלֹא קִפְּחוּהוּ (ספרי):
בחרב. הוּא בָא עַל יְשׂרָאֵל וְהֶחֱלִיף אֱמָנוּתוֹ בְּאֱמָנוּתָם, שֶׁאֵין נוֹצְחִים אֶלָּא בְּפִיהֶם וְעַל
יְדֵי תְּפִלָּה וּבַקָּשָׁה, וּבָא הוּא וְתָפַשׂ אֱמָנוּתָם לְקַלְקֵל בְּפִיו, אַף הֵם בָּאוּ עָלָיו וְהֶחֱלִיפוּ
אֱמָנוּתָם בְּאֱמָנוּת הָאֻמּוֹת שֶׁבָּאִין בַּחֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר "וְעַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה" (בראשית כ"ז):

Verse 9

Verse 10

טירתם. מְקוֹם נוֹטְרִין שֶׁלָּהֶם, שֶׁהוּא לְשׁוֹן מוֹשַׁב כּוֹמְרִים יוֹדְעֵי חֻקֵּיהֶם; דָּ"א — לְשׁוֹן
מוֹשַׁב שָׂרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁמְּתֻרְגָּם "סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים" (שמואל א ו') — טוּרְנֵי פְּלִשְׁתָּאֵי:

Verse 11

ויקחו את כל השלל וגו'. מַגִּיד שֶׁהָיוּ כְשֵׁרִים וְצַדִּיקִים, וְלֹא נֶחְשְׁדוּ עַל הַגָּזֵל לִשְׁלֹחַ יָד
בַּבְּזָה שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, שֶׁנֶּאֱמַר את כל השלל וגו', וַעֲלֵיהֶם מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה "שְׁנֵיהֶם כְּעֵדֶר
הָרְחֵלִים" וְגוֹ' (שיר השירים ו׳:ו׳) — אַף אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה שֶׁבָּהּ כֻּלָּם צַדִּיקִים:
שלל. הֵן מִטַּלְטְלֵי שֶׁל מַלְבּוּשׁ וְתַכְשִׁיטִין:
בז. הוּא בְּזַת מִטַּלְטְלֵין שֶׁאֵינָם תַּכְשִׁיט:
מלקוח. אָדָם וּבְהֵמָה, וּבְמָקוֹם שֶׁכָּתוּב שְׁבִי אֵצֶל מַלְקוֹחַ, שְׁבִי בָּאָדָם וּמַלְקוֹחַ בַּבְּהֵמָה:

Verse 12

Verse 13

ויצאו משה ואלעזר הכהן. לְפִי שֶׁרָאוּ אֶת נַעֲרֵי יְשׂרָאֵל יוֹצְאִים לַחֲטֹף מִן הַבְּזָה (ספרי):

Verse 14

ויקצף משה על פקודי החיל. מְמֻנִּים עַל הַחַיִל, לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל סִרְחוֹן הַדּוֹר תָּלוּי בַּגְּדוֹלִים
שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּיָדָם לִמְחוֹת (שם):

Verse 15

Verse 16

הן הנה. מַגִּיד שֶׁהָיוּ מַכִּירִים אוֹתָן — זוֹ הִיא שֶׁנִּכְשַׁל פְּלוֹנִי בָּהּ (ילקוט שמעוני תשפ"ה)
בדבר בלעם. אָמַר לָהֶם אֲפִלּוּ אַתֶּם מַכְנִיסִין כָּל הַמּוֹנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם אֵין אַתֶּם יְכוֹלִים לָהֶם, שֶׁמָּא מְרֻבִּים אַתֶּם מִן הַמִּצְרִיִּים שֶׁהָיוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר? בֹּאוּ וְאַשִּׁיאֲכֶם עֵצָה, אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ שׁוֹנֵא זִמָּה הוּא וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּחֵלֶק (דף ק"ו) וּבְסִפְרֵי:

Verse 17

וכל אשה ידעת איש. רְאוּיָה לְבָעֵל, אַע"פִּ שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה, וְלִפְנֵי הַצִּיץ הֶעֱבִירוּם, וְהָרְאוּיָה לְבָעֵל פָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת (יבמות ס'):
הרגו. לָמָּה חָזַר וְאָמַר? לְהַפְסִיק הָעִנְיָן, דִּבְרֵי רַבִּי יְשְׁמָעֵאל, שֶׁאִם אֲנִי קוֹרֵא הֵרְגוּ כָּל זָכָר בַּטָּף וְכָל אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ וְכל הַטַּף בַּנָּשִׁים וְגוֹ', אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַהֹרֶג עִם הַזְּכָרִים אוֹ לְהַחֲיוֹת עִם הַטַּף, לְכָךְ נֶאֱמַר הֵרֹגוּ:

Verse 18

Verse 19

מחוץ למחנה. שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָעֲזָרָה:
כל הרג נפש. רַ' מֵאִיר אוֹמֵר בְּהוֹרֵג בְּדָבָר הַמְקֻבָּל טֻמְאָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְלִמֻּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁהַכְּלִי מְטַמֵּא אָדָם בְּחִבּוּרֵי הַמֵּת כְּאִלּוּ נוֹגֵעַ בַּמֵּת עַצְמוֹ, אוֹ יָכוֹל אֲפִלּוּ זָרַק בּוֹ חֵץ וַהֲרָגוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר וכל נגע בחלל, הִקִּישׁ הוֹרֵג לְנוֹגֵעַ, מַה נוֹגֵעַ עַל יְדֵי חִבּוּרוֹ, אַף הוֹרֵג עַ"יְ חִבּוּרוֹ (ספרי במדבר י"ט):
תתחטאו. בְּמִי נִדָּה כְּדִין שְׁאָר טְמֵאֵי מֵתִים, שֶׁאַף לְדִבְרֵי הָאוֹמְרִים קִבְרֵי גוֹיִם אֵינָם מְטַמְּאִין בָּאֹהֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ל"ד) "וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם" אַתֶּם — אַתֶּם קְרוּיִם אָדָם — מוֹדֶה הוּא שֶׁהַגּוֹיִם מְטַמְּאִים בְּמַגַּע וּבְמַשָּׂא, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אָדָם אֶלָּא אֵצֶל טֻמְאַת אָהֳלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל" (במדבר י"ט):
אתם ושביכם. לֹא שֶׁהַגּוֹיִם מְקֻבָּלִין טֻמְאָה וּצְרִיכִין הַזָּאָה, אֶלָּא מָה אַתֶּם בְּנֵי בְרִית, אַף שִׁבְיֵכֶם כְּשֶׁיָּבֹאוּ לַבְּרִית וְיִטָּמְאוּ, צְרִיכִין הַזָּאָה (ספרי):

Verse 20

וכל מעשה עזים. לְהָבִיא כְּלֵי הַקְּרָנִים וְהַטְּלָפַיִם וְהָעֲצָמוֹת (חולין כ"ה):

Verse 21

ויאמר אלעזר הכהן וגו'. לְפִי שֶׁבָּא מֹשֶׁה לְכְלַל כַּעַס בָּא לְכְלַל טָעוּת, שֶׁנִּתְעַלְּמוּ מִמֶּנּוּ הִלְכוֹת גְּעוּלֵי גוֹיִם, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּשְּׁמִינִי לַמִּלּוּאִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְצֹף עַל אֶלְעָזָר וְעַל אִיתָמָר" (ויקרא י') — בָּא לְכְלַל כַּעַס בָּא לְכְלַל טָעוּת, וְכֵן בְּשִׁמְעוֹ נָא הַמֹּרִים (במדבר כ') "וַיִּדֹּךְ אֶת הַסֶּלַע" — עַל יְדֵי הַכַּעַס טָעָה (ספרי; פסחים ס"ו)
אשר צוה ה' וגו'. תָּלָה הַהוֹרָאָה בְּרַבּוֹ (עי' ספרי):

Verse 22

אך את הזהב וגו'. אַע"פִּ שֶׁלֹּא הִזְהִיר לָכֶם מֹשֶׁה אֶלָּא עַל הִלְכוֹת טֻמְאָה, עוֹד יֵשׁ לְהַזְהִיר לָכֶם עַל הִלְכוֹת גְּעוּל, וְ"אַךְ" לְשׁוֹן מְעוּט, כְּלוֹמַר מְמֻעָטִין אַתֶּם מִלְּהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּכֵּלִים אֲפִלּוּ לְאַחַר טָהֳרָתָן מִטֻּמְאַת הַמֵּת עַד שֶׁיִּטְהֲרוּ מִבְּלִיעַת אִסּוּר נְבֵלוֹת; וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, אַךְ את הזהב לוֹמַר, שֶׁצָּרִיךְ לְהַעֲבִיר חֲלוּדָה שֶׁלּוֹ קֹדֶם שֶׁיִּגְעִילֶנּוּ, וְזֶהוּ לְשׁוֹן אַךְ, שֶׁלֹּא יְהֵא שָׁם חֲלוּדָה אַךְ הַמַּתֶּכֶת יִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁהוּא:

Verse 23

כל דבר אשר יבא באש. לְבַשֵּׁל בּוֹ כְּלוּם:
תעבירו באש. כְּדֶרֶךְ תַּשְׁמִישׁוֹ הַגְעָלָתוֹ — מִי שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ עַל יְדֵי חֲמִין יַגְעִילֶנּוּ בְּחַמִּין,
וּמִי שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ עַ"י צְלִי, כְּגוֹן הַשְׁפּוּד וְהָאַסְכְּלָה, יְלַבְּנוֹ בָּאוּר (עבודה זרה ע"ד):
אך במי נדה יתחטא. לְפִי פְּשׁוּטוֹ חִטּוּי זֶה לְטַהֲרוֹ מִטֻּמְאַת מֵת, אָמַר לָהֶם צְרִיכִין הַכֵּלִים
גְּעוּל לְטַהֲרָם מִן הָאִסּוּר וְחִטּוּי לְטַהֲרָן מִן הַטֻּמְאָה; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִכָּאן שֶׁאַף לְהַכְשִׁירָן
מִן הָאִסּוּר הִטְעִין טְבִילָה לִכְלֵי מַתָּכוֹת, וּמֵי נִדָּה הַכְּתוּבִין כָּאן דָּרְשׁוּ מַיִם הָרְאוּיִם לִטְבֹּל
בָּהֶם נִדָּה, וְכַמָּה הֵם? אַרְבָּעִים סְאָה (שם ע"ה):
וכל אשר לא יבא באש. כָּל דָּבָר שֶׁאֵין תַּשְׁמִישׁוֹ עַל יְדֵי הָאוּר, כְּגוֹן כּוֹסוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת
שֶׁתַּשְׁמִישָׁן בְּצוֹנֶן וְלֹא בָּלְעוּ אִסּוּר:
תעבירו במים. מַטְבִּילָן וְדַיָּן, וְדַוְקָא כְּלֵי מַתָּכוֹת:

Verse 24

אל המחנה. לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, שֶׁאֵין טְמֵא מֵת טָעוּן שִׁלּוּחַ מִמַּחֲנֵה לְוִיָּה וּמִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל:

Verse 25

Verse 26

שא את ראש. קַח אֶת הַחֶשְׁבּוֹן:

Verse 27

וחצית את המלקוח בין תפשי המלחמה וגו'. חֶצְיוֹ לָאֵלּוּ וְחֶצְיוֹ לָאֵלּוּ:

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

ויהי המלקוח יתר הבז. לְפִי שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לְהָרִים מֶכֶס מִן הַמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא מִן הַמַּלְקוֹחַ,
כָּתַב אֶת הַשָּׁלוֹן הַזֶּה ויהי המלקוח, שֶׁבָּא לִכְלַל חֲלָקָה וְלִכְלַל מֶכֶס, שֶׁהָיָה עוֹדֵף עַל בַּז
הַמִּטַּלְטְלִין אשר בזזו עם הצבא איש לו וְלֹא בָא לִכְלַל חֲלָקָה — מִסְפַּר הַצֹּאן וְגוֹ':

Verse 33

Verse 34

Verse 35

Verse 36

Verse 37

Verse 38

Verse 39

Verse 40

Verse 41

Verse 42

וממחצית בני ישראל אשר חצה משה. לָעֲדָה, וְהוֹצִיאָהּ לָהֶם מן האנשים הצבאים :

Verse 43

ותהי מחצת העדה. כָּךְ וְכָךְ:

Verse 44

Verse 45

Verse 46

Verse 47

ויקח משה וגו'.

Verse 48

הפקדים. הַמְמֻנִּים:

Verse 49

ולא נפקד. לֹא נֶחְסַר, וְתַרְגּוּמוֹ "לָא שְׁגָא", אַף הוּא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִי חְסָרוֹן, כְּמוֹ "אָנֹכִי אֶחְטָנָּה" (בראשית ל"א) תַּרְגּוּמוֹ "דַּהֲוַת שָׁגְיָא מִמְנָיָנָא", וְכֵן "כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ" (שמואל א כ') — יֶחְסַר מְקוֹם מוֹשָׁבְךָ, אִישׁ הָרָגִיל לֵישֵׁב שָׁם, וְכֵן "וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד" (שם) — נֶחְסַר מְקוֹמוֹ וְאֵין אִישׁ יוֹשֵׁב שָׁם:

Verse 50

אצעדה. אֵלּוּ צְמִידִים שֶׁל רֶגֶל:
וצמיד. שֶׁל יָד:
עגיל. נִזְמֵי אֹזֶן:
וכומז. דְּפוּס שֶׁל בֵּית הָרֶחֶם, לְכַפֵּר הֵרְהוּר הַלֵּב שֶׁל בְּנוֹת מִדְיָן (שבת ס"ד):

Chapter 32

Verse 1

Verse 2

Verse 3

עטרות ודיבן וגו'. מֵאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג הָיוּ:

Verse 4

Verse 5

Verse 6

האחיכם. לְשׁוֹן תְּמִיהָה הוּא:

Verse 7

ולמה תניאון. תָּסִירוּ וְתַמְנִיעוּ לְבָם מֵעֲבֹר, שֶׁיִּהְיוּ סְבוּרִים שֶׁאַתֶּם יְרֵאִים לַעֲבֹר מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה וְחֹזֶק הֶעָרִים וְהָעָם:

Verse 8

מקדש ברנע. כָּךְ שְׁמָהּ, וּשְׁתֵּי קָדֵשׁ הָיוּ:

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

הקנזי. חוֹרְגוֹ שֶׁל קְנַז הָיָה וְיָלְדָה לוֹ אִמּוֹ שֶׁל כָּלֵב אֶת עָתְנִיאֵל (סוטה י"א):

Verse 13

וינעם. וַיִּטַּלְטֵם, מִן "נָע וָנָד" (בראשית ד):

Verse 14

לספות. כְּמוֹ "סְפוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה" (ישעיהו כ"ט), "עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ" וְגוֹ' (ירמיהו ז'),
לְשׁוֹן תּוֹסֶפֶת:

Verse 15

Verse 16

נבנה למקננו פה. חָסִים הָיוּ עַל מָמוֹנָם יוֹתֵר מִבָּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, שֶׁהִקְדִּימוּ מִקְנֵיהֶם
לְטַפָּם. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה "לֹא כֵן, עֲשׂוּ הָעִקָּר עִקָּר וְהַטָּפֵל טָפֵל, בְּנוּ לָכֶם תְּחִלָּה עָרִים לְטַפְּכֶם
וְאַחַר כֵּן גְּדֵרוֹת לְצֹאנְכֶם" (תנחומא):

Verse 17

ואנחנו נחלץ חשים. נִזְדַּיְּנִין מְהִירִים, כְּמוֹ "מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז" (ישעיהו ח'), "יְמַהֵר
יָחִישָׁה" (שם ה'):
לפני בני ישראל. בָּרָאשֵׁי גְּיָסוֹת, מִתּוֹךְ שֶׁגִּבּוֹרִים הָיוּ, שָׁכֵן נֶאֱמַר בְּגָד (דברים ל"ג)
"וְטָרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקֹד"; וְאַף מֹשֶׁה חָזַר וּפֵרֵשׁ לָהֶם בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים (דברים ג') "וָאֲצַו
אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא וְגוֹ' חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חָיִל", וּבִירִיחוֹ
כְּתִיב (יהושע ו') "וְהֶחָלוּץ עוֹבֵר (הֹלֵךְ) לִפְנֵיהֶם" — זֶה רְאוּבֵן וְגָד שֶׁקִּימוּ תְּנָאָם
וישב טפנו. בְּעוֹדֵנוּ אֵצֶל אַחֵינוּ:
בערי המבצר. שֶׁנִּבְנָה עַכְשָׁו:

Verse 18

Verse 19

מעבר לירדן והלאה. בָּעֵבֶר הַמַּעֲרָבִי:
כי באה נחלתנו. כְּבָר קִבַּלְנוּהָ בָּעֵבֶר הַמִּזְרָחִי:

Verse 20

Verse 21

Verse 22

Verse 23

Verse 24

לצנאכם. תֵּבָה זוֹ מִגְזֶרֶת "צֹנֶה וַאֲלָפִים כֻּלָּם" (תהלים ח') שֶׁאֵין בּוֹ אֶלֶ"ף מַפְסִיק בֵּין נו"ן לַצָּדֵ"י, וְאֶלֶ"ף שֶׁבָּא כָּאן אַחַר הַנּוּ"ן בְּמִקּוֹם הֵ"א שֶׁל צֹנֶה הוּא; מִיסּוֹדוֹ שֶׁל רַ' מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לְמַדְתִּי כֵּן:

והיצא מפיכם תעשו. לְגָבוֹהַּ, שֶׁקִּבַּלְתֶּם עֲלֵיכֶם לַעֲבֹר עַד כִּבּוּשׁ וְחִלּוּק, שֶׁמֹּשֶׁה לֹא בִּקֵּשׁ מֵהֶם אֶלָּא "וְנִכְבְּשָׁה … וְאַחַר תָּשׁוּבוּ" וְהֵם קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם "עַד הִתְנַחֵל", הֲרֵי הוֹסִיפוּ לְהִתְעַכֵּב שֶׁבַע שֶׁחָלְקוּ, וְכֵן עָשׂוּ:

Verse 25

ויאמר בני גד. כֻּלָּם כְּאִישׁ אֶחָד:

Verse 26

Verse 27

Verse 28

ויצו להם. כְּמוֹ עֲלֵיהֶם, וְעַל תְּנָאָם מִנָּה אֶלְעָזָר וְיהוֹשֻׁעַ, כְּמוֹ "ה' יִקָּחֵם לָכֶם" (שמות י"ד):

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

ואתנו אחזת נחלתנו. כְּלוֹמַר בְּיָדֵינוּ וּבִרְשׁוּתֵנוּ תִּהְיֶה אֲחֻזַּת נַחֲלָתֵנוּ מֵעֵבֶר הַזֶּה:

Verse 33

Verse 34

Verse 35

Verse 36

ערי מבצר וגדרת צאן. זֶה סוֹף פָּסוּק מוּסָב עַל תְּחִלַּת הָעִנְיָן — וַיִּבְנוּ בְּנֵי גָד אֶת הֶעָרִים הַלָּלוּ לִהְיוֹת עָרֵי מִבְצָר וְגִדְרֹת צֹאן:

Verse 37

Verse 38

ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם. נְבוֹ וּבַעַל מְעוֹן שְׁמוֹת עֲ"ז הֵם, וְהָיוּ הָאֱמוֹרִיִּים
קוֹרִים עָרֵיהֶם עַל שֵׁם עֲ"ז שֶׁלָּהֶם, וּבְנֵי רְאוּבֵן הֵסֵבּוּ אֶת שְׁמָם לְשֵׁמוֹת אֲחֵרִים, וְזֶהוּ
:מוסבת שם — נְבוֹ וּבַעַל מְעוֹן מוּסַבּוֹת לְשֵׁם אַחֵר
:ואת שבמה. בָּנוּ שִׁבְמָה, וְהִיא שְׁבָם הָאֱמוּרָה לְמַעְלָה

Verse 39

ויורש. כְּתַרְגּוּמוֹ "וְתָרִיךְ", שֶׁתֵּבֵת רֵישׁ מְשַׁמֶּשֶׁת שְׁתֵּי מַחֲלָקוֹת, לְשׁוֹן יְרֵשָׁה וּלְשׁוֹן הוֹרָשָׁה
:שֶׁהוּא טֵרוּד וְתֵרוּךְ

Verse 40

Verse 41

:חותיהם. כַּפְרֵיהוֹן
:ויקרא אתהן חות יאיר. לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים קְרָאָתָם בְּשֵׁמוֹ לְזִכָּרוֹן

Verse 42

ויקרא לה נבח. "לָהּ" אֵינוֹ מַפִּיק ה"א, וְרָאִיתִי בְיסוֹדוֹ שֶׁל רַ' מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לְפִי שֶׁלֹּא
נִתְקַיֵּם לָהּ שֵׁם זֶה לְפִיכָךְ הוּא רָפֶה, שֶׁמַּשְׁמָעוּת מִדְרָשׁוֹ כְּמוֹ לֹא; וּתְמַהֲנִי מַה יִּדְרֹשׁ בְּשֵׁתֵּי
:תֵּבוֹת הַדּוֹמוֹת לָהּ "וַיֹּאמֶר לָהּ בֹּעַז" (רות ב'), "לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת" (זכריה ה')

Chapter 33

Verse 1

אלה מסעי. לָמָּה נִכְתְּבוּ מַסָּעוֹת הַלָּלוּ? לְהוֹדִיעַ חֶסְדָּיו שֶׁל מָקוֹם, שֶׁאַע"פ שֶׁגָּזַר עֲלֵיהֶם
לְטַלְטֵל וְלַהֲנִיעָם בַּמִּדְבָּר, לֹא תֹאמַר שֶׁהָיוּ נָעִים וּמְטֻלְטָלִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה
וְלֹא הָיְתָה לָהֶם מְנוּחָה, שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן אֶלָּא אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם מַסָּעוֹת, צֵא מֵהֶם י"ד שֶׁכְּבָר
הָיוּ בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה קֹדֶם גְּזֵרָה, מִשֶּׁנָּסְעוּ מֵרַעְמְסֵס עַד שֶׁבָּאוּ לְרִתְמָה שֶׁמִּשָּׁם נִשְׁתַּלְּחוּ מְרַגְּלִים,
שֶׁנֶּאֱמַר "וְאַחַר נָסְעוּ הָעָם מֵחֲצֵרוֹת" וְגוֹ' (במדבר י"ב), "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים" וְגוֹ' (שם
י"ג), וְכָאן (פסוק י"ח) הוּא אוֹמֵר "וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרֹת וַיַּחֲנוּ בְּרִתְמָה", לָמַדְתָּ שֶׁהִיא בְּמִדְבַּר
פָּארָן; וְעוֹד הוֹצֵא מִשָּׁם ח' מַסָּעוֹת שֶׁהָיוּ לְאַחַר מִיתַת אַהֲרֹן — מֵהֹר הָהָר עַד עַרְבוֹת מוֹאָב
— בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים, נִמְצָא שֶׁכָּל שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה לֹא נָסְעוּ אֶלָּא עֶשְׂרִים מַסָּעוֹת, זֶה
מִיסּוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה. וְרַבִּי תַּנְחוּמָא דָּרַשׁ בּוֹ דְּרָשָׁה אַחֶרֶת: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה בָּנוֹ חוֹלֶה
וְהוֹלִיכוֹ לְמָקוֹם רָחוֹק לְרַפּאתוֹ, כֵּיוָן שֶׁהָיוּ חוֹזְרִין הִתְחִיל אָבִיו מוֹנֶה כָּל הַמַּסָּעוֹת,
:אָמַר לוֹ, כָּאן יָשַׁנְתּוֹ, כָּאן הוֹקַרְתּוֹ, כָּאן חָשַׁשְׁתָּ אֶת רֹאשְׁךָ וְכוּ'

Verse 2

Verse 3

Verse 4

:ומצרים מקברים. טְרוּדִים בְּאֲבֵלָם

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

Verse 18

ויחנו ברתמה. עַל שֵׁם לָשׁוֹן הָרָע שֶׁל מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר "מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים" (תהלים ק"כ):

Verse 19

Verse 20

Verse 21

Verse 22

Verse 23

Verse 24

Verse 25

Verse 26

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

Verse 33

Verse 34

Verse 35

Verse 36

Verse 37

Verse 38

מְלַמֵּד שֶׁמֵּת בִּנְשִׁיקָה. על פי ה':

Verse 39

Verse 40

וישמע הכנעני. לְלַמֶּדְךָ שֶׁמִּיתַת אַהֲרֹן הִיא הַשְּׁמוּעָה, שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי כָבוֹד וּכְסָבוּר שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לְהֶלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ חָזַר וּכְתָבָהּ (ראש השנה ג'):

Verse 41

Verse 42

Verse 43

Verse 44

בעיי העברים. לְשׁוֹן חֳרָבוֹת וְגַלִּים כְּמוֹ "לְעִי תַּשָּׂדֶה" (מיכה א'), "שָׂמוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם לְעִיִּים" (תהלים ע"ט):

Verse 45

Verse 46

Verse 47

Verse 48

Verse 49

מבית הישמת עד אבל השטים. כָּאן לְמֶדֶךְ שֹׁעוּר מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל י"ב מִיל, דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר
(עירובין נ"ה) חָנָה לְדִידִי חֲזֵי לִי הַהוּא אַתָּרָא וְכוּ'
:אבל השטים. מִישׁוֹר שֶׁל שִׁטִּים אָבֵל שְׁמוֹ

Verse 50

Verse 51

כי אתם עברים את הירדן וגו' והורשתם וגו'. וַהֲלֹא כַּמָּה פְּעָמִים הֻזְהֲרוּ עַל כָּךְ? אֶלָּא
כָּךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה כְּשֶׁאַתֶּם עוֹבְרִים בַּיַּרְדֵּן בַּיַּבָּשָׁה עַל מְנָת כֵּן תַּעַבְרוּ, וְאִם לָאו — מַיִם
(סוטה בָּאִין וְשׁוֹטְפִין אֶתְכֶם, וְכֵן מָצִינוּ שֶׁאָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ (יהושע ד') בְּעוֹדָם בַּיַּרְדֵּן
:(ל"ד

Verse 52

והורשתם. וְגֵרַשְׁתֶּם:
משכיתם. כְּתַרְגּוּמוֹ — "בֵּית סִגְדַּתְהוֹן", עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ מְסַכְּכִין אֶת הַקַּרְקַע בִּרְצָפַת אֲבָנִים
שֶׁל שַׁיִשׁ לְהִשְׁתַּחֲוֹוֹת עֲלֵיהֶם בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, כְּדִכְתִיב "וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ
(ויקרא כ"ו) בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ"
:מסכתם. כְּתַרְגּוּמוֹ — "מַתְכַּתְהוֹן

Verse 53

והורשתם את הארץ. וְהוֹרַשְׁתֶּם אוֹתָהּ מִיּוֹשְׁבֶיהָ, וְאָז וישבתם בה — תּוּכְלוּ לְהִתְקַיֵּם בָּהּ,
:וְאִם לָאו — לֹא תוּכְלוּ לְהִתְקַיֵּם בָּהּ

Verse 54

אל אשר יצא לו שמה. מִקְרָא קָצָר הוּא זֶה: אֶל מָקוֹם אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה
:
למטות אבתיכם. לְפִי חֶשְׁבּוֹן יוֹצְאֵי מִצְרַיִם (בבא בתרא קי"ז); דְּ"אַ — בְּי"ב גְּבוּלִין
:כְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים

Verse 55

והיה אשר תותירו מהם. יִהְיוּ לָכֶם לְרָעָה:
לשכים בעיניכם. לִיתֵדוֹת הַמְנַקְּרוֹת עֵינֵיכֶם, תַּרְגּוּם שֶׁל יְתֵדוֹת "שְׁיכָיָא":
ולצנינם. פּוֹתְרִין בּוֹ הַפּוֹתְרִים לְשׁוֹן מְסוּכַת קוֹצִים הַסּוֹכֶכֶת אֶתְכֶם, לְסָגֹר וְלִכְלֹא אֶתְכֶם
:מֵאֵין יוֹצֵא וָבָא
:וצררו אתכם. כְּתַרְגּוּמוֹ

Chapter 34

Verse 1

Verse 2

זאת הארץ אשר תפל לכם וגו'. לְפִי שֶׁהַרְבֵּה מְצִיאוֹת נוֹהֲגוֹת בָּאָרֶץ וְאֵין נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה
לָאָרֶץ, הֻצְרַךְ לִכְתֹּב מִצְרָנֵי גְּבוּלֵי רוּחוֹתֶיהָ סָבִיב, לוֹמַר לְךָ מִן הַגְּבוּלִים הַלָּלוּ וְלִפְנִים
(עי' גיטין ח') :הַמְּצִיאוֹת נוֹהֲגוֹת
תפל לכם. עַל שֵׁם שֶׁנִּתְחַלְּקָה בְּגוֹרָל נִקְרֵאת חֶלֶקָּה לְשׁוֹן נְפִילָה; וּמ"א אוֹמֵר עַ"י שֶׁהִפִּיל
הַקָּבָּ"ה שָׂרֵיהֶם שֶׁל שִׁבְעָה אֻמּוֹת מִן הַשָּׁמַיִם וּכְפָתָן לִפְנֵי מֹשֶׁה אָמַר לוֹ רְאֵה אֵין בָּהֶם עוֹד
(עי' תנחומא) :כֹּחַ

Verse 3

והיה לכם פאת נגב. רוּחַ דְּרוֹמִית אֲשֶׁר מִן הַמִּדְבָּר לַמַּעֲרָב:
ממדבר צן. אֲשֶׁר אֵצֶל אֱדוֹם מַתְחִיל מִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מִזְרָחִית שֶׁל אֶרֶץ תִּשְׁעַת הַמַּטּוֹת; כֵּיצַד?
שָׁלוֹשׁ אֲרָצוֹת יוֹשְׁבוֹת בְּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יְשָׂרָאֵל זוֹ אֵצֶל זוֹ — קְצָת אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ אֱדוֹם
כֻּלָּהּ וְאֶרֶץ מוֹאָב כֻּלָּהּ, אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית, שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשָׁה זוֹ מֵעֲצֹמוֹן
נַחְלָה מִצְרָיִם וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה, וְנַחַל מִצְרַיִם הָיָה מְהַלֵּךְ עַל פְּנֵי כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם
שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע י"ג) "מִן הַשִּׁיחוֹר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרַיִם", וּמַפְסִיק בֵּין אֶרֶץ מִצְרַיִם לְאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל, וְאֶרֶץ אֱדוֹם אֶצְלָהּ לְצַד הַמִּזְרָח, וְאֶרֶץ מוֹאָב אֵצֶל אֶרֶץ אֱדוֹם בְּסוֹף הַדָּרוֹם לַמִּזְרָח.
וּכְשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אִם רָצָה הַמָּקוֹם לְקָרֵב אֶת כִּנְיָסָתָם לָאָרֶץ, הָיָה מַעֲבִירָם אֶת
הַנִּילוּס לְצַד צָפוֹן וּבָאִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא עָשָׂה כֵּן, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות י"ג) "וְלֹא
נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים", שֶׁהֵם יוֹשְׁבִים עַל הַיָּם בְּמַעֲרָבָהּ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן — כָּעִנְיָן
שֶׁנֶּאֱמַר בַּפְּלִשְׁתִּים (צפניה ב') "יוֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם גּוֹי כְּרֵתִים" — וְלֹא נָחָם אוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ,
אֶלָּא הֶסְבָּן וְהוֹצִיאָם דֶּרֶךְ דְּרוֹמָהּ אֶל הַמִּדְבָּר, וְהוּא שֶׁקָּרָאוֹ יְחֶזְקֵאל (יחזקאל כ') "מִדְבַּר
הָעַמִּים", לְפִי שֶׁהָיוּ כַּמָּה אֻמּוֹת יוֹשְׁבִים בְּצִדּוֹ; וְהוֹלְכִין אֵצֶל דְּרוֹמָהּ מִן הַמַּעֲרָב כְּלַפֵּי
מִזְרָח תָּמִיד עַד שֶׁבָּאוּ לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ אֱדוֹם, וּבִקְּשׁוּ מֶמֶלֶךְ אֱדוֹם שֶׁיְּנִיחֵם לַעֲבֹר דֶּרֶךְ
אַרְצוֹ וּלְהִכָּנֵס לָאָרֶץ דֶּרֶךְ רָחְבָּהּ וְלֹא רָצָה, וְהֶאֱרִכוּ לִסְבֹּב אֶת כָּל דְּרוֹמָהּ שֶׁל אֱדוֹם עַד
בּוֹאָם לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים י"א) "וְגַם אֶל מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא
אָבָה", וְהָלְכוּ כָּל דְּרוֹמָהּ שֶׁל מוֹאָב עַד סוֹפָהּ, וּמִשָּׁם הָפְכוּ פְּנֵיהֶם לַצָּפוֹן עַד שֶׁסָּבְבוּ כָּל
מֶרֶץ מִזְרְחִי שֶׁלָּהּ לְרָחְבָּהּ; וּכְשֶׁכִּלּוּ אֶת מִזְרָחָהּ, מָצְאוּ אֶת אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין
בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן וְהַיַּרְדֵּן מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִפְתָּח (שם) "וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר
וַיָּסָב אֶת אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב", וְכָבְשׁוּ אֶת אֶרֶץ
סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁהָיְתָה בְּצִפּוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב וְקָרְבוּ עַד הַיַּרְדֵּן, וְהוּא כֶּנֶגֶד מִקְצוֹעַ צָפוֹנָה
מַעֲרָבָה שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב; נִמְצָא שֶׁאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לַמַּעֲרָב, הָיָה מִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית
מִזְרָחִית שֶׁלָּהּ אֵצֶל אֱדוֹם:

Verse 4

ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "וְנָסַב" אוֹ "וְיָצָא" מְלַמֵּד שֶׁלֹּא
הָיָה הַמֶּצֶר שָׁוֶה אֶלָּא הוֹלֵךְ וְיוֹצֵא לַחוּץ; יוֹצֵא הַמֶּצֶר וְעוֹקֵם לְצַד צָפוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם,
בַּאֲלַכְסוֹן לַמַּעֲרָב, וְעוֹבֵר הַמֶּצֶר בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל מַעֲלֵה עַקְרַבִּים, נִמְצָא מַעֲלֵה עַקְרַבִּים לִפְנִים
מִן הַמֶּצֶר:
ועבר צנה. אֶל צִן, כְּמוֹ מִצְרָיְמָה:
והיו תוצאתיו. קְצוֹתָיו, בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ:
ויצא חצר אדר. מִתְפַּשֵּׁט הַמֶּצֶר וּמַרְחִיב לְצַד צָפוֹן שֶׁל עוֹלָם וְנִמְשָׁךְ עוֹד בַּאֲלַכְסוֹן לַמַּעֲרָב,
וּבָא לוֹ לַחֲצַר אַדָּר, וּמִשָּׁם לְעַצְמוֹן, וּמִשָּׁם לְנַחַל מִצְרַיִם; וּלְשׁוֹן וְנָסַב הָאֱמוּר כָּאן, לְפִי
שֶׁכָּתַב וְיָצָא חֲצַר אַדָּר, שֶׁהִתְחִיל לְהַרְחִיב מִשָּׁעָבַר אֶת קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ, וְרוֹחַב אוֹתָהּ רְצוּעָה שֶׁבָּלְטָה
לְצַד צָפוֹן הָיְתָה מְקֻדֶּשׁ בַּרְנֵעַ עַד עַצְמוֹן, וּמִשָּׁם וָהָלְאָה נִתְקַצֵּר הַמֶּצֶר וְנָסַב לְצַד הַדָּרוֹם
וּבָא לוֹ לְנַחַל מִצְרַיִם, וּמִשָּׁם לְצַד הַמַּעֲרָב אֶל הַיָּם הַגָּדוֹל שֶׁהוּא מֶצֶר מַעֲרָבָהּ שֶׁל כָּל אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל, נִמְצָא שֶׁנַּחַל מִצְרַיִם בְּמִקְצוֹעַ מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית:

Verse 5

והיו תוצאתיו הימה. אֶל מֶצֶר הַמַּעֲרָב שֶׁאֵין עוֹד גְּבוּל נֶגֶב מַאֲרִיךְ לְצַד הַמַּעֲרָב מִשָּׁם
וָהָלְאָה:

Verse 6

וגבול ים. וּמֶצֶר מַעֲרָבִי מַהוּ?
והיה לכם הים הגדול. לְמֶצֶר:
וגבול. הַנִּסְיוֹן שֶׁבְּתוֹךְ הַיָּם אַף הֵם מִן הַגְּבוּל, וְהֵם אִיִּים שֶׁקּוֹרִין איזל"ס:

Verse 7

גבול צפון. מֶצֶר צָפוֹן:
מן הים הגדל תתאו לכם הר ההר. שֶׁהוּא בְּמִקְצוֹעַ צְפוֹנִית מַעֲרָבִית וְרֹאשׁוֹ מַשְׁפִּיעַ וְנִכְנָס
לְתוֹךְ הַיָּם, וְיֵשׁ מֵרֹחַב הַיָּם לִפְנִים הֵימֶנּוּ וְחוּצָה הֵימֶנּוּ:
תתאו. תְּשַׂפְּעוּ לָכֶם, לִנְטוֹת מִמַּעֲרָב לַצָּפוֹן, אֶל הֹר הָהָר
תתאו. לְשׁוֹן סִבָּה, כְּמוֹ "אֶל תָּא הָרָצִים" (מלכים א י"ד), "וְתָאֵי הַשַּׁעַר" (יחזקאל מ')
— הַיְצִיעַ, שֶׁקּוֹרִין אפנדי"ץ, שֶׁהוּא מוּסָב וּמְשֻׁפָּע:

Verse 8

מהר ההר. תָּסֹבּוּ וְתֵלְכוּ אֶל מֶצַר הַצָּפוֹן לְצַד הַמִּזְרָח, וְתִפְגְּעוּ בִּלְבֹא חֲמָת, זוֹ אַנְטוֹכְיָא:
תוצאת הגבל. סוֹפֵי הַגְּבוּל; כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר תּוֹצְאוֹת הַגְּבוּל, אוֹ הַמֶּצַר כָּלֶה שָׁם לְגַמְרֵי
וְאֵינוֹ עוֹבֵר לְהַלָּן כְּלָל, אוֹ מִשָּׁם מִתְפַּשֵּׁט וּמַרְחִיב וְיוֹצֵא לַאֲחוֹרָיו לְהִמָּשֵׁךְ לְהַלָּן בַּאֲלַכְסוֹן
יוֹתֵר מִן הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וּלְעִנְיַן רֹחַב הַמְּדָה הָרִאשׁוֹן קָרָאוֹ תּוֹצְאוֹת, שֶׁשָּׁם כָּלְתָה אוֹתָהּ
מִדָּה:

Verse 9

והיו תוצאתיו חצר עינן. הוּא הָיָה סוֹף הַמֶּצַר הַצָּפוֹנִי, וְנִמְצֵאת חֲצַר עֵינָן בְּמִקְצוֹעַ
צְפוֹנִית מִזְרְחִית, וּמִשָּׁם והתאויתם לכם אֶל מֶצַר הַמִּזְרְחִי:

Verse 10

והתאויתם. לְשׁוֹן הֶסְבָּה וּנְטִיָּה, כְּמוֹ "תִּתְאַוֶּה":
שפמה. בַּמֶּצַר הַמִּזְרְחִי, וּמִשָּׁם הָרִבְלָה:

Verse 11

מקדם לעין. שֶׁם מָקוֹם, וְהַמֶּצַר הוֹלֵךְ בְּמִזְרָחוֹ, נִמְצָא הָעַיִן לִפְנִים מִן הַמֶּצַר וּמֵאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל הוּא:
וירד הגבול. כָּל שֶׁהַגְּבוּל הוֹלֵךְ מִצָּפוֹן לַדָּרוֹם הוּא יוֹרֵד וְהוֹלֵךְ:
ומחה על כתף ים כנרת קדמה. שֶׁיִּהְיֶא יָם כִּנֶּרֶת תּוֹךְ לַגְּבוּל, בַּמַּעֲרָב, וְהַגְּבוּל בְּמִזְרַח יָם
כִּנֶּרֶת, וּמִשָּׁם יָרַד אֶל הַיַּרְדֵּן, וְהַיַּרְדֵּן מוֹשֵׁךְ וּבָא מִן הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם בַּאֲלַכְסוֹן, נוֹטֶה לְצַד
מִזְרָח מִתְקָרֵב לְצַד אֶרֶץ כְּנַעַן כְּנֶגֶד יָם כִּנֶּרֶת, וּמוֹשֵׁךְ לְצַד מִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (כְּנֶגֶד
יָם כִּנֶּרֶת) עַד שֶׁנּוֹפֵל בְּיָם הַמֶּלַח, וּמִשָּׁם כָּלָה הַגְּבוּל בְּתוֹצְאוֹתָיו אֶל יָם הַמֶּלַח, שֶׁמֻּמְנוּ
הַתְּחָלַת מֶצַר מִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מִזְרְחִית, הֲרֵי סוֹבֶבֶת אוֹתָהּ לְאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ:

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

קדמה מזרחה. אֶל פְּנֵי הָעוֹלָם, שֶׁהֵם בַּמִּזְרָח, שֶׁרוּחַ מִזְרְחִית קְרוּיָה פָּנִים וּמַעֲרָבִית קְרוּיָה
אָחוֹר, לְפִיכָךְ דָּרוֹם לַיָּמִין וְצָפוֹן לַשְּׂמֹאל:

Verse 16

Verse 17

אשר ינחלו לכם. בִּשְׁבִילְכֶם; כָּל נָשִׂיא וְנָשִׂיא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לְשִׁבְטוֹ וּמְחַלֵּק נַחֲלַת הַשֵּׁבֶט
לַמִּשְׁפָּחוֹת וְלַגְּבָרִים, וּבוֹרֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד חֵלֶק הָגוּן, וּמַה שֶּׁהֵם עוֹשִׂים יִהְיֶה עָשׂוּי
כְּאִלּוּ עֲשָׂאוּם שְׁלוּחִים; וְלֹא יִתֵּן לְפָרַשׁ לכם זֶה כְּכָל לָכֶם שֶׁבַּמִּקְרָא, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ
לִכְתֹּב יִנְחִילוּ לָכֶם, יִנְחֲלוּ מַשְׁמַע שֶׁהֵם נוֹחֲלִים לָכֶם — בִּשְׁבִילְכֶם וּבִמְקוֹמְכֶם, כְּמוֹ "ה'
יִלָּחֵם לָכֶם" (שמות י"ד):

Verse 18

לנחל את הארץ. שֶׁיְּהֵא נוֹחֵל וְחוֹלֵק אוֹתָהּ בִּמְקוֹמְכֶם:

Verse 19

Verse 20

Verse 21

Verse 22

Verse 23

Verse 24

Verse 25

Verse 26

Verse 27

Verse 28

Verse 29

לנחל את בני ישראל. שֶׁהֵם יַנְחִילוּ אוֹתָהּ לָכֶם לְמַחְלְקוֹתֵיהֶן:

Chapter 35

Verse 1

Verse 2

ומגרש. רֶוַח מָקוֹם מָלָק חוּץ לָעִיר סָבִיב, לִהְיוֹת לָנוּ לָעִיר, וְאֵין רַשָּׁאִין לִבְנוֹת שָׁם בַּיִת וְלֹא לִנְטֹעַ כֶּרֶם וְלֹא לִזְרֹעַ זְרִיעָה:

Verse 3

ולכל חיתם. לְכָל צָרְכֵיהֶם:

Verse 4

אלף אמה סביב. וְאַחֲרָיו הוּא אוֹמֵר אַלְפַּיִם אַמָּה, הָא כֵּיצַד? אַלְפַּיִם הוּא נוֹתֵן לָהֶם סָבִיב, וּמֵהֶם אֶלֶף הַפְּנִימִיִּים לְמִגְרָשׁ וְהַחִיצוֹנִים לְשָׂדוֹת וּכְרָמִים:

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

והקריתם. אֵין הַקְרָיָה אֶלָּא לְשׁוֹן הַזְמָנָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "כִּי הִקְרָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי" (בראשית כ"ז):

Verse 12

מגאל. מִפְּנֵי גּוֹאֵל הַדָּם, שֶׁהוּא קָרוֹב לַנִּרְצָח:

Verse 13

שש ערי מקלט. מַגִּיד שֶׁאַעַ"פִ שֶׁהִבְדִּיל מֹשֶׁה בְּחַיָּיו שָׁלוֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, לֹא הָיוּ קוֹלְטוֹת עַד שֶׁנִּבְחֲרוּ שָׁלֹשׁ שֶׁנָּתַן יְהוֹשֻׁעַ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן (ספרי; מכות ט'):

Verse 14

את שלש הערים וגו'. אַעַ"פִ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן תִּשְׁעָה שְׁבָטִים וְכָאן אֵינָן אֶלָּא שְׁנַיִם וָחֵצִי, הִשְׁוָה מִנְיַן עָרֵי הַמִּקְלָט שֶׁלָּהֶם, מִשּׁוּם דִּבְגִלְעָד נְפִישֵׁי רוֹצְחִים, דִּכְתִיב (הושע ו') "גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם" (שם):

Verse 15

Verse 16

ואם בכלי ברזל הכהו. אֵין זֶה מְדַבֵּר בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג הַסָּמוּךְ לוֹ, אֶלָּא בְּהוֹרֵג בְּמֵזִיד,
וּבָא לְלַמֵּד שֶׁהַהוֹרֵג בְּכָל דָּבָר צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בּוֹ שִׁעוּר כְּדֵי לְהָמִית, שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֻלָּם "אֲשֶׁר יָמוּת
בּוֹ", דְּמְתַרְגְּמִינַן "דְּהִיא כְּמַסַּת דִּימוּת בֵּיהּ", חוּץ מִן הַבַּרְזֶל, שֶׁגָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֵי
הַקָּבָּ"ה שֶׁהַבַּרְזֶל מֵמִית בְּכָל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ מַחַט, לְפִיכָךְ לֹא נָתְנָה בּוֹ תּוֹרָה שִׁעוּר לִכְתֹּב בּוֹ
אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ; וְאִם תֹּאמַר בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג הַכָּתוּב מְדַבֵּר, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר לְמַטָּה אוֹ בכל
אבן אשר ימות בה בלא ראות וגו', לְמֵד עַל הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה שֶׁבְּהוֹרֵג בְּמֵזִיד הַכָּתוּב
מְדַבֵּר:

Verse 17

באבן יד. שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מְלֹא יָד (ספרי):
אשר ימות בה. שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁעוּר לְהָמִית, כְּתַרְגּוּמוֹ; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ
בְּאֶבֶן" (שמות כ"א), וְלֹא נָתַן בָּהּ שִׁעוּר, יָכוֹל כָּל שֶׁהוּא, לְכָךְ נֶאֱמַר אשר ימות בה:

Verse 18

או בכלי עץ יד. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם) "וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט", יָכוֹל
כָּל שֶׁהוּא, לְכָךְ נֶאֱמַר "בְּעֵץ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ" — שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית (ספרי):

Verse 19

בפגעו בו. אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ עָרֵי מִקְלָט:

Verse 20

בצדיה. כְּתַרְגּוּמוֹ, "בְּכָמְנָא" — בְּמַאֲרָב:

Verse 21

Verse 22

בפתע. בְּאֹנֶס, וְתַרְגּוּמוֹ "בְּתְכִיף", שֶׁהָיָה סָמוּךְ לוֹ וְלֹא הָיָה לוֹ שָׁהוּת לְהִזָּהֵר עָלָיו:

Verse 23

או בכל אבן אשר ימות בה. הִכָּהוּ:
בלא ראות. שֶׁלֹּא רָאָהוּ:
ויפל עליו. מִכָּאן אָמְרוּ הַהוֹרֵג דֶּרֶךְ יְרִידָה גּוֹלֶה, דֶּרֶךְ עֲלִיָּה אֵינוֹ גּוֹלֶה (מכות ל'):

Verse 24

Verse 25

עד מות הכהן הגדול. שֶׁהוּא בָּא לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל וּלְהַאֲרִיךְ יְמֵיהֶם, וְהָרוֹצֵחַ בָּא
לְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה מִיִּשְׂרָאֵל וּמְקַצֵּר אֶת יְמֵי הַחַיִּים, אֵינוֹ כְּדַאי שֶׁיְּהֵא לִפְנֵי כֹּהֵן גָּדוֹל
(ספרי); דָּבָר אַחֵר — לְפִי שֶׁהָיָה לוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל לְהִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא תֶּאֱרַע תַּקָּלָה זוֹ לְיִשְׂרָאֵל
בְּחַיָּיו (עי' מכות י"א):
אשר משח אותו בשמן הקדש. לְפִי פְּשׁוּטוֹ מִן הַמִּקְרָאוֹת הַקְּצָרִים הוּא, שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִי מָשַׁח,
אֶלָּא כְּמוֹ אֲשֶׁר מָשַׁח הַמּוֹשֵׁחַ אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (שם)
לְרָאַיַת דָּבָר, לְלַמֵּד שֶׁאִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ מֵת הַכֹּהֵן גָּדוֹל וּמְנוּ אַחֵר תַּחְתָּיו, וּלְאַחַר
מִכָּאן נִגְמַר דִּינוֹ, חוֹזֵר בְּמִיתַת שֶׁל שֵׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר אשר משח אתו, וְכִי הוּא מוֹשְׁחוֹ לַכֹּהֵן
אוֹ הַכֹּהֵן מָשַׁח אוֹתוֹ? אֶלָּא לְהָבִיא אֶת הַנִּמְשָׁח בְּיָמָיו שֶׁמַּחֲזִירוֹ בְּמִיתָתוֹ:

Verse 26

Verse 27

אין לו דם. הֲרֵי הוּא כְּהוֹרֵג אֶת הַמֵּת, שֶׁאֵין לוֹ דָּם:

Verse 28

Verse 29

בכל מושבתיכם. לְמֵד שֶׁתְּהֵא סַנְהֶדְרִין קְטַנָּה נוֹהֶגֶת בְּחוּצָה לָאָרֶץ כָּל זְמַן שֶׁנּוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (מכות ז'):

Verse 30

כל מכה נפש וגו'. הַבָּא לְהָרְגוֹ עַל שֶׁהִכָּה אֶת הַנֶּפֶשׁ (עי' ספרי):
לפי עדים ירצח. שֶׁיָּעִידוּ שֶׁבְּמֵזִיד וּבְהַתְרָאָה הֲרָגוֹ:

Verse 31

ולא תקחו כפר. לֹא יִפָּטֵר בְּמָמוֹן (כתובות ל"ז):

Verse 32

ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו. לְמִי שֶׁנָּס אֶל עִיר מִקְלָט, שֶׁהָרַג בְּשׁוֹגֵג, אֵינוֹ נִפְטָר מִגָּלוּת בְּמָמוֹן, לְתֵת כֹּפֶר לשוב לשבת בארץ טֶרֶם יָמוּת הַכֹּהֵן (שם):
לנוס. כְּמוֹ לָנָס, כְּמוֹ "שׁוּבִי מְלָחָמָה" (מיכה ב') — שֶׁשָּׁבוּ מִן הַמִּלְחָמָה, וְכֵן "נוּגֵי מִמּוֹעֵד" (צפניה ג'), וְכֵן "כִּי מֻלִּים הָיוּ" (יהושע ה'); כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר שׁוּב עַל מִי שֶׁשָּׁב כְּבָר, וּמוּל עַל שֶׁמָּל כְּבָר, כֵּן תֹּאמַר לָנוּס עַל מִי שֶׁנָּס כְּבָר, וְקוֹרֵהוּ נוּס, כְּלוֹמַר מֻבְרָח. וְאִם תֹּאמַר לָנוּס — לְבָרֹחַ, וּתְפָרְשֵׁהוּ לֹא תִקְחוּ כֹּפֶר לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִבְרֹחַ לְפָטְרוֹ מִן הַגָּלוּת (עי' ספרי), לֹא יָדַעְתִּי הֵיאַךְ יֹאמַר לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ, הֲרֵי עֲדַיִן לֹא נָס, וּמֵהֵיכָן יָשׁוּב?:

Verse 33

ולא תחניפו. לֹא תַרְשִׁיעוּ, כְּתַרְגּוּמוֹ — "וְלָא תְחַיְּבוּן":

Verse 34

אשר אני שכן בתוכה. שֶׁלֹּא תַשְׁכִּינוּ אוֹתִי בְּטֻמְאָתָהּ:
כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל. אַף בִּזְמַן שֶׁהֵם טְמֵאִים שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם (ספרי):

Chapter 36

Verse 1

Verse 2

Verse 3

ונוסף על נחלת המטה. שֶׁהֲרֵי בָּנָה יוֹרְשָׁהּ, וְהַבֵּן מִתְיַחֵס עַל שֵׁבֶט אָבִיו:

Verse 4

ואם יהיה היבל. מִכָּאן הָיָה רַ' יְהוּדָה אוֹמֵר עָתִיד הַיּוֹבֵל שֶׁיִּפְסֹק (ספרא ויקרא ב')
ואם יהיה היובל. כְּלוֹמַר, אֵין זוֹ מְכִירָה שֶׁחוֹזֶרֶת בַּיּוֹבֵל, שֶׁהַיְרֻשָּׁה אֵינָהּ חוֹזֶרֶת,
וַאֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה הַיּוֹבֵל לֹא תַחֲזֹר הַנַּחֲלָה לְשִׁבְטוֹ, וְנִמְצָא שֶׁנּוֹסָפָה עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר
תהיינה להם :

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

וכל בת ירשת נחלה. שֶׁלֹּא הָיָה בֵּן לְאָבִיהָ:

Verse 9

Verse 10

Verse 11

מחלה תרצה וגו'. כָּאן מְנָאָן לְפִי גְּדֻלָּתָן זוֹ מִזּוֹ בַּשָּׂנִים, וְנִשְּׂאוּ כְּסֵדֶר תּוֹלְדוֹתָן, וּבְכָל
הַמִּקְרָא מְנָאָן לְפִי חָכְמָתָן, וּמַגִּיד שֶׁשְּׁקוּלוֹת זוֹ כְּזוֹ (עי' בבא בתרא ק"כ):